

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİVAN EDEBİYATI MÜZESİ (GALATA MEVLEVİHANESİ) VE
ÇAĞDAŞ MÜZECİLİK BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

MÜZECİLİK

YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ

SERVER DAYIOĞLU

TEZ DANIŞMANI: ÖĞ.GÖR.SEDAT GÖKSU

İ Ç İ N D E K İ L E R

Ö N S Ö Z	SAYFA
Ö Z E T	
1- G İ R İ Ş	1
2- İSLAMİYET VE TARİKATLAR	3
2.1. Mevlânâ ve Mevlevilik	5
2.2. Mevleviliğin Tarihçesi	8
2.3. Mevlevi Tekyeleri	11
2.3.1. Mevlevihanelerin Genel Şeması	12
2.3.1.1. Mevlevihanelerin İdari Yapısı	17
2.3.1.2. Mevlevilerin Günlük ve Tören Kıyafetleri	21
2.3.1.3. Mevlevilikte Kullanılan Araç Gereç (Musiki Aletleri).	25
2.3.1.4. Mevlevi Törenleri	25
2.3.2. Galata (Kulekapısı) Mevlevihanesi	27
2.3.2.1. Galata (Kulekapısı) Mevlevi- hanesinin Tarihçesi ve İdari Yapısı	29
2.3.2.2. Galata (Kulekapısı) Mevlevi- hanesi yapıları	43
2.3.2.2.1. Semahane	43
2.3.2.2.2. Muvakkithane ve Sebil	50

2.3.2.2.3. Kütüphane	52
2.3.2.2.4. Türbeler	54
2.3.2.2.4.1.Şeyh Galib	
Türbesi	54
2.3.2.2.4.2.Haled Said	
Ef.Türbesi.	55
2.3.2.2.5. Hâmûşân ve Bahçe	57
3. TARİKATLAR VE DİVAN EDEBİYATI.	62
3.1. Divan Edebiyatının Mevlevilikteki Yeri ve	
Önemi	64
3.2. Mevlevihanenin Müzeye Dönüştürülmesi	65
3.2.1. Divan Edebiyatı Müzesi Koleksiyonu	67
3.2.2. Eser Toplama	71
3.2.3. Sergileme Mekanları ve Sergileme	72
3.2.4. Depolar ve Depolama Yöntemleri	85
3.2.5. Belgeleme Yöntemleri	86
3.2.6. Koruma Yöntemleri	88
3.2.7. Eğitim ve Tanıtım Yöntemleri	89
3.2.8. İdari ve Mali Yapı	91
4. GALATA MEVLEVİHANESİNİN MÜZE OLARAK KULLANILMASININ	
ÇAĞDAŞ MÜZECİLİK BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	
4.1. Koleksiyon	92
4.2. Eser Temini	95
4.3. Sergileme Mekanları	97

4.4. Depolama	104
4.5. Belgeleme	109
4.6. Koruma	111
4.7. Eğitim ve Tanıtım	113
4.8. İdari ve Mali Yapı	118
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	119
RESİMLER	122
PLANLAR VE ÇİZİMLER	124
BİBLİYOGRAFYA	125
SOZLUK	129

Ö N S Ö Z

Yarın'ı sağlam temeller üzerine kurmak istiyorsak dün'ü mutlaka bilmemiz lazımdır. Tarih kitapları bu konuda bizi bilgilendirse bile insanlar tarihini, ondan kalan hatıralarla da görmek, sanat haline gelmiş tarihini tanımak ister ve hatıralarla hayalgücünü işleterek geçmişle gelecek hakkında bağ kurar. İşte müzeler geçmişin tarihini, kültürünü, sosyal yaşamını, zenginliğini bize sunan, eğiten, öğretti kurumlardır. Müze denilince ilk akla gelen seksiyonlarına göre muhtelif eski ve kıymetli eşyayı teşhir eden binalar olur. Ancak, bir harabede müzedir, bir cami de müzedir, eski türbe ve mezarlık da bir müzedir. Konumuz olan Divan Edebiyatı Müzesi de, kendisi müze olan bir yapıda kurulmuştur. Bir külliye halinde inşa edilen, bahçesindeki kitabeleri, türbesi, muvakkithanesi, semahanesi, şadırvanı ve mezarlığı ile binanın tamamı bir anıt müzedir.

Mevlânâ adına kurulan tarikatın mensuplarının toplan-
dıkları binalar olan Mevlevihaneler bugün özgün işlevlerini
yitirseler de tarih ve sanat değeri taşıyan anıtsal yapılar-
dır.

Bugüne kadar Mevlânâ ve Konya Mevlânâ Dergahı ile ilgili çok sayıda eser yazılmış olmakla beraber mevlevihaneler ile ilgili Yenikapı Mevlevihanesi hakkında İhtifalci Ziya Bey'in hazırladığı kitap dışında başka bir kaynak yoktur. Divan Edebiyatı Müzesi (Galata Mevlevihanesi) ile ilgili yayınlanmış tek kaynak 1977 yılında Can Kerametli tarafından yazılan "Galata Mevlevihanesi-Divan Edebiyatı Müzesi" isimli kitaptır.

Ancak, ben de tez çalışmamda mevlevilik ve mevlevihaneler ile Galata Mevlevihanesinin tarihçesi hakkında arzu ettiğim ölçüde geniş anlatımda bulunamadım. Çünkü asıl konumuz müzenin yerleşimi, çağdaş müzecilik açısından tarih ve sanat değeri taşıyan binanın müze olarak kullanımı ve bunun getirdiği sorunların irdelenmesidir.

Çalışmalarımda bana yardımlarını esirgemeyen saygı değer hocalarım Doç.Dr. Tomur ATAGÖK ve Öğ.Gör. Sedat GÖKSU'ya, Mim. Hamdi ARABACIOĞLU'nu, Feyyaz YALÇIN'a ve bana verdiği destekten dolayı Divan Edebiyatı Müzesi Müdürü Sayın Kıvanç ARMAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Server DAYIOĞLU

Ö Z E T

Bu tezde Divan Edebiyatı Müzesi (Galata Mevlevihanesi) beş bölümde incelenmiştir.

Birinci Bölüm giriştir.

İkinci Bölümde: Müzenin içinde bulunduğu binanın bir Mevlevi Tekyesi olması nedeniyle tarıkata adını veren Mevlâna ve Mevlevilik ile Mevleviliğin kısaca tarihçesi, melevi tekyeleri ve melevihaneler ile içindeki yaşam anlatılmış, Galata Mevlevihanesinin tarihçesi ve külliyyenin tek tek yapıları mimari ve tarihi özellikleri ile tanıtılmıştır.

Üçüncü Bölümde: Divan Edebiyatının melevilikteki yeri ve önemi, Galata Mevlevihanesinin Divan Edebiyatı Müzesi'ne dönüştürülmesi, koleksiyonları, eser temini, sergileme mekanları, depoları, belgeleme yöntemleri, koruma yöntemleri, eğitim ve tanıtım faaliyetleri ile idari ve mali yapısı anlatılmıştır.

Dördüncü Bölümde: Galata Mevlevihanesinin müze olarak kullanılmasının çağdaş müzecilik bağlamında değerlendirilmesi önerilerle yapılmıştır.

Beşinci Bölümde: Tez sonuç ve anlatılanların değerlendirilmesi ile tamamlanmıştır.

G İ R İ Ş

Türk ilim, tasavvuf, edebiyat, sanat ve folkloru üzerinde meydana getirdikleri eserler açısından önemli bir yeri olan mevlevihaneler XIII. yüzyılın ünlü şair ve mutasavvıfı Mevlânâ Celaleddin Rûmî'nin ölümünden sonra halifesi Hüsameddin Çelebi ve oğlu Sultan Veled tarafından kuralları, usul ve töreleri tesbit edilen Mevlevi Tarikatının toplandığı, törenlerini icra ettiği dini müesseselerdir. Selçuklu İmparatorluğunda nüvesi atılan Osmanlı İmparatorluğunun sahip olduğu topraklar üzerinde pek çok şehirde kurulan mevlevihaneler, Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından sonra, 1925 yılında 677 sayılı Kanunla laiklik ilkesinin gereğine uygun olarak Türkiye'deki bütün tarikatlarla ilgili kuruluşlarla birlikte etkinliklerine son vermişlerdir.

Mevlânâ adına kurulan mevleviliğin ilk dergahı bugün müze olarak kullanılan Mevlânâ Dergahı olmuştur. Konya'da bulunan ve bütün mevlevi tekyelerinin başı kabul edilen Makam-ı Mevlânâ Dergahından sonra Anadolu ve Trakyanın çeşitli merkezlerinde olduğu gibi İstanbul'da da beş mevlevihane kurulmuştur. Galata diğer adıyla Kulekapısı Mevlevihanesi, Yenikapı Mevlevihanesi, Kasımpaşa Mevlevihanesi, Beşiktaş Mevlevihanesi ve Üsküdar Mevlevihanesi olarak bilinen bu yapılar içinde en eskisi 1491-1492 tarihlerinde kurulan Galata Kulekapısı Mevlevihanesidir. Yenikapı Mevlevihanesi ikinci sırayı alır, 1597-1598 yılları arasında yaptırılan mevlevihanenin kurucusu Yenişehir Katibi İskenderoğlu Mehmet Efendidir. 1962 yılında tamamen yanan mevlevihane bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından aslına uygun olarak yeniden yapılmıştır. Kasımpaşa Mevlevihanesi de IV. Sultan Murad zamanında (1623-1640) Galata Mevlevihanesinden ayrılan Şeyh Abdi Dede tarafından kurulmuştur. Bugün tamamen ortadan kalan mevlevihanenin kitabesi Galata Mevlevihanesinin bahçesine

getirilmiştir. Beşiktaş Mevlevihanesinin yeri bugün Çırağan Sarayının bulunduğu yerde idi. 1673 yılında Kaptan-ı Derya Ohrili Hüseyin Paşa tarafından inşa ettirilen mevlevihane Sultan Abdülaziz'in Çırağan Sarayını yaptırtması sırasında kaldırılmış, mevlevihane önce Maçka'ya oradan Bahariye'ye taşınmıştır. Sarayın altında kalan mevlevi mezarları daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığının 1987 yılında Çırağan Sarayı Turizm Gelişim Projesi inşaatı sırasında kemikleri ve mezar taşları ile birlikte Galata Mevlevihanesi kabristanına nakledilmiştir.

Üsküdar Mevlevihanesi Numan Dede tarafından 1794 yılında kurulmuştur. Pek harap bir halde iken 1978-1979 yıllarında hayırsever iki vatandaş tarafından onarılmıştır. Halen Vakıflar Genel Müdürlüğünce kiraya verilmektedir.

Galata Kulekapısı Mevlevihanesi hakkındaki bilgiler ise tezimizin ileriki bölümlerinde bütün yönleriyle ele alınmıştır.

2. İSLÂMİYET VE TARİKATLAR

Müslümanlık Allah'la kul arasına bir vasıtayı gerek görmeyen bir din olmasına karşın Tanrı ile evren, Tanrı ile insan ilişkilerinde insanlar akıllarının çözemediği sorunlarda ilmine, irfanına, ahlâkına ve beşeri faziletlerine güvendikleri kişilerin etrafında toplanıp, dünya işlerinde de din işlerinde de onu taklit edip, bu yol göstericinin yöneltmesiyle hak yolunu arayıp bulmaya çalışmışlardır. İşte bu düşünce ve davranış sonuçta aynı din içinde farklı ilkeler, yorumlar ve uygulamalarla birbirinden ayrılan din felsefesi ve Tanrıya ulaşma yollarından biri olan tarikatların doğmasına sebebiyet vermiştir (1).

Ananevi rivayetlere nazaran tarikatın ilk müessisi Hz. Muhammed'e fevkâlâde bir muhabbet besleyen ve onu görmek için Yemen'den Medine'ye kadar yayan gelen Üveys'dir. Bu kişi Peygamberin Uhud harbinde iki dişini kaybettiğini duyar duymaz ağzında bulunan bütün dişlerini çekirmiştir, ve gene bazı rivayetlere nazaran hicretin 37. senesinde Cebraîl bu zata görünerek dünyadan feragat ederek zühtü takvâ ile meşgul olmasını, yani her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete vermesini Allah tarafından emretmiştir. Üveys derhal bu emre itaat ederek inziva köşesine çekilmiş, hayatının devamını Allah'ın ismini zikretmekle geçirmiştir. Etrafındakilerden de bu surette fedakârlık göstermelerini istemiştir (2).

Bazı İslâm bilginleri tarikatçılığı Hz. Muhammed'in ölümünden hemen sonra başlatırlar, fakat büyük tarikatlar daha çok onbirinci ve onikinci yüzyıllarda kurulmuştur.

Bazıları birbirinden doğmuş yüzlerce tarikat bulunmaktadır. En önemli olanlardan bazıları:

Abdülkadir Geylânî'nin (M.1078-1166) kurucusu olduğu

(1) "Tarikat" Gelişim Hachette, XI C, 4172 s.

(2) DURU, Tarihi Simalardan Mevlevî, 110 s.

Kadirilik. Bu tarikatın ayrıca Esediye, Ekberiye, Mukaddesiyye, Garibiyye, Eşrefiyye, Rumiyye, Yafiiyye, Samadiyye, Hilaliyye, Hindiyye isimli kolları vardır.

Rufailik; Ahmet Rufai (M.1118-1183) tarafından Basra-da kurulmuştur. Kolları Haririyye, Kelaliyye, Seyyadiyye, Aziziyye, Cendeliyye, Faziliyye, Cebretiyye, Nuriyye, Zenniyye ve Vasıtiyye'dir.

Yesevilik Türk olan ve Türkistan'ın piri diye şöhret bulan Ahmet Yesevi tarafından 11. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuş bilhassa Türkler arasında yayılmıştır. Bektaşilik, Nakşibendilik, Hurufilik, Kalenderilik, Haydariliğin Yesevilikten doğduğu kabul edilir.

Nakşibendilik Hoca Mehmet Bahaettin (M.1318-1388) tarafından kurulmuştur. Kolları; İhrariyye, Naciyye, Kasaniyye, Müceddidiyye, Mazhariyye, Melamiyye, Nuriyye, Camiyye, Hali-diyye'dir.

13'üncü asrın sonuna doğru kurulup yayılan Bektaşiliğin kurucusu Hacı Bektaş Veli'dir. Türk ruhu taşıyan bu tarikat yeniçerilerin tarikatı olmuştur. Kollara ayrılmamıştır.

Halvetilik'de Türkler arasında çok yaygın bir tarikat-tır. Kolları Gülşeniyye, Merdasiyye, Sümbüliyye, Şabaniyye, Şemsiyye, Ahmeddiyye, Cemaliyye, Tecşiyye ve Asaliyye'dir.

Bayramiyye; Ankara'lı Hacı Bayram Veli'nin kurucusu olduğu tarikattır. Kolları Melamiyye, Hamzaviyye, Tennuriyye, Şemsiyye, Himmetiyye, İseviyye, Celvetiyye'dir.

Diğer tarikatlardan bazıları Kübrevilik, Sehrüverdi-lilik, Müdeymilik, Ekberiyye, Uşakiyye, Cerrahiyye'dir. Daha çok sayılabilecek tarikat kolları bulunmaktadır.

Mevlevilik ise Hz. Mevlânâ'nın ölümünden sonra oğlu Sultan Veled tarafından kurulmuştur. Kolları yoktur (3).

Bütün bu tarikatların çoğu Devlet otoritesinin zayıf-

(3) "Tasavvuf ve Tarikatlar" Büyük Dinler ve Mezhepler An-siklopedisi, 339 s.

ladığı, hükümeti ele geçirmek için hanedan efradının, beylerin birbiriyle uğraştığı, yer yer çıkan isyanlar, yağmalar, katliamlar ve kıtlıkların başladığı huzur ve emniyetin kalmadığı zamanlarda Anadolu'nun en sıkıntılı devirlerinde doğmuştur. Maddi refahın kalmadığı ülkede halk manevi huzura ihtiyaç duymuştur. Mevlevilik Selçukluların batma devrinde, Bektaşilik ise Anadolu birliğinin dağılma zamanında kurulmuştur. Bazı tarikatlar ayinlerinin orijinalliği ile, bazıları taraftarlarının çokluğu, bazıları ise islâm alemine kazandırdıkları nüfuz sayesinde tarihte yer almışlardır. Her tarikatın ayini ayrıdır. Bazılarında "hû" çekilir, bazılarında saz, ney, kudüm çalınır, bazılarında ise kutsal isimler sıralanır. Her tarikatın bir tekyesi bulunur, bu tekyeler zikir ve ibadet yerleri olduğu kadar birer okul, manevi tedavi ve sosyal yardım merkezleridirler, mensupları için misafirhane vazifesi görmüşlerdir. Tekyeler bir tür okul olmuş buralarda edebiyattan felsefeye, musikiden hat sanatına kadar güzel sanatların her kolu öğretilmiştir. Ahilerde ve Bayramilerde görüldüğü gibi mesleğe , çalışmaya dayanan, sporla uğraşan tarikatlar da mevcuttu.İstanbul'daki Okçular Dergahı çok iyi hattatlar yetiştirmesinin yanısıra okçuluğun ilerlemesine de yardım etmiştir. Tekyeler ayrıca hastaları tedaviye çalışırlar, fakirlere yardım ederlerdi.

Mevlevi tekyeleri ise söylenmesi gereken şeyler için daha müsait bir ortam meydana getirebilmek yolunda başka musiki olmak üzere güzel sanatlardan faydalanmışlardır. Güzel sözün, güzel sesin ve güzel çizginin-hattın birleştiği yerler olmuşlardır. Bunun için edebiyat ve musiki tarihimizde mevlevi tekyelerinin daima önemli bir yeri olmuştur.

2.1. MEVLÂNÂ VE MEVLEVİLİK

Mevlânâ Celaleddin Rûmi bugün Afganistan'da bulunan Belh şehrinde 30 Eylül 1207 de doğmuştur.

Babası Alimler Sultanı (Sultanül Ulema) ünvanı ile tanınan Muhammed Bahaeddin Veled'dir.

1212-1213 tarihlerinde aile dostları ile birlikte Moğol akınları ve Muhammed Bahaeddin Veled'in Belh'lilerle fikir ayrılığı nedeniyle arasının açılması üzerine göçederek Bağdat, Mekke, Erzincan, Akşehir, Karaman (Larende) şehirlerinde konaklayarak nihayet 1228 yılında Konya'ya gelip bu şehre yerleşmişlerdir.

Bahaeddin Veled Konya'da kısa zamanda kendisine büyük şöhret sağlamış sonsuz hürmet görmüştür. Selçuklu Hükümdarı Alaeddin Keykubad'ın Lalası Emir Bedreddin Gevhertaş da onun müridleri arasına katılmış ona bir de medrese yaptırmıştır.

Konya'da ancak iki yıl yaşayabilen Muhammed Veled 12 Ocak 1231 tarihinde vefat edince yerine babasının müridleri tarafından Mevlânâ Celaleddin pîr ve ulu olarak tanınmıştır.

Birçok bilginlerden icazetnameler alan gerçek bir alim olan Mevlânâ için daha göç yolunda Nişabur'a vardıklarında ziyaretlerine gelen tasavvuf edebiyatının İran'daki öncülerinden Şeyh Feridüddin Attar, Mevlânâ'nın babasına "Çok geçmeyecek ki, bu senin oğlun alemin yüreği yanıklarının yüreklerine ateşler salacaktır" (4) der ve Mevlânâ'ya Esrar-Nâme adlı eserini hediye eder.

Hac görevini yerine getirip dönüşlerinde uğradıkları Şam'da ise Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbnü'l Arabî babasının arkasından yürüyen Mevlânâ'ya bakarak "Sübhânallah ! Bir okyanus bir denizin arkasından gidiyor" (5) der.

Yirmidört yaşında babasının vasiyeti, dostlarının ve bütün halkın ısrarları ile babasının makamına oturan Mevlânâ Celaleddin Rûmi'nin ilk hocası muhakkakki babası olmuş daha sonra Seyyid Burhaneddin Muhakı Tirmizi'nin dokuz yıl hizmetine girmiş, yüksek ilimlerde daha çok derinleşmek için Halep'e giderek üç yıl Halaviyye Medresesinde fıkıh, tefsir

(4) Devletşah, Devletşah Tezkiresi, 249 s.

(5) BEYTUR, Mesnevi Gözüyle Mevlânâ Şiirleri, Aşk ve Felsefesi, 91 s.

ve usul ilimlerinde üstün bir alim olan Adim oğlu Kemaleddin'den ders almış, sonra Şam'a geçerek dört yıl da buradaki alimlerle görüşmüş, tekrar Konya'ya dönmüştür.

Hocası Seyyid Burhaneddin'in Konya'dan ayrılıp Kayseri'ye gitmesinden ve 1242 yılında orada vefatından sonra Mevlâna 1244 yılında Konya'ya gelen Şems-i Tebrizi ile tanışır. Şems, Mevlânâ gibi ağırbaşlı bir kişiyi aşk denizine atarak kendinden geçiren bir dervıştır. Mevlâna bütün vaktini Şems'in sohbetlerinde geçirir, ona bağlanır. Şems-i Tebrizi'nin Konya'yı terk etmesi Mevlâna'yı çok üzer bir müddet sonra kendisine Şeyh Selâhaddin'i dost ve hemdem olarak seçer. Selahaddin'in ölümünden sonra ise Çelebi Hüsameddin'i halife olarak alır ve onun zamanında Mesnevisini yazmaya başlar.

17 Aralık 1273 Pazar günü vefat eden Mevlânâ Celaleddin Rûmi'nin sağlığında tekyesi alem, medresesi dünya olmuştur. Bir reform adamı olan Mevlâna kendi zamanında şeyhlik, pirlük davası gütmemiş, bir birlik dini, sevgi töresi kurmuştur. Mevlânâ'nın felsefesinin ana unsuru gönlünü Allah sevgisine bağlamak, yani tasavvuftur, ama hiçbir vakit bilgi sistemi veya hayali idealizm değildir. Onun tasavvufu hudutsuz bir müsamaha, geniş ve ileri bir görüş ve insani bir birliktir. Bilginin insana bir gaye değil, iyiye, doğruya, güzelle varmada bir vasıta olduğunu söyler. Fikir ve düşüncelerini öğretmek için çevresinden, günlük olaylardan, okuduğu kitaplardan, dinlediği hikayelerden, mitolojiden faydalanır, onları dini bilgiler, atasözleri, ayet ve hadislerle bağlayarak halkın anlayabileceği bir sadelikte anlatır. Devrinin bütün adetleri, tabirleri, olayları şiirlerinde görülür. Sufilerde görülen anlaşılmasız terimler kullanmak, insanların aklını karıştırmak yoluna gitmezdi.

Mevlânâ'nın dini reformu üç estetik unsura dayanmıştır. Aşk, müzik, raks. Mevlânâ'ya göre gerçek aşk olgun insana duyulan bağlılık, yahut kendi kemalini onda görüştür ki

cezbe hali gelince bu sevgi dünyaya yayılır. Ona göre herşey sevgiden ibarettir.

Aşka düşmeyen kişiyi kanatsız kuş kabul eder. Bu aşk insanı insan yapan, hırstan, kibirden, benlikten kurtaran tek ilaçtır (6).

Mevlânâ Divan-ı Kebir'de de Mesnevisinde de müziği çok över onu en yüksek sanat olarak görür ve insanlarda birliğin müzikle meydana geldiğini söyler.

2.2. MEVLEVİLİĞİN TARİHÇESİ

Mevlânâ alim ve mutasavvuf olduğu kadar birçok alimler de yetiştirmiş bir müderristi. Ana dili olan türkçeden başka arapça, acemce, rumca ve latince de bilirdi. Musikiyi sever hatta kendisinin rebap çaldığı da rivayet edilir. Mevlânâ kendisinden öncekilerini, felsefelerini, mezheplerini, tarikatlarını tetkik ve tahlil etmiş hiçbirinin yanında olmadığı gibikendisi de bir tarikatın başına geçmemiştir. Mevlânâ'nın vefatıyla yerine geçen oğlu Sultan Veleđ (M.1226-1321) ise mistik bir zihniyete sahiptir. Babasındaki realite onda yoktur, ama bir teşkilât adamı olan Sultan Veleđ babasının düşüncelerinden hareketle temkinli, zamanının icaplarına göre ve diğer tarikatlardan ayrı bir Mevlevilik Tarikatı kurma gayreti gütmüştür.

Sultan Veleđ daha babasının sağlığında, babasına bağlı olanları bir araya toplamayı düşünmüş, Mevlânâ'nın arzusu dışında zamanının Selçuklu beylerini, büyüklerini araya sokarak babasını sonunda ikna etmiş ve medresenin yanına birkaç oda yaptırarak burada sohbet edilmesini, rebap dinlemeyi sağlamış ve babasının zamanında Mevlânâ'nın oturduğu medresede bir tekye nüvesi atmıştır.

(6) GÖLPINARLI, Mevlâna, 33s.

Mevlânâ'nın vefatından sonra Sultan Veleđ zamanında Alameddin Kayser ona başvurmuş, Mevlânâ'ya bir türbe yaptırmak istediğini söylemiş ve Sultan Veleđ'in de teşvikiyle türbe yaptırılmıştır. Oysa Mevlânâ "Mezara türbe yapmak, üstüne kubbe kurmak, mana sahiplerince makbul değildir. Bir bak da gör, diriyken atlaslara bürünen kişinin aklını o ipekler, o atlaslar hiç fazlalastırır, onun re'yine isabet verir mi?"(7) dediği mesnevisinde türbenin de şiddetle aleyhindedir.

Sultan-ül Ulema, Mevlânâ Celaleddin Rûmi ve Hüsameddin Çelebi herşeyden önce birer müderris idiler, medreselerde ders okuturlardı, icabında medresenin bir odasında, kendi evlerinde veya mescidde sema ve sohbet meclisleri kurdukları kabul edilmekle birlikte tekyeleri yoktu.

Konya Mevlevihanesi Sultan Veleđ'in teşkilâtlandırması, onun oğlu olan Ulu Arif Çelebinin (1272-1320) de genişletmesi ile kurulmuş ve sonra kurulan bütün tekyelerin merkezi sayılmıştır. Bu nedenle Konya Mevlevihanesine Âstâne, Huzûr, Huzûr-u Pîr de denilmiştir. Daha sonraları bu merkeze bağlı olarak beş tekve daha kurulmuştu ki bunlar; Şems Zaviyesi, Ateşbaz Zaviyesi, Mecma-ül bahreyn'deki mescid, Meram'da Cimil-i Ali türbesi yanındaki tekve ve Çelebi Hüsameddin'in Şeyh olduğu Dâr-al Zakıriyn tekyeleridir (8).

Konya'daki dergahtan sonra Sultan Veleđ halifeler yanı bölge halkını aydınlatmak için yerine gönderdiği vekilleri ile Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde merkeze bağlı şubeler açılmasını sağlamış, Sultan Veleđ'in vefatından sonra oğlu Ulu Arif Çelebi mevleviliği temsile başlamış, pek çok seyahat ederek gittiği her yerde sema etmiş, gazeller, rübailer söylemiş ve mevleviliğin yayılmasında etkin rol oynamıştır. Ulu Arif Çelebinin gezdiği yerler arasında Larende, Beyşehir. Ak-saray, Akşehir, Karahisar, Amasya, Niğde. Sivas, Tokat, Birgi, Denizli, Menteşe, Alanya, Antalya, Bayburt, Erzurum, Irak ve Tebriz bulunmaktadır.

(7) Ayn.Yaz., Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik, 63 s.

(8) Ayn.Eser, 330-331 s.

Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi'den sonra 16.yüzyıla kadar tekyeler bizzat mevlevi halifeleri tarafından kurulmuştur. Amasya'daki tekyeyi Çelebi Hüsameddin halifesi Süleyman, Karaman'dakini Ulu Arif Çelebi halifesi Mehmet Bey, Erzincan'dakini yine Sultan Veled halifesi Hüseyin Hüsameddin kurmuştur.

Mevleviliğin yayılışında ve tekyelerin açılışında çok etkili olan çelebilerden sonra bilhassa Sultan-ı Divanî Semaî Mehmet Dede (1440-1529) zamanında mevlevilik onun seyahat ettiği Lazkiye, Halep, Mısır, Cezayir, Sakız Midilli, Muğla, İstanbul gibi merkezlerle beraber kasaba ve köylere kadar gitmiş, hatta bu devirlerde Bursa'da Sikke Köyü, Kütahya yakınlarında Çakır Köyü gibi bütün halkı mevlevi olan köyler kurulmuştur (9).

XVI. yüzyıl sonlarında ise tekyeler beyler ve vezirler tarafından yaptırılmaya başlamış, yüksek zümrenin nüfuzu altına giren mevlevilik köyden kasabaya, kasabadan şehre çekilmiş ve zamanla kendi içine kapanmıştır.

Vezirler ve paşalar tarafından yaptırılan tekyelerin tamirleri de padişahın emriyle hazineden olmuş, XVII.yüzyıldan itibaren de artık mevlevilik bir vakıf müessesesi haline getirilmiş, bu husus da şeyhler arasında huzursuzluk başgöstermesine sebebiyet vermiştir.

İlk devirlerde çelebilik makamına gelmek ancak dergah zabitanı denilen dedelerin kabulüne bağlıyken sonraki yıllarda mevleviliğin iktidara bağlı vakıf müessesesi olmasıyla Şeyhülislâmın tastiki ve padişahın iradesiyle mümkün olması da bu müesseseyi daha da yıpratıcı ikinci bir sebep olmuştur. Bu durum Osmanlı İmparatorluğunun sonuna kadar devam etmiş 1925 yılında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde tarikatların kaldırılmasıyla mevlevi tekyeleri tamamen kapanmıştır.

Tekyelerin gelirleri ise ilk devirlerden itibaren tekzenin kurulmasıyla ona bağlanan vakıflardan sağlanmıştır.

(9) Ayn. yer, 331 s.

2.3. MEVLEVİ TEKYELERİ

Halk dilinde tekve denilen ve bütün sofilerin toplandıkları, oturdukları, törenlerini icra ettikleri mevlevihanelere Dergah veya Hanikâh'da denir.

Dergah sözcüğü farsçadır. Şeyhin ve dervişlerin oturduğu yapılar için kullanılır. Dergahın bir sözlük anlamı da kapı yeri, kapı önüdür. Dergahın yüceliği o dergahta bulunan kişinin önemine bağlıdır. O yolu kuran veya ona yakınlığı olan pîr ya-tıyorsa önemi artardı.

Mevlevi tekyeleri Âstâne ve Zaviye olmak üzere ikiye ayrılır. Âstâne kelimesinin diğer sözlük anlamları ise 1-Eşik, 2-Paytaht'dır. Zaviye şeyhleri Âstâne şeyhlerinden aşağı tutulur, dervişler Âstânelerde yetiştirilir, mevleviliğe girebilmek için matbah hizmeti denen belirli hizmetleri belirli süreler içinde dervişlerin yapması demek olan çile bu dergahlarda çıkartılırdı.

Zaviyeler bir mahfil niteliğinde olup, derviş yetiştirmezdi. Bu dergahlarda da derviş hücreleri, semahane, türbe meydan odası, harem, selâmlık daireleri bulunurdu. Asıl önemli görevleri dışarıdan gelen veya dışarıya gidecek dervişlerin konuk edilmesi, sefer için gerekli erzakını temin edip, yıkanıp, dinlenmesini sağlamasıydı.

Mevlevilikte en eski kuruluşlar tabiki Konya'dadır. — Hanikâh, Mevlânâ'nın türbesi, semahane ve nihayet Meram'daki yazlık zaviye veya küçük semahane bu bakımdan Konya'nın büyük servetidir. Bu üç kuruluştan Hanikâh Mevlâna devrine aittir. Asıl semahane ise Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devrinde 1565 yılında yaptırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğunda ilk mevlevihane ise Sultan II. Murad (1421-1455) devrinde 1438 de kurulan Edirne Mevlevihanesidir.

Osmanlı İmparatorluğunda diğer mevlevihanelerin bulunduğu merkezler ise şunlardır:

Âstânelerin bulunduğu merkezler; 1) Bursa , 2) Eskişehir, 3) Gelibolu, 4) Halep, 5) Kastamonu, 6) Karahisar, 7) Kütahya, 8) Manisa, 9) Mısır, 10)Yenişehir (Rumeli),11) İstanbul Kulekapısı (Galata), 12) İstanbul Yenikapı, 13) İstanbul Beşiktaş, 14) İstanbul Kasımpaşa Mevlevihaneleri.

Zaviyelerin bulunduğu merkezler; 1) Adana, 2) Akçahisar, 3) Akçaşehir, 4)Akşehir, 5) Amasya, 6) Ankara, 7) Antakya, 8) Antalya, 9) Antep, 10) Aydın, 11) Bağdat, 12) Beyşehir, 13) Belgrad, 14) Belgradcık, 15) Bilecik, 16) Burdur, 17)Bosnasaray, 18) Bozkır, 19)Çorum, 20) Denizli, 21) Demirci, 22) Diyarbakır, 23) Edirne, 24) Eğridir, 25) Ermenek, 26)Erzincan, 27) Filibe, 28) Girit, 29) Halep, 30) Hama, 31)Humus, 32) Isparta, 33) Ilbasan, 34) İzmir, 35) İzmit, 36) Kangırı, 37) Karaman, 38) Kayseri, 39) Kerkük, 40) Kıbrıs, 41) Kırşehir, 42) Kilis, 43) Kudüs, 44) Kütahya, 45) Lazkiye, 46)Maraş, 47) Marmaris, 48) Medine, 49) Mekke, 50) Midilli,51)Muğla, 52) Musul, 53) Niğde, 54) Niş, 55) Peçoy, 56) Sakız, 57) Samsun, 58) Sandıklı, 59) Selanik, 60) Siroz, 61) Sivas, 62) Şam, 63) Şehrizar, 64) Tire, 65) Tokat, 66) Tozman, 67)Şam Trablusu, 68) Tekirdağ, 69) Tavşanlı, 70) Tebriz, 71) Ulukışla, 72) Urfa, 73) Üsküp, 74) Vodine, 75) Yenişehir, 76) Yozgatdır (10).

. 2.3.1. MEVLEVİHANELERİN GENEL ŞEMASI

Mevlevi dergahları gerek şehrin gürültüsünden kaçmak gerekse maddi hayattan mümkün olduğunca uzak kalmak amacıyla genellikle şehir dışlarına yapılmışlardır.

Bir mevlevi dergahında harem, selamlık, semahane, türbe, mescid, meydan, matbah ve derviş hücreleri bulunur,

ve bu binalar genellikle büyük bir bahçenin içinde yer alırlardı. Bahçenin bir kısmında türbeden başka hâmuşâne veya hâmuşân denilen sükût yurdu, susanlar anlamına gelen mezarlık bulunur, buraya dedeler, dergah mensubu muhipler sırlanırdı (gömülürdü). Mevlevi şeyhleri destarlı sikke giydikleri gibi mezar taşları da destarlı sikke şeklinde yapılırdı. Muhiplerin başlarına sikke yapılmaz hangi memuriyette ise ona göre taş yapılır, mevlevi olduğu baş taşının göğsüne hakedilen kabartma sikkeden anlaşılırdı. Kadın mezar taşları da bu şekilde idi.

Bahçenin bir tarafında şeyh ailesinin oturmasına mahsus harem dairesi bulunur. Kadın dervişler (çile çıkartamaz, muhibbe adını alırlardı) ancak burada şeyh efendi ile sohbet edebilirlerdi. Bütün harem sakinleri ve misafirleri mukabeleyi, semahaneye bitişik tavana kadar kafesle ayrılmış, kapısı dışarıdan ve ayrı olan bölümden izlerlerdi. Bu bölüme bacılar dairesi denirdi.

Semahane genellikle bahçenin tam ortasında yer alırdı. Semahane; semâ evi, sema edilen yer anlamına gelen farsça bir terkiptir (11). Cümle kapısı denilen dış kapıdan girildiğinde kapının iç tarafında camilerde olduğu gibi ayakkabıların konmasına mahsus raflar bulunur. Genellikle semahane dairevi bir alandır, cümle kapısının tam karşısında sema ayinini izlemek üzere dışarıdan gelen kişilerin de namaz kılabilmeleri için mihrap bulunur. Mihrabın üstünde camilerin mihrabında olduğu gibi 111. sûrenin 37. ayetinin "al mihrâb" sözünü ihtiva eden kısmı ile 11. sûrenin kabeye dönmeyi emreden ayetinin muayyen bir kısmı yazılıdır. Mihrabın hizasında ve semahanenin içinde kapının tam karşısında şeyh postu serilidir. Şeyh postunun üstünde ve münasip bir yerde mutlaka "Ya Hazreti Mevlânâ" levhası asılı dururdu. Şeyhin postundan semahanenin kapısına dek uzandığı kabul edilen çizgiye "Hatt-ı istivâ" denilirdi ki bu çizgi kutsal sayılır asla var olduğu

(11) Ayn.yazar, Mevlevi Adap ve Erkanı 17 s.

kabul edilen bu çizgiye basılmazdı. Mihrabın hizasında kıbleye karşı bir de mimber bulunur, cuma namazlarında burada hutbe okunurdu.

Semahane ceviz, cilalı, aralıksız, çivisiz, tahtalarla döşenir, kenarlarında dar bir kısım halı, hasır veya kilimle örtülür, bunun arkasında semahaneden parmaklıkla ayrılmış ve yine halı veya kilimle kaplı bölüm ise mevleviliği sevip mukabeleyi izlemeye gelenlere ayrılmıştır. İki bölümü ayıran tahta perdenin yüksekliği genellikle diz boyu kadar olurdu.

Semahanede ayrıca mesnevi okumak için çok defa semahenenin sağ tarafında "mesnevi kürsüsü" bulunurdu. Bunlardan başka büyük dergahlarda yine önü kafeslerle ayrılmış genellikle üst katta bir bölüm hatta daire vardır ki bu bölüm mevlevi ayini izlemeğe gelen padişaha ayrılmış olan hükâr mahfilidir. Bazı dergahlarda dergahın ulu kişisinin türbesi de semahane içinde bulunurdu.

Mutrib, mutriban veya mutrib-hane denilen, mevlevi müziğinin icra heyetinin bulunduğu bölüm Konya Mevlânâ Dergahında şeyh postunun hemen arkasında yer almakla beraber genellikle şeyh postunun karşısında ve yüksektedir. Mevlevi mutribinde önemli olan sazlar ney, kudüm ve haliledir. Bunlardan başka bulunursa rebap, kanun, ut hatta keman da bulunabilirdi. Son zamanlarda viyolonsel de girmiştir.

Türbe ve türbedar odası: Şeyh, şehzâde, şeyh karısı ve kızının defnolunduğu türbe bazı tekyelerde mukabelenin yapıldığı semahaneye bitişik ve tahta parmaklıkla ayrılmış olarak (Mesela başta Mevlânâ Dergahı olmak üzere Şems Zaviyesi, Afyon'da Sultan-ı Divanî Dergahı, Kütahya, Gelibolu, Bahariye ve Yenikapı Dergahları gibi) bazı dergahlarda ise ayrı bir çatı altında yapılmışlardır, (Kulekapısı, İzmir, Eskişehir, Bursa Mevlevihanelerinde olduğu gibi). Her sandukanın üstü umumiyetle yeşil çuha ile örtülüdür. Sandukanın baş tarafında şeyhlerde destarlı sikke vardır.

Semahanenin arka tarafında zemini ve duvarları taş döşeli birbirine bitişik ve kapıları bir koridora açılan derviş hücreleri bulunur. Koridora bakmayan cephelerine ise aydınlık gelmesi için pencereler açılır. Hücreler küçük birer odadırlar. Girişte ayakkabı çıkartacak bir bölümden sonra bir kademe yüksek hücre kısmına geçilir. Yerler kilim veya halı döşelidir. Bazen bir sedir de bulunabilirdi, yüklükte dedenin şahsi eşyaları, yorgani, yatağı bulunur, ayrıca kitap koyacak raflar ile lamba koyacak yerler de yapılırdı, bir de küçük kahve ocağı bulunurdu ki hücre nişin dede konuklarına kahve ikramında bulunabilirdi.

Hücre koridorunun diğer bir ucu matbah-ı şerife dayanır. Matbah-ı şerif tarikata yeni girip, manen pişip olgunlaşacak kimselerin bulunduğu yerdi ki dört bölümden oluşurdu.

a) Her sabah namazından sonra ancak bekâr dedelerin ve 1001 günlük çileye tabi bulunan canların bulunduğu ve meydan verme tabir edilen bir nev'i merasimin icra edildiği oda, bazı âstânelerde bu oda aynı zamanda sema meşki talimi için de kullanılırdı.

b) Ateşbâz: Matbah-ı şerifte bulunan büyük bir ocaktır. Ateşbâz velî ocağı da denir. Hazreti Mevlânâ zamanında müridlerin yemeğini pişiren keramet ve veliliğe ermiş bu zatın makamını temsilen kurulmuştur. Her zaman bir can niyaz vaziyetinde önünde dururdu. O ocakta tekyenin yemeği pişmez, manevi bir semboldür. Yalnız mübarek günlerde muayyen bir merasimle lokma pilavı denen hususi bir pilav pişerdi.

c) Kazanlık: Lokma pilavı pişirilen kazanın ve günlük yemeğin pişirildiği mutfakta hergün kullanılan kapkacağın durduğu karanlık bir odadır. Bir dervişin yaptığı küstahlığa (kabalığa) karşılık bu odaya kapatılması kendine verilen bir ceza olurdu.

d) Can Odası: Matbah canlarının yattığı odadır. Can burada bir postekinin üzerinde derviş hırkasını üstüne çekerek yatardı. Gaye nefsin terbiyesidir.

Zaviyelerde matbah-ı şerif bulunmaz yalnız bir oda meydana odası olarak ayrılmış olabilirdi. Matbah-ı şerifte ayrıca somathane veya somat denilen bütün dervişlerin yemek yedikleri salon veya oda bulunurdu. Bu odada somat denilen yuvarlak yer sofraları vardır. Mevlevi dergahında günde iki öğün, öğle ve akşam yemek yenir ve yemeğe tuzu ekmeğe batırıp yemekle başlanırdı. Somata canlar oturamaz, oturup yemek yiyen dedelere hizmet ederlerdi, onların yemek yemeleri ayrıdır. Ayrıca mübarek gün ve gecelerde elifî somat denilen bir sofraya kurulur ki bunda şeyh de canlar da yemek yiyebilirlerdi. Ayrıca her mevlevihanede hücreler bölümünde matbah ya da mescide bitişik büyükçe bir oda vardır ki buraya meydan-ı şerif denir, kapısı kibleye karşıdır ve cepheye şeyh makamını temsilen kırmızı bir post durur, asıl zemine nisbetle alçak olan giriş kısmında bir yanda papuçluk bir yanda kahve ocağı vardır (12).

Tekyelerin mimari ve inşaat bakımından tesisleri hemen hemen Konya Tekyesinin aynıydı. Başlıca müstemilât olan semahane, derviş hücreleri, matbah-ı şerif, şeyh dairesinden başka bazı tekyelerde kütüphane de bulunurdu.

Bütün dedeler ve canlar bekâr olmak şartıyla dergahta yatarlar, yerler içerler, aybaşlarında muayyen bir harçlık alırlardı. Şeyhler ve zabitler evli dahi olsalar dergahta şahıslarına mahsus birer hücre sahibi idiler, bu hücrelerin de bütün ihtiyacı tekye gelirinden sağlanırdı.

Dedeler, canlar dergahlarda günlük işlerinin yanı sıra edebiyat, musiki, tezhib, teclid, resim, oymacılık, tesbihcilik hattatlık gibi güzel sanatların bir kolu ile de meşgul olurlardı.

Mevlevi tekyelerinin kapıları dergah disiplini gereğince Ramazan ayı müstesna akşam ezanında örtülürdü. Ezandan sonra dergaha hiç kimse giremezdi. Sabah ezanı okunurken de kapılar açılırdı. Kapıyı açmak ve örtmek "Bevvap Dede"ye aitti (13).

(12) Ayn.Yazar, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik, 341-343 s.

(13) DURU, Aynı Eser, 168 s.

2.3.1.1. MEVLEVİHANELERİN İDARİ YAPISI

Konya'da bulunan ve bütün tekyelerin başı addolunan Mevlânâ Dergahında dergahın idaresi Mevlânâ evlâdından çe-
lebilere verilir ve bütün tarikatın şeyhi kabul edilirdi. Di-
ğer mevlevi tekyelerinin şeyhleri de bir nev'i çelevi efendi-
nin vekili kabul edilirdi. Çelebi kelimesi Moğolcada Tan-
rı anlamına gelen Çalap sözünün türçede çalaptan gelen anla-
mıyla kullanılmış olduğunu düşündürür. Farsçada anlamı ise
isim-i mensup (kelimenin sonuna nispet yesi denilen bir î
getirilerek yapılan sıfat: İslâmi, sükûtî... gibi) olduğu
veyahut balı, arı'dır. Mevlânâ'nın soyundan gelenler Çelebi
kelimesini isimlerinden sonra kullanmışlardır. Yalnız Mevlâ-
nâ'nın halifesi Hüsameddin Hasan'a Mevlâna soyundan olmadığı
için Çelebi kelimesi adının başına getirilerek Çelebi Hüsamed-
din denilmiştir. Çelebi kelimesinin bir başka manası da soylu,
kibar, zarif efendidir (14).

Makam Çelebisi herhangi bir dergahı ziyaret ettiği vakit
irşad makamı ve semahanedeki şeyh postu kendisine bırakılır,
tekyenin asıl şeyhi onun solunda yer alırdı. Konya'da şeyh ma-
kamına gelecek kişiler en mühim âstânelerden olan Manisa'da
şeyhlik yaptıktan sonra Konya'da göreve gelirlerdi.

Türbesinde mevlevi meşayihinin ulularından ve herkesçe
manevi yüksekliği malûm bulunan bir kişinin medfun bulundu-
ğu ve hücre nişin dede yetiştirmeye yetkisi bulunan tam teş-
kilâtlı dergah yani âstânelerde ise idare şeyhlerde bulunurdu.

Şeyh arapça ulu, ihtiyar, başbuğ anlamına gelir, Tasav-
vuf yollarında ise muhip ve derviş yetiştiren ve bu selâhi-
yeti diğer bir şeyhten yazılı icazetname alarak belgeleyen ki-
şiye denir. Şeyhin rütbesi halifeden üstün olmadığı için bir
yere şeyh olarak tayin edilen kişi bir halifeden halifelik de
alır böylece rütbeyi tamamlamış olurdu (15).

(14) GÖLPINARLI, Mevlevi Adap ve Erkanı, 11 s.

(15) Ayn.Eser, 43 s.

Yalnız Konya Dergahında bulunan ve çelebinin vekili derecesinde bulunan Tarikatçı Dedelerden sonra bütün tekyelerde şeyhlerden sonra en büyük amir aşçıbaşı veya ser-tabbah denilen dedeler idi. Bunların asla mutfakla ilgileri yoktu. Tekyelerin en kutsal tesisi olan Matbah-ı şerife izafeten bu adı almışlardır. Kıdemli, faziletli, alim kişilerdi, bazı tekyelerde aşçıbaşılık vazifesini şeyhin veliahdı, yani en büyük oğlu görürdü (16).

Mevlevilikte şeyhler pîr makamını işgal ederler ve mevleviliği temsil ederlerdi. Ancak, Mevlânâ'nın yolundan giderek mürebbilik (yetiştiricilik, gözeticilik) vazifesine karışmazlardı. Yetiştirme ve terbiye Konya'da Tarikatçı Dede'ye, diğer yerlerde ise Aşçıbaşına aitti. Konya'da Çelebinin, diğer tekyelerde Şeyhin emriyle tayin olunurlardı. Yalnız Konya'ya mahsus bir önemli makam da türbedarlık idi. Türbedar evli olamazdı, bu yüzden dedelerin en yaşlılarından seçilirdi, emri altında dedelerden üç tanesi kapıcılık hizmetinde görevli bulunur, Mevlânâ'nın türbesinde sandukaya karşı niyazda dururlar, türbeyi temizler, akşamları چراغları yakarlardı (17).

Mevlevi Dergahlarında matbah, yeni girenlerin mevlevi usul ve erkanını öğrendiği yerlerdir. Aşçı Dede masrafı idare eder, tekneyi çevirir, canları terbiye ederdi, bu işleri yaparken de 18 matbah hizmeti görevlisi bulunurdu, bunlar:

1- KAZANCI DEDE : Mevlevi tekyelerinde ilk terbiye yeri sayılan matbahın amiri kazancı dede aynı zamanda aşçı dedenin muavini idi. Kazancı dede çilesini tamamlamış canların kabiliyetlilerinden seçilirdi. Mevleviliğe girmek isteyenler kazancı dedeye müracaat ederler, tarikata girmek manasında kullanılan "Soyunacağım" derlerdi. Kazancı dede istekliye "Dervişlik zordur, çile kırmak iyi değildir. Dervişlik ateşten gömlek, demirden leblebidir. Aç kalmak, döğülmek, haksız yere söz işitmek vardır. Dervişlik ölmezden evvel ölmek demektir. Bunlara tahammül edebiliyorsan gir " derdi. Bütün bu

(16) Ayn.Yazar, Tarihi Simalardan Mevlevi, 165 s.

(17) Ayn.Yazar, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik 396 s.

zorluklarıyla beraber girmek istediğini söyleyen isteklinin kabulünü, şeyhin de iznini almak suretiyle alırdı.

Kazancı dedenin ayrı bir postu vardı. Canlara nasihat ederdi, matbahta yalnız gündüzleri bulunurdu. Beyaz renkli postu matbah-ı şerif kapısının tam karşısına isabet eden yere serilirdi.

Kazancı dedenin bu görevden sonraki makamı ser-tabbahlık olur ondan sonra kabiliyetine göre derecesi yükselirdi.

2- HALİFE DEDE : Matbaha girenlere yol gösterir, onları yetiştirirdi.

3- DIŞARI MEYDANCISI: Hücredeki dervişlere tarikatçının yahut aşçıbaşının emirlerini bildirirdi.

4- ÇAMAŞIRCI : Dedelerin ve canların çamaşırlarını yıkar ve yıkatırdı.

5- AB-RİZCİ : Apteshaneleri temizletir, şadırvanın ve muslukların temizliğine nezaret ederdi.

6- ŞERBETÇİ : Hücreye çıkacak canın şerbetini yapardı. Aynı zamanda dedeler matbah-ı ziyarete geldikleri zaman onlara da şerbet yapıp sunardı.

7- BULAŞIKÇI : Bulaşıkları yıkar, yıkatırdı.

8- DOLAPÇI : Kaplara bakar, kalaylanmalarına ve temiz tutulmalarına nezaret ederdi.

9- PAZARCI : Dergahın matbahına ve sairesine lüzumlu olan şeyleri çarşıdan satın alırdı. Pazarcı dede diğer matbah canları gibi tennure giyerdi, yalnız çarşıya çıkarken omuzuna uzunlamasına katlanmış bir peştemal atar, beline yatağa vaziyetinde büyük bir maşa sokardı. Bu maşaya pazarcı maşası derlerdi. Pazarcı dergahtan elinde bir zembille çıkar aldığı şeyleri bunun içinde dergaha getirirdi. Zembilin içindekilerin etrafa gösterilmemesi pazarcılığın adabıydı.

10 - SOMATÇI : Sofrayı kurar, kaldırırđı.

11 - İÇERİ MEYDANCISI : Matbahtaki canlara kahve pişirir, cuma günleri dedeler matbaha geldikleri zaman onlara kahve sunardı.

12 - İÇERİ KANDİLCİSİ : Matbahın kandilini temizler ve yakardı.

13 - TAHMİSCİ : Dedelerin ve matbahın kahvesini döverdi.

14 - YATAKÇI : Canların yataklarını yapar, kaldırırđı.

15 - DIŞARI KANDİLCİSİ : Dışarıdaki kandilleri yakardı.

16 - SÜPÜRGEÇİ : Bahçeyi ve etrafı süpürürdü.

17 - ÇERAĞCI :Matbahın şamdanlarını yakardı.

18 - AYAKÇI : Ayak hizmetlerinde bulunur. Lazım olan şeyleri götürüp getirirdi. Dergaha 1001 günlük çileyi çıkarmak için giren yeni canlara önce sayılan bu hizmetler sırasıyla yaptırılır çilenin bitmesine yakın ise abrizcilik hizmeti verilir. Hizmetlerin en büyüğü kabul edilir. İnsan nefsi ve egoizminin kırılması olarak görülürdü (18) .

Bu onsekiz hizmetten başka matbahta duruma göre lokma yapan lokmacı, ayakkabılara bakan paşmakçı gibi hizmetler de vardı.

İkrar vererek yani kendisini tamamiyle tarikata vermeyi kabul edene,bu işin güçlüğü anlatılmasına rağmen ısrar edene matbah kapısının solunda kapı dibinde saka postu denilen bir post verilir ve orada iki dizi üstünde başı hafifçe öne eğik olarak belirli ihtiyaçlarının dışında yerinden hiç kalkmamak koşuluyla 3 gün oturtulurdu, orada sadece çevreyi seyrederdi. Üç gün sonra kazancı dedenin huzuruna götürülür hala vazgeçmediyse önce dergaha geldiği elbisesi ile 18 gün ayakçılık yapar, yani getir götür işleriyle meşgul olurdu. 18 gün sonra aşçı dedenin emriyle kendisine matbah tennuresi ve elifi nemed verilir ve bu kıyafeti giyerdi, ancak sema çıkarmadan

(18) Ayn. Eser , 397 s.

sikke giyme hakkı olmazdı, ayakçılık görevi kıyafetini giydikten sonra da devam eder ve ekseriyetle yeni bir can gelip bu görevi alana kadar devam ederdi, sonra canlar sıra ile pazarcılık, bulaşıkçılık, somatçılık, içeri meydancısı ve diğer görevleri yapar son görev olarak da abrizcilik verilirdi ve 1001 gün sonra çilenin bittiğini meydancı dedenin kendisine haber vermesinden sonra cana elifi şalvar, mintan ve hırkadan ibaret kıyafeti de verilirdi, törenle kendisine ayrılmış hücreye götürülür 13 gün de derviş bu hücreden çıkmaz son deneme devresini geçirirdi, bu sürenin sonunda Konya'daysa Çelebi, Konya'da değilse şeyh tarafından sikkesi tekbir merasimi ile giydirilir ve artık derviş hücre sahibi (Hücre nişin) dede olurdu. Dilerse o tekyede oturur mesnevi okutur, musiki öğretir, kitap yazar veya başka bir sanatla meşgul olur veya başka tekyeye geçerdi. Tekyeden çıkıp başka bir hizmetle meşgul olup evlenenler de olurdu.

Tekyede kalanlara zaruri ihtiyaçları için tekyenin gelirine göre belirli bir aylık bağlanırdı.

2.3.1.2. MEVLEVİLERİN GÜNLÜK VE TÖREN KİYAFETLERİ

Hemen her tarikatın kendi inanç biçimini simgeleyen tacı, külâhı, kemeri, hırkası vardır. Mevlevilikte kıyafet de bir takım özelliklere ve özel isimlere tâbi idi. Ancak, şunu belirtmek gerekir ki Mevlânâ'nın ve yanındakilerin hususi bir elbisesi yoktu. Mevlânâ'nın giydiği külâh zamanının külâhı olan bilginlerin sardığı örfi sarıkdı. Elbisesi de devrinin bilginlerinin elbisesi idi, yalnız Şems'in ölümünden sonra yaşlılara ait duhâni sarık sardığı, göğsü açık fereci giydiği kabul edilir (19).

Zamanla törenleri de kıyafetleri de belirli şekil ve intizama bağlanan mevleviler dışarıda ve içeride ayrı, sema törenlerinde ayrı kıyafetler giyerlerdi.

(19) Ayn.Eser, 432 s.

Mevlevilerin dışarı kıyafeti elifî denen ağı pantolon ağından biraz geniş şalvar, yakasız, sol taraftan iliklenen bele yahut belden biraz aşağı inen dar kollu ince gömlekti. Bu gömleklerin ve diğer giysilerin hiçbirinde ilik ve düğme kullanılmaz, kumaşından yapılan ip gibi bantlarla iliklenirdi. Gömlek üstüne kolsuz, yakasız, bele kadar inen ve haydariye denilen önü açık yelek, hepsinin üstüne de yine yakasız ve enseden göğse kadar yanlarda ekseriyetle oniki imama işaret olarak oniki yahut mevlevilerce kutlu sayı olan onsekiz maki-na dikişi bulunan ve topuklara kadar inen düz bir pardesü giyerlerdi ki buna da hırka denirdi.

Öteki tarikat mensupları başlarına giydikleri külahlara tac adını verirlerken mevleviler serpuşlarına sikke derlerdi. Sikke mevleviler için çok kıymetli idi, gece yatar-ken bile sikkelerini çıkarmazlar eğer çıkarırlarsa yerine, sema çıkarmamış canların giydiği ter emen beyaz döğme yünden yapılmış sikke kadar uzun olmayan serpuş giyerlerdi. Arakiyelerin üste doğru çok daralan ve yassılaştan adeta önden arkaya doğru sert ve yüksek bir çizgi teşkil edecek şekilde yapılmış olanlarına da elifî arakiyye denirdi.

Mevlevilerin ölümlerinde de mevta kabre konulunca kefeninin başucu açılarak ona da sikkesi giydirilirdi.

En iyi sikkeler Konya'da ve Bursa'da arakiyyeci esnaf tarafından yapılırdı. İççe geçmiş iki kat açık kahverengi yahut deve tüyü rengi, 45-50 cm. uzunluğunda üst tarafı alt tarafına doğru birazcık dar kapalı bir boru veya top mermisine benzeyen döğme yünden yapılmış bir külâhtır. Kirlendiğinde sabunlu sıcak su ile yıkamak ve özel kalıplarında kurutmak gerekirdi.

Sikke başa giyilirken ve baştan çıkarılırken hürmet işareti olarak öpülür, sikke ile kahve ve benzeri yerlere gidilmezdi. Mevlevilerin kendi aralarında kabahat işleyenlere verdikleri en büyük ceza başından sikkelerini almak olurdu ki

şeyh tarafından affedilip tekrar giymesine müsaade olunmadıkça sikkeyi giyemezdi.

Şeyhler, mesnevihanlar, aşçıbaşılar, neyzenbaşılar, kudümzenler Konya'daki Dergahta bulunan tarikatçı dede ve Mevlânâ'nın türbedarı sikkelerinin üzerine birer sarık sararlardı ki mevleviler buna destar derlerdi. Destarlar sikkeye geçirilmiş simit şeklinde bir halkanın üzerine dolanır ve yarım armudi şekil verilirdi. Destarların şeridleri 5-6 cm. kadardı, destar sikkeye dolandıktan sonra göğse gelecek kadar bir kısmını sol taraftan bırakırlardı ki buna da taylasan denirdi. Sarılışlarına göre destar şekilleri örfi, cüneydi, şeker-âviz, dûhani, dolama gibi isimler alırlardı. Her vazifelinin destar şekli farklı idi, meselâ mesnevihanlar şeyh olmasalar dahi destar sarabilirlerdi ama onlarınki daha ihce sarılırdı (20).

Çelebilerin resmi günlerde ve ayinlerde destarları siyah renkli idi. Tekye şeyhlerinin destarları da siyah renkte idi yalnız sararken sikkenin kenarı biraz gözüktü. Şeyhlerden Peygamber soyundan olanlarıntaki koyu yeşil destar olurdu.

Sikke mevleviliğin sembolüdür. Mevlevilerin mezar taşları da sikke şeklinde yapılırdı, evlerde sikke şeklinde biblolar, levhalar bulunur, destarlı sikke şeklinde altından veya gümüşten yüzük, küpe, kolye uğur sayılırdı.

Matbah canlarının günlük kıyafetleri entariye benzeyen dar etekli kirini belli etmeyecek siyah veya kahverenginde tennurelerdi, bu kıyafeti 1001 günlük çile boyunca giyerlerdi, dedeler şalvarlı ve cübbeli kıyafetleri ile her yere gidebildikleri halde canlar harice çıktıklarında üzerlerine resmi hırkalarını alırlardı. Mevlevilerin ilk zamanlarında sarı mest ve pabuç giydikleri söylenirse de bütün mevlevilerin genel olarak mest, yemeni, lapçin, kundura gibi ayakkabılar giydikleri kabul edilir.

(20) DURU, Ayn. Eser , 148 s.

Sema tennuresi denen derviş döndüğünde etekleri bir şemsiye gibi açılan ve bu açılışla bir yerde semazeni idare eden elbiseler ise genellikle beyaz renkte olmakla beraber, açık pembe, açık mavi veya başka renklerde de olanları bulunurdu. Ama hâkim renk beyazdır (21)

Tennureler, arap alfabesinin $\surd$ harfinin ters çevrilmiş şekline benzer, bunu giyen insan da bu harfin ortasından çıkan elif harfini temsil eder ve ters lâ "illâ" şeklini alır ki bu Tanrıdan başka yoktur tapacak -Lâ ilahe illallah- sözündeki yok saymak manasını ifade eden lâ ile varlığını sabit kılmak manasını ifade eden illâ ya işaret sayılırdı. Mevlevilerin mutlak varlıktan başka bütün varlık suretlerinin mevhum olduğunu bilip, kendi varlığıyla beraber nefyettiğine ve hepsinin mutlak varlığın zuhuru bulunduğunu ve ancak tek varlığın var olduğunu ispat ettiğine işaret etti (22).

Tennurelerin açık olan önünde onsekiz sık dikiş zırh bulunurdu. Tennurelerin bel kısmına mevlevilerin eliflâmet şeklinde söyledikleri elifî nemed denilen 1,5 metre uzunluğunda 4 parmak enliliğinde sağdan sola doğru tennurenin üzerine sarılan keçeden veya kumaştan ucu üçgen şeklinde biten kemer takarlardı. Özel bir bağlanış şekli vardı.

Yine tennure üzerine deste-gül denen boyu elifî nemedin yarısına varan ince bir kumaştan yapılmış dar, düğmesiz, japone kollu, önü açık bir yelek giyerlerdi. Yeleğin sol önündeki bir parmak uzunluğundaki şerid elifî nemed'e sokulur, böylece sema sırasında yeleğin sol tarafı açılmazdı.

Mevlevilerin tören hırkaları dışarıya çıkarken giyilenden farklı idi, resim hırkası adı verilen bu hırka da yakasızdır, fakat kolların üstü ve altı gayet geniş, bedeni de düz ve çok geniş bir hırkadır. Kollar giyilmediği takdirde eteğe yaklaşır boydadır, boyu ise topuğa dek uzanır, kollar giyildiği takdirde eller öne kavuşturulursa kolların boyu dizleri geçer, ikrar veren dervişe hizmet müddeti bitip hücreye gideceği vakit veya halifeye halifelik verilirken hırka giydirilir.

(21) Hazım Çelebi (Yarkın) ile görüşme, 17.12.1992

(22) GÖLPINARLI, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik, 430 s.

2.3.1.3. MEVLEVİLİKTE KULLANILAN ARAÇ-GEREÇ (MUSİKİ ALETLERİ)

Edep, erkan ve merasim bakımından XV. yüzyılda kat'i şeklini alan mevlevilikte musiki daima önemli bir yer işgal etmiştir. Osmanlı İmparatorluğunda Türk musikisinin eğitim kaynaklarından en önemlisi doğrudan doğruya padişaha bağlı ve padişahla beraber ancak ileri gelen devlet erkanının konserlerini dinleyebileceği Enderun-ı Hûmayûn'un musiki kısmı gelmekle birlikte onunla mukayese edilebilecek düzeyde musiki eğitimi yapan diğer bir kurum da mevlevihaneler olmuştur. Her mevlevihanede sema ayini yapıldığı için her mevlevihanenin de mutlaka mutrîb adı verilen bir musiki teşkilâtı bulunmakta idi. Mevlevi mutrîbında bilhassa ney, kudüm ve halile esastır. Ney ve kudüm mevlevilerce kutsal sazlar sayılmıştır. Mevlânâ mesnevisine "Bişnev ez-ney" dinle neyden diyerek başlamıştır. Bu sazlardan başka bulunursa rebap, kanun, ut, hatta keman da mutrîba girerdi. Türkiye'ye gelen ilk piano ise Kulekapısı (Galata) Mevlevihanesinde kullanılmıştır. Ancak mevlevi musikisinde müsait görülmediğinden kısa bir müddet sonra kaldırılmıştır (23).

2.3.1.4. MEVLEVİ TÖRENLERİ

Sultan Veleâ ve oğlu Arif Çelebi zamanında kurulduğu kabul edilen, XIII. yüzyıldan XV. yüzyıl sonlarına kadar yayılma evreleri geçiren mevlevilikte bu dönemde nizam ve intizamın sağlandığı, sema ve mevlevi kıyafetinin sabit bir forma bağlanmasının ise Emir Alim Çelebi oğlu Adil Çelebi (Pir Adil) (1379-1460) zamanında olduğu kabul edilir (24).

Her tarikatı karakterize eden kendine özgü zikir, sema, sohbet gibi esaslar vardır. Bektaşiler, melamiler sohbeta, so-

(23)GÖLPINARLI, Mevlevi Adap ve Erkanı, 28 s.

(24)DURU; Ayn. Eser, 110 s.

filer zikre önem verirlerdi. Mevlevilerin en önemli vasfı ise sema'dır. Öyle ki mevlevilerin Avrupa'da adı "Dönen Dervişler"dir. Mevleviler sema'a ya hususi bir ahenk ve nizam vermişler, yalnız başına bir ayin olarak icra etmişler ve sema'ı mevlevilikle özleştirmişlerdir.

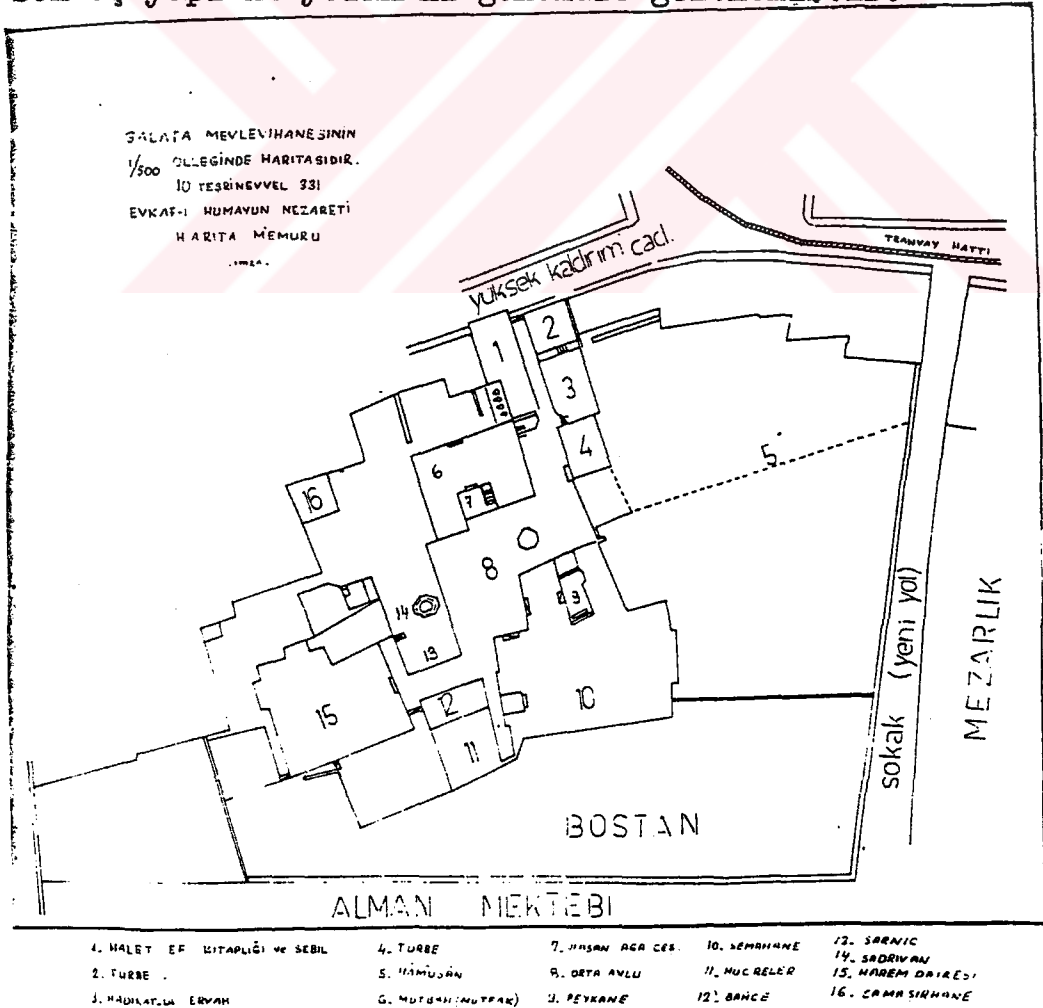
Semahanede icra edilen mevlevi ayinleri mukabele denilen bölümle başlardı. Mukabelenin yapılacağını namaz vaktinden önce mevlevihanede bulunan dervişlere canlardan biri derviş hücrelerinin bulunduğu salonda niyaz vaziyeti alarak gür bir sesle "Vakt-ı salâ, ya hûûû" diye bağırarak haber verirdi. Bu sesi duyanlar aptestlerini alıp, özel bir kıyafet olan tennurelerini, hırkalarını, sikkelerini giyer semahane-ye gelirlerdi. Namaz kılındıktan sonra Şeyh Efendi veya mesnevihan mesnevi okuyacaksa o dinlenir, bittikten sonra şeyh mihrap önünde bulunan kırmızı postuna gelir, sağ tarafına semazen başı sol tarafına sema'ya katılacak semazenler halka olurlar, otururlardı.

Sema ayinine üç asırdan beri mutrıptan naathan tarafından bestesi İtrî Dede Efendi'ye (1638 ? - 1712) ait segah makamındaki naatla başlanır, daha sonra neyzenbaşı, o gün hangi makamdan ayin çalınacaksa o makamdan taksime başlar, taksim bitince şeyhle beraber herkes ellerini yere kuvvetle vurarak ayağa kalkar, post makamında birbirleriyle selâmlaşarak semahanenin çevresini üç kere dönerler. Bu bölüme devr-i Veledi denir.

Devr-i Veledi'den sonra mutrıptan ayin okunmaya başlar semazenler üstlerindeki hırkalarını yere atarlar. Semazenbaşı hırkasını hiç çıkarmaz şeyhin önüne gelerek başkeser, şeyhin elini öper, şeyh de eğilip onun sikkelerini öperek mukabelede bulunur. böylece sema başlar, semazenler de sıra ile aynı şekilde şeyhin elini öperek semaya katılırlar. Semazenler sağ avuçlarını yukarıya, sol avuçlarını aşağıya doğru açık bulundurarak dönerler. Ayin-i şerif dört selâmdan oluşur. Her

Galib Dede Caddesinden taç kapı ile mevlevihanenin bahçesine girildiğinde Beyoğlu'nun karmaşasından, gürültüsünden birdenbire arınılır. Yüksek ağaçların gölgeleri, güllerin kokusu ile tam bir sükun ortamında bulur giren kişi kendini. Tarih ve tabiat bir arada karşılar insanı, Bahçenin bir köşesinde mevlevihanenin kurucusu Semaî Mehmet Dede tarafından dikildiği kabul edilen servi ağacının kuru gövdesi halâ korunur.

Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti Harita Memurluğunun (Şemsî-Hicri yıl 10 Teşrînevvel 1331)(Milâdî 1915) tarihli haritasında mevlevihanenin 6 dönüm olan bahçesinin içerisinde bugüne kalan semahane, Haled Said Efendi Kitaplığı, sebil ve muvakkithane, Hasan Ağa çeşmesi, türbeler, Hadikât-ül ervah, hâmuşan, şadırvan ve çamaşırvhanenin dışında, mutfak, harem dairesi ve hücrelerinin de çizildiği görülür (Plan-2). Bu son üç yapı ne yazık ki günümüze gelememistir.

Plan No.2 : Galata, Kulekapısı Mevlevihanesi Külliyesi

2.3.2.1. GALATA (KULEKAPISI) MEVLEVİHANESİNİN

TARİHÇESİ VE İDARİ YAPISI

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra Türkler yemyeşil bir alan olan, içinde çeşitli kuşlar ve av hayvanlarının bulunduğu Galata surlarının dış çevresine yerleşmeye başlamışlardır. II. Beyazıd (1481-1512) devrinde ise bugün Galata diğer adıyla Kulekapısı Mevlevihanesinin bulunduğu geniş alan devrin ünlü ve kudretli adamlarından İskender Paşa'ya av köşkü olarak verilmiştir. Bu büyük çiftliğin ve İskender Paşa'nın diğer vakıflarının katibi ise şair ve II. Beyazıd adına hediye edilmiş divanı bulunan Ali Safai Dede'dir.

Mevlânâ'nın torunlarından olup, seyahatleri ve propagandaları ile mevleviliğin yayılmasını sağlamış âlim, fazıl ve şair bir kişi olan Sultan-ı Divânî Semai Mehmed Dede'nin İstanbul'a gelerek İskender Paşa'nın Galata yamaçlarındaki bu av köşkünde misafir edilmesi neticesi paşa tarafından arazinin bir bölümü mevlevihane kurulması amacıyla kendisine tahsis edilir.

İstanbul'da ilk mevlevihane binasının temeli böylece 1491 yılında atılır. İlk yapının bugünkü mevlevihane ile Belediye'ye ait Kültür Merkezi arasında bulunan alanda Bizansın St. Theodor Manastırı üzerine inşa edildiği kabul edilir (25). Kurulan mevlevihanede Semai Mehmet Dede'nin şeyhliği kısa sürmüştü, yerine İskender Paşa'nın vakıflarının katibi olan Ali Safai Dede geçmiştir (26). Dergahın bundan sonraki meşihat sırası ise Hüseyin Ayvansarayi'nin Hadikâtül-Cevami adı kitabında Kudretullah Dede'ye kadar süren sırası şöyledir:

Dergaha (H-955) M-1548 yılında Mesnevihan Mahmud Dede postnişin olup, Cezayir'de vefat eden Veli Dede'de aşçıbaşı

(25) KERAMETLİ, Galata Mevlevihanesi , 21s.

(26) YAZICIOĞLU, Hız.Mevlânâ'nın Torunlarından Sultan Divanı, 61 s.

olmuşlardır, bu devirden sonra mevlevihane ihmale uğramış, harap bir hale gelmiş hatta II. Beyazıd'ın siyasi desteğini de gören Halveti tarikatının eline geçerek, Halveti Zaviyesi ve dersliği olmuştur. Bu durum Konya'dan İstanbul'a gelen Abdi Dede'nin binanın bir mevlevi dergahı olduğunu kanıtlamasına kadar devam etmiş, Abdi Dede ile birlikte (M.1608) dergah tekrar mevlevihane haline getirilmiştir. Abdi Dede, İsmail Rusuhi Dede'nin Konya'dan İstanbul'a postnişin olarak tayini ile dergahtan ayrılır (M.1610) ve Kasımpaşa'da kendisine ait olan bostan içinde İstanbul'un üçüncü mevlevihanesi olan Kasımpaşa Mevlevihanesini kurar ve (H.1041) M. 1631 yılında vefatına kadar mevlevihanenin postnişinliğini yapar ve ölümü üzerine aynı mevlevihaneye gömülür.

Abdi Dede'nin yerine geçen İsmail Rusuhi Dede Ankaralı'dır, bu nedenle kendisine İsmail Ankaravi 'de denir. Mesnevi açıklamalarının en eskisini Türkçe tercüme ile altı cilt halinde hazırlamış, bu başarısından dolayı da kendisine "Hazret-i Şarih" ünvanı verilmiştir. Ayrıca yirmiden fazla tercüme ve telif eseri olup, mürettep divanı Süleymaniye Kitaplığındaadır. İsmail Rusuhi Dede Mevlevihanede M.1631 yılında vefatına kadar mesnevi okutmuştur, türbesi mevlevihanenin bahçesindedir.

Vefatıyla görevi İsmail Dede'nin terbiye ve bilgisi ile yetişmiş bir şair olan, zarif nükteleri ve cömertliğinin yanı sıra fakir babası olarak da tanınan Adem Dede alır, (M.1631) Adem Dede zamanında Matbah Emini Hasan Ağa tarafından biri mevlevihanenin bahçesine (Res.1) diğeri mevlevihanenin aşağı tarafında Lüleci Hendek Sokağının köşesinde olmak üzere kesme taştan klâsik uslûplu iki çeşme yaptırılır (H.1059) M. 1649 tarihli ilk inşa kitabesi talik hatlı olup, şair Nisari'ye aittir (27). Beyit şöyledir:

(27) TANIŞIK, İstanbul Çeşmeleri, II C , 28-30 s.

Sırrı Mevlânâ-yı Rum Adem Efendi kim odur
 Hankâh-ı Mevlevide mürşid-i sahib-i reşad
 Tekkesinde var idi suya kemal-i ihtiyaç
 Himmət ile kıldı dervişân-ı memnun Murad
 Sevk edip bir saye-i hayrat ve sahib-i kudrete
 Eyledi bu çeşmeyi bünyad ol merd-i cevad
 Haliya Matbah Emini ol kerimüşşan kim
 Meşrüb-ü hulk-i Hasan Ağayı hâlis-i itikâd
 Yaptı böyle ayn dîlcü eyleyup malin sebil
 İtseler namın revadır haşredeki hayr ile yad
 Kevser-i cennet gibi oldu musaf bu kim
 Kabe-i Uşşak'da bu çeşme-i zemzem nejat
 Habbeza âb-ı hayat efza ki her bir katresi
 teşnegan-ı aleme oldu sefa bahş-ı fuad
 Böyle hayrın ecrini tahrire imkân olmaya
 Olsa ger eşcar-ı alemhame deryalar midad
 Ab gibi daima tab-ı guzeryab olmayıp
 Ömrünü ide safalarla cenab-ı hak ziyad
 Ey Nisârî teşneler bu çeşmeye tarih için
 Dediler Ayn-i Hasan ruhuna kıldı şad

Sene 1059

Res-1

Adem Dede'nin postnişinliği M.1652 de hacca gitmek üzere İstanbul'dan ayrılması ve Mısır'da iken vefat edip Mısır Mevlevihanesine gömülmesiyle sona erer, yerine (H.1063-1075) M. 1652-1664 yılları arasında Arzi Mehmet Dede postnişin olur, vefatıyla o da Galata Mevlevihanesi kabristanına gömülür. Bursalı Naci Ahmet Dede Şeyhliğe getirilir (M.1664). İstanbul'da Arzi Mehmet Dede'nin hizmetinde bulunan Naci Ahmet Dede M -1660 yılında Beşiktaş Mevlevihanesine şeyh atanmışsa da M. 1662 yılında Karım savaşına gitmiş dönüşünde M.1664 yılında Galata Mevlevihanesinde Derviş Çelebi yerine postnişin olmuş yedi sene sonra meşihati kaldırılmış bir süre sonra ise Yenikapı Mevlevihanesine şeyh olarak verilmiştir. Divanı bulunan Ahmet Dede M.1708 yılında Yenikapı Mevlevihanesinde vefat etmiştir.

Yerine bir sene süre ile Mevlânâ soyundan yine Derviş Çelebi geçmiştir. M.1672 de IV Murad ile Kamanîçe seferine giderken Hacıoğlu Pazarcığı'nda vefat etmiş ve aynı yere gömülmüştür.

Hadikâkûl Cevami Derviş Çelebinin biri M.1664 de diğeri Naci Ahmet Dede'nin ölümünden sonra olmak üzere iki kere Galata Mevlevihanesinde şeyhlik yaptığını bildirmekle beraber Abdülbaki Gölpınarlı Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik adlı kitabında Derviş Çelebinin Konya'da çelebiler arasında çıkan ni-fak sonucu İstanbul'a şikayetçi olarak gönderildiğini, fakat dileklerinin yerine getirilmeyip, Derviş Çelebi'nin bir müddet Galata Mevlevihanesine şeyh olarak tayin edildiğini ve Kamanîçe seferi sırasında vefat ettiğini yazar (28).

Mevlevihanenin 12. şeyhi Gavsi Ahmet Dede M.1668-1697 yılları arasında meşihatta bulunmuş vefatında yerine damadı ve 18 yıldır mevlevihanenin neyzenbaşısı olan Osman Dede geçmiştir. Osman Dede büyük bir dini eserler bestekârı ve ney virtüözüdür, aynı zamanda mutasavvıf, şair ve hattat olan Kutb-ı Nâyi Osman Dede mükemmel arapça ve farsça bilirdi.

(28) GÖLPINARLI, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik , 165 s.

Segah miraciyye Türk musikisinde bugün elimizde bulunan 27.000 kadar parçanın en büyüğü ve en uzunudur, en değerlisi de sayılabilir (29). Nâyi Osman Dede 32 yıl şeyhlikten sonra M.1730 yılı başında vefatıyla Galata Mevlevihanesine kayınpederi Gavsî Ahmet Dede'nin yanına gömülmüştür.

Nâyi Osman Dedenin ölümü üzerine oğlu Sırrı Abdülbaki Dede geçmiş M.1750 yılında vefatına kadar meşihatta kalmıştır. Sırrı Abdülbaki Dede'de babası gibi miraç manzumesi yazmıştır. Bu devir mevlevihanenin altın çağıdır. Daha sonra meşihat yine bir başka aileye geçer, önce M. 1751-1761 yıllarında Yenikapı ve Kasımpaşa Mevlevihaneleri şeyhlerinin ailesinden Mehmed Şemseddin Dede postnişin olur. Vefatında mevlevihaneye gömülür. Yerine kardeşi İsa Dede geçer (M.1761-1771) İsa Dede'nin meşihatı döneminde 1766 yılında çıkan Tophane yangınında Abdülbaki Rûmî Tekyesi ve Galata Mevlevihanesi yanar, aynı yıl Sultan III. Mustafa'nın emriyle Yenişehirli Osman Efendi bina emini olarak tayin edilerek mevlevihane yeniden yaptırılır. M.1771 yılında İsa Dedenin yerine damadı Selim Dede şeyhliğe gelir. M. 1777 yılında vefat eden Selim Dede İsmail Ankaravî'nin türbesine gömülür. Yerine oğlu Mehmet Sadık Dede Kasımpaşa Mevlevihanesinden naklen atanır. Meşihatı bir yıl sürer veba hastalığından vefatında Galata Mevlevihanesi hâ-mûşânına gömülür. M.1778 yılında Mısır Mevlevihanesinden Divan sahibi, şair bir şeyh olan Seyyid Abdülbaki Dede, M.1781 yılından M.1782 yılına kadar da Konya Mevlevihanesi aşçıbaşı Hüseyin Dede bir yıl şeyhlikte bulunur. M.1782-1786 yılları arasında yine Konya'da bir bakkalın oğlu olan Bakkalzade Ali Dede görevi üstlenir. M.1786 yılında Ali Dede'nin meşihatı kaldırılır ve yerine Numan Dede atanır, ancak Numan Dede'nin Üsküdar Mevlevihanesini kurmak üzere M.1790 yılında şeyhlikten ayrılması üzerine Tebrizli Şems'in türbedarı Abdullah Dede'ye şeyhlik verilirse de geliş yolculuğu sırasında vefat eder ve bu sırada doğan boşlukta yine bir süre Bakkalzade Ali Dede görevi üstlenir, ölümünde mevlevihanenin hâ-mûşânına gömülür.

(29) ÖZTUNA, "Osman Dede" Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi, II.C, 170 s.

Galata Mevlevihanesinin ikinci parlak dönemi M.1791-1798 yılları arasında Şeyh Galib'in postnişinliği zamanındadır. Şeyh Mehmed Esad Galib M.1757 senesinde Yenikapı Mevlevihanesi yakınında bir evde doğmuştur. Babası Mustafa Reşid Efendi kuvvetli tasavvuf bilgisi olan, şiiri seven bir kişidir. Şeyh Galib'de babasından dini ve tasavvufi terbiye almış, muhtelif kimselerden de arabi ve farisi okumuştur. Şeyh Galib genç yaşta Divan-ı Hümayun Beğlikçi Odasına memur olmuş bir yandan kaleme gitmiş bir yandan tahsiline devam etmiştir. 1780 yılında 24 yaşında iken Esad ve Galib mahlasıyla yazdığı şiirlerini divan haline getirmiş daha sonra 26 yaşında altı ay içinde Hüsn-ü Aşk'ı yazıp bitirmiştir. Annesinin muhalefetine rağmen M.1783 yılında Konya'ya gitmiş fakat babasının arzusu ile tekrar İstanbul'a dönüp Yenikapı Mevlevihanesinde çileye girmiştir. Sultan III. Selim'e yakınlığı nedeniyle 9 Haziran 1791'de Galata Mevlevihanesi postnişinliğine atanmıştır. Galib Dede zamanında mevlevihanedeki dedelerin ve dervişlerin pek çoğu şair ya da şiir zevki alan kişiler olmuşlardır. Bu devirde mevlevilerce dergahın en büyük yöneticisi olan aşçı dedelikte şeyhin eniştesi Hulusi Dede, kazancılığında ise Tezkire-i Mevleviyye yazarı Esrar Dede bulunuyordu.

Mevlevihane Şeyh Galib zamanında esaslı bir tamir görmüştür. Zamanın padişahı III. Selim idari ve askeri alanda başlattığı reformlara karşı özellikle Bektaşilerin muhalefeti- ni önlemek ve dengelemek amacıyla mevleviliği güçlendirmeyi amaçlamıştır, kendisi de mevlevi olup Şeyh Galib'e çok yakındı, Şeyh Galib'in bu devirde çok bakımsız kalan Mevlevihanenin onarımı için kendisine yazdığı şiirden çok etkilenmiş semahane yeniden inşa edilmiş, ahşap hücreler restore edilmiştir. Bina Eminliğini ise Zenciriye Muhassılı Lebip Efendi yapmıştır (30). Reis-ül Küttab Mehmed Raşid Efendi çok uzak yerden içme suyu getirtmiş III.Selim'de bu suyu mevlevihaneye terk etmiştir. Açılış töreninde padişah bizzat bulunmuştur. İki

(30) ESEN, Galata Mevlevihanesi, Türkiye Otomobil Kurumu

gün sonra Kaptan Paşa donanmayı hûmayûn ile Akdenizden dönmüştü. Beraberinde Akdeniz korsanlarından ganimat olarak aldığı küçük büyük 18 korsan gemisini de getiriyordu. Onsekiz sayısı mevlevilerin onsekiz nezri ile karşılaştırıldı, halk bunu manevi bir işaret saydı, mevlevilerin itibarı, kaderi, kıymeti bir kat daha arttı"(31). Yapılan onarım ile ilgili (H.1206) M.1791 tarihli kitabe Mevlevihanenin III.Selim dönemi barok uslûplu taç kapısının üstündedir (Res.2).Altı sütun, altı sıra halinde talik hatlı kitabe şöyledir:

Mihr-i alemtab-ı evc-i saltanat
 Daver-i devr-i zaman Sultan Selim
 Kahraman deyü bend-i rûzgar ?
 Cem-i hışm-ı iskender dârâ?
 Kim anın zat-ı bülendidir henüz
 Merkez-i perkâr-ı çarhı müstâkim
 Rûkn-i re'yidir esas-ı mâadelet
 Fikri nev icadıdır arşı kadim
 Muntazırdır ehli dil teşrifine
 Geldi din-ü Devlete hemçün nesim
 Hak budur bulmuşdu erkân-ı hâlel
 Eyledi tanzimine say-ı azim
 Habbeza ervahı ehlullahdan
 Oldu teyidi ilâhi müstedim
 Başlayub tecdidi adlû re'fete
 Koydu rey-i hası bünyad-ı kadim
 Hazret-i molla-i ruma hürmeten
 Kıldı dervişhane ihsan-ı amin
 Gördü kim bu hânkâh olmuş harab
 Müstaid ihyaya çün azmü remim
 Lûtf idüp bir yaptı kim yapsun anın
 Gâh-ı amalin Hüdavendi alîm
 Bağ-ı firdevsi berin veş bi kusur
 Oldu hakkan sakf-ı zer divarı sim

(31) ESEN, Ayn.yer

Bir nazarda itti ol kâni kerem
 Sengi gevher toprağı anber şemim
 Gösterip güya keramet âleme
 Kudret ızhar itti ol şah-ı Kerim
 Andan olsun feyz erbab-ı sülük
 Kalmasın nakısların etvar-ı nim
 Zahiru batında şah oldur heman
 Berdevam itsün anı rabbürrahim
 Lafzen ve manen dedi tarihini
 Şeyh Galib abdı daimi kadim
 Yapdı bu dergâh-ı pāk-ü hem cedid
 Binikiyüz altıda Sultan Selim

Sene 1206

Res -2

42 yaşında vefat eden Şeyh Galib mevlevihanenin bahçesinde bulunan İsmail Ankaravi'nin türbesinde gömülüdür.

Şeyh Galib'den sonra Mehmed Ruhi Dede M. 1798-1800 yılları arasında vefatına kadar, daha sonra da Mahmud Dede M.1816 yılında Beşiktaş Mevlevihanesine geçinceye kadar şeyhlikte bulunurlar.

1816 tarihinde şeyhliğe gelen Kudretullah Dede Mevlevihanenin tarihinde hem uzun hem önemli rolleri olmuş bir şeyhtir. II. Mahmud devrinde nüfuzlu bir kişi olan aynı zamanda Ali Nûtki Dede'ye mensup bir mevlevi olan Haled Said Efendi'nin yardımı ile mevlevihaneye atanmıştır. II. Mahmud dönemi siyasi açıdan çalkantılı bir dönem olmasına rağmen mevlevihanede, Haled Said Efendi gibi Sultan II. Mahmud'un da mevleviliğe duyduğu yakınlık sayesinde yoğun inşaat faaliyetlerine sahne olmuştur.

Önce, M.1819 yılında Haled Said Efendi tarafından cephesi caddeye bakan 2 katlı muvakkithane, sahil ve kütüphane ile yine bir cephesi ile caddeye bakan kendi türbesi yaptırılmış, ahşap olan İsmail Ankaravi'nin türbesi yeniden inşa ettirilmiş, bahçeye mermer taş döşettirilip, mezarlığa yıldızlı piring şebekeler konulmuştur (32).

M.1824 yılında mevlevihane bir yangın daha geçirmiş ve başta matbah ve mescid olmak üzere 9 adet derviş hücresi yanmıştır. Kudretullah Dede'nin sadaret makamına yazdığı M.1828 tarihli arzuhalde yangının üzerinden dört yıl geçmesine rağmen dervişlerin halen padişah tarafından verilen çadırlarda barındıkları belirtilmekte ve bu çadırlar tabiat şartları nedeniyle yıprandıkları için gereğinin yapılmasını istemektedir. 2. Cemaziyelevvel 1244 (M.1828) tarihli sadaret cevabında ise padişah tarafından yeni çadırlar verileceği bildirilmektedir (33).

Mevlevihanenin tamirinin ancak 1835 yılında bittiğini Dergahın caddeye bakan cephesinde taç kapının üzerindeki "II. Mahmud bir Abdülhamid el muzaffer daima" yazılı tuğralı ve talik hatlı Yesarizade Mustafa İzzet tarafından yazılan kitabeden öğreniyoruz (Res.3). Kitabeye şöyledir:

Himmet-i Mahmud Han bu dergehi
Eyledi âbâd şevketle heman

(32) Hüseyin Ayvansarayî, Hadikatül-Cevami, I C. 166.s.

(33) İŞİN, Mevlevihaneler, İstanbul Dergisi, 1993, 123s.

Saye-i adline ma'mûr olmada
 Su-be-su hep cilve-gâh-i âşık-an
 Hakk Taâlâ eylesün daveri
 Böyle çok hayre muvaffak her zaman
 Bir hesabda düştü ma'nâ lafz ile
 Beyt-i tarihin Lebib etti beyan
 Yaptı bu dergâh-ı zıba-yı cedid
 Binikiyüzellide Mahmud Han
 Sene 1250

Res - 3

Yine bu devirde II. Mahmud ile Zernigâr Hanım'ın kızları diwan sahibi olacak kadar şiirle meşgul olmuş, Balâ Dergahı Şeyhi Ali Efendiye müntesip olan Adile Sultan tarafından M.1847 yılında dergaha büyük samnıç ile 8 mermer sütunun taşıdığı konik çatı ile örtülü şadırvan (Res.4) yaptırılmıştır. Ziven Paşa tarafından yazılmış kitabesi şudur:

Menba-ı cuyi kerem Adile Sultan kim odur
 Feyz-i ismetle cihan içre meâli elkab
 Şahlı devran cihâbâne odur hemşire
 Bahr-i cud eylemiş ol zatı hüda-i vehhab
 Kalsa lâıyk nice deryaları bu dünyanın
 Mevce-i lûtfuna nisbet ile mânendi hebab
 Sayf olunca dedegâh su bulamazdı bunda
 Eylemekte idi ateş anları hayli ittiab
 Mevlevihanede sahrıc bina ettikte
 Kıldı dervişlere cûşış-i lûtfun işrab
 Çeşme-i zatına cariye olub ab-ı hayat
 Ömrünü hakk ide feyz ile bihadd vü hisâb
 Cevherin harf ile nazme vereli ab-ı kalem
 Yazdı tarihini bir bende-i Ziver küttâb
 Galata Dergehine Adile Sultan sahrıc
 Yapdırınca dedeler cüddan oldu sîr-âb

Eser-i name Mehmed Rifat
 Sene 1263

Semahanenin kitabe ile bilinen bir tamiri de yine Beyoğlu'nda çıkan yangın neticesinde Kudretullah Dede zamanında Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır.

Lâfzen ve ma'nâ iki mısrada evc tarihe
 Üçler âsâ kutb-u devran eder Ziver senâ
 Binikiyüzyetmişaltı salî içinde bihîn
 Kıldı bu dergâh- Şeyh-i Abdülmecid alâ bina
 Sene 1276

yazılı Abdülmecid tuğralı bu kitabe Ziver Paşa'nın kaleminden çıkmış hattat Mehmed Rifat Efendi tarafından talik hatla yazılmıştır.(M.1859) ve semahanenin giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır (Res.5). Aynı sultan zamanında suyu akmayan Hasan Ağa Çeşmesi de onarılmış ilk kitabenin üzerine konan (Res.1) bu onarıma ait kitabe'de şöyledir:

Faiz-ül aynı inayet memba ül enhari cud
 Abru-i maadelet şah-ı cihan Abdülmecid
 Alem-i feyz-u zulâl-ı adlüllahe ihya eder
 Olalı maül hayatı şevketi her an mezid
 Matbah emini Hasan Ağa yapup bu çeşmeyi
 İkiyüz sal akdem itmişdi bu çayı müstefidî
 Sonra rahı bozulup akmazdı su bu vakte dek
 Hamdulillah cari sahibin eylerdi dervişan ümid
 Hamdullillahi ol şehinşah-ı cihan bu çeşmenin
 Lûtf idüp suyun akıttı oldu nev bu feyz-i bedid
 Eylesün hak ta ebed sirab-ı feyz saltanat
 Haşredek olsun o hakan vasılı ömrü medid
 İki tarihi güher-i fer buldu Ziver suyunu
 Olalı bahr-ı remelde dürre-i nazm-ı ferid
 Bak Hasan Ağayı reyya eyledi ecrile cud
 Çeşmesine su akıddı lûtfu Şeh Abdülmecid

Sene 1268

Res -5

Zamanında mevlevihanenin pek çok yeni binasının gerçekleştiği ve gerekli onarımların yapıldığı Kudretullah Dede'nin M.1871 yılında vefat edip Haled Said Efendi tarafından yaptırılan türbeye gömülmesinden sonra yerine oğlu Ataullah Dede Şeyh olur. Ataullah Dede Almanca, Fransızca, İtalyanca, Farsça ve Arapça bilirdi. Avrupalılar tarafından çok ziyaret edilen sohbeti çok zevkli bulunan bir kişi olan Ataullah Dede felsefe, sosyoloji, edebiyat, musiki ve hendese tahsil etmiş, Türk musikisi aralıkları için bir sonometre icad etmiştir, aynı zamanda çok iyi bir kanuni ve udi idi (34). Zamanında mevlevihane aydın kişilerin toplandıkları bir yer halini almıştır. Böyle kalabalık bir topluluğa cevap verebilmek için de mevlevihanede görevlilerin sayısı arttırılmıştır. M.1885 yılındaki nüfus sayımına göre dergahta sürekli ikamet eden ve faaliyetlerini yürüten 36 kişilik kadro bulunmaktadır. Ataullah Dede zamanında dergah bir tamir daha görmüştür.

(34) ÖZTUNA "Ataullah Dede" Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi, I C, 123 s.

II. Meşrutiyetin ilânından kısa bir süre önce Evkaf-ı Hümayun nezaretinin takriri üzerine çıkan 9 Muharrem 1326 (M.1908) tarihli irade gereğince dergah 21.150 kuruşluk keşif masrafının İskender Paşa vakfından karşılanması kaydıyla tamir ettirilmişdir (35).

Herkesce sevilen Ataullah Dede'nin ölümünde cenaze merasimi Galata'da başladığı zaman cemaatin bir ucu Tophane'yi bulmuş, yalnız müslümanlar değil, iyiliğini gören, şöhretini bilen hristiyan ve museviler de cenazesine katılmışlardır. Ataullah Dede Galata Mevlevihanesinde babası ile aynı türbede gömülü bulunmaktadır.

Ataullah Dede'nin son zamanlarda gözüne katarakt inmiş okuyabilmesine rağmen ölümünden kısa bir süre önce yerine Velede Çelebi (İzbudak) vekâlet etmiş Ataullah Çelebi vefat edip, Velede Çelebi'de Konya Çelebisi olunca dergahın son şeyhliğini Gelibolu Mevlevihanesi şeyhi şair Hüseyin Azmi Dede'nin oğlu Ahmed Celaleddin Dede üstlenmiştir. Farsça ve Arapça bilen, yayınlanmamış pek çok şiiri bulunan Ahmed Dede musiki ile ciddi bir şekilde ilgilenmiş ve zamanının ney üfleyenleri arasında büyük mevki sahibi olmuştur. Mevlevi ailenin çocuğu olması ve mevlevihanede doğmasıyla mevlevilik erkanının ayakçılıktan başlayarak bütün hizmetlerini ifa ettikten sonra neyzenbaşı olmuş, babasının ihtiyarlığı nedeniyle dergahta bütün işleri üzerine almıştır. Babasının vefatı üzerine İstanbul'a gelen Celaleddin Ahmed Dede bir müddet Üsküdar'da satın aldığı evde inziva hayatı geçirir, daha sonra Üsküdar Mevlevihanesinde mesnevihanlığa tayin olunan dede daha sonra şeyh olur. Ataullah Dede'nin vefatı üzerine de önce vekil daha sonra asaleten 1910 yılından mevlevihanelerin kapatılma tarihi olan 1925 yılına kadar görevini sürdürür.

2.3.2.2. GALATA MEVLEVİHANESİ YAPILARI

Külliye halinde inşa edilmiş mevlevihanenin bahçesinde semahane, kütüphane, sebil, muvakkithane, çamaşırhane ve türbeler ile kabristan bulunur.

Bahçe içinde diğer yapılar sebil, muvakkithane, kütüphane ve türbeler M.1819 tarihlidir. Sultan II. Mahmud döneminde Nişancı (Padişahın Başkatibi) olarak görev yapan ve padişahın güvenini kazandığı için Osmanlı ülkesini on yıla yakın avucunun içinde tutmuş zeki bir devlet adamı olan (36) Haled Said Efendi (1761-1822) mevleviliğe ve mevlevihaneye sevgi ve bağlılığı olan bir kişidir. Mevlevihaneye büyük katkıları olmuştur. Sebil, muvakkithane, kütüphaneden başka bahçede iki türbe yapımı, bahçeye taş döşettirilmesi, demir parmaklık yapılması hep onun zamanında aynı tarihlerdedir.

Bu üç binanın açılışı büyük merasimle olmuş tüm tarikat şeyhleri davet olunarak yemek yenmiş her birine birer top kumaş, dervişlere de altışar kuruş verilmiş, sonra Molla Tekyesi Şeyhi El Seyid Hafız Murad ve Ankaravi Hazretlerinin türbesi önünde dua edilmiştir (37).

2.3.2.2.1. SEMAHANE

Müze binası olarak kullanılan semahane taç kapıdan bahçeye girildiğinde tam karşıda yer alır. Meyilli arazi durumuna göre inşa edilmiş olup ön cepheden iki (Res.6) arka cepheden 3 katlıdır. Binanın aydınlatılmasında çok sayıda pencere kullanılmıştır, ön cephede 18, arka cephede 34, sağ yan cephede 22, sol yan cephede 13 olmak üzere toplam 87 pencere bulunmaktadır. Binanın çatısı kiremit kaplıdır. Tümüyle ahşap olan yapıya ön cepheden 2 kapı ile girilir, biri semahaneye diğeri hükâr mahfeli ve şeyh daire-

(36) RASİM, Osmanlı İmparatorluğu'nun Reform Çabaları içinde

Batış Evreleri, 124 s.

(37) AYVANSARAYİ, Ayn. Eser, 47 s.

Res - 6

sine açılır. Semahane giriş kapısının önünde bina müzeye dönüştürülmeden önce girişin solunda içinde Şeyh Nâyin Osman Dede, Şeyh Gavsî Ahmed Dede ve Şeyh Abdülbaki Dede'nin, girişin solunda içinde Şeyh Mehmed Şemsi Dede, Şeyh Mehmed Agah Dede ve Şeyh Arzi Mehmed Dede'nin gömülü bulunduğu ahşap iki türbe bulunmakta olup (Res.7), çok harap bir vaziyette olduğundan ahşap sandukalar ve türbe 1941 yılında Milli

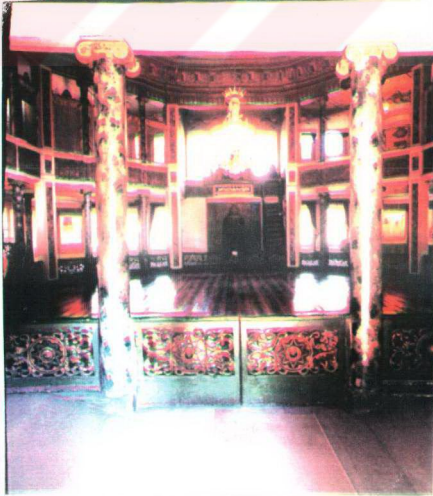

Res- 7

Eğitim Bakanlığınca kaldırılmış ve türbelerin yeri Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğünce yeniden tanzim edilerek yeni Türk harfleriyle yazılmış mezar taşları konulmuştur.

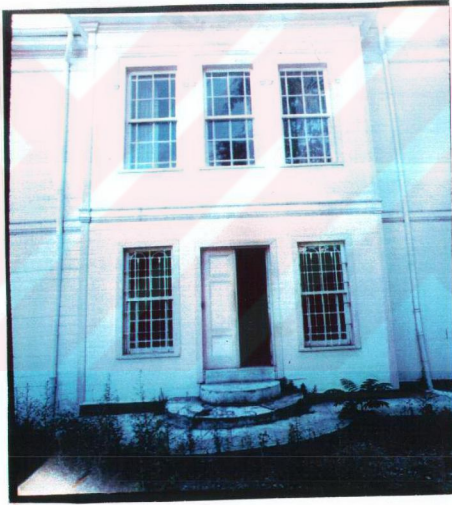
Semahanenin cümle kapısı üzerinde 2 mısra halinde Ziver Paşa'nın kaleminden çıkmış Hattat Rifat Efendi tarafından talik hatla yazılmış 1859 tarihli tamir kitabesi bulunur. Yazının altında madeni fener askıları, kapının iki yanında yarım mermer sütunlar vardır (Res.5).

İçeride esas sema meydanı 2 katı içine alır, zemin ortası cilalı ahşap döşeme kaplı olup, etrafı dizboyu parmaklıkla ayrılmış sekiz paye ve mermer taklidi, boyalı ondört zarif ağaç sütunla çevrili sekizgen bir alandır (Res.8). Arkada iki yanda 2 ahşap sütunla sağlanan destekle sütun sayısı 16 olur. Sütun ve payeler ikinci katta da devam eder, yalnız alt kattaki sütun başlıkları iyon, bunların istikametindeki ikinci kat odalarını sema alanından ayıran ve aralarında ahşap kafesler bulunan sütun başlıkları korint üslubundadır. Kubbeye sekizgen kasnakla geçilir. Ahşap iç kubbe üçgen dilimler içinde kalem işi 18.yüzyıl tarzı barok süslemelerle bezeli olup, altın yaldızlı tavan göbeğinin ortasından avize inmektedir.

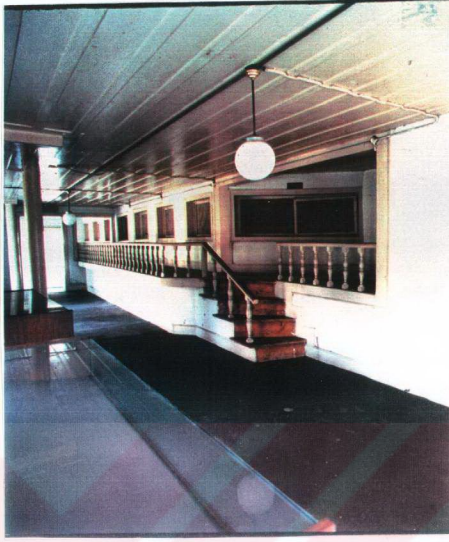

Res - 8

Sema alanı, açık oyma biçiminde dal, yaprak, rozet ve sekiz köşeli yıldızların işlendiği ahşap parmaklıkla davetlilerin sema ayinini izledikleri bölümden ayrılmıştır. Sol tarafta ahşap kafeslerin arkasında vaktiyle kadınların same ayinini izlediği mevlevilerin bacılar dairesi adını verdikleri bölüm bulunur. Bacılar Dairesine giriş dışarıdandır. Binanın sol tarafından geçilerek gidilir (Res.9), dikdörtgen uzun bir salon olan bu kısımda 3 basamak merdivenle kafesli oturma bölümüne çıkılır. Salonun sonunda bir oda önemli misafirlerin dinlenme ve sohbet odası olarak ayrılmıştır (R.10).

Res - 9

Res - 10

Semahane giriş kapısının karşısında mihrap ve mimber yer alır, mihrap dışı taşkindir. Kalemişi tezyinatlıdır, üstünde "Küllema dahale aleyha Zekeriyya el mihrab" yazısı bulunur. Cümle kapısının sağında ve solunda ikişer kapı vardır, sol taraftaki kapıların birialt kata derviş hücrelerine iner, diğeri ise üst kata çıkar, bu üst bölümde içiçe 3 büyük oda 2 küçük oda ve bir koridor bulunur. Sağ taraftaki kapılardan biri şerbethane odasıdır. Burada sema ayini sonrası ikram edilecek şerbetler hazırlanır, semahaneye açılan kafesli penceresinden misafirlere şerbet dağıtılırdı, diğerkapı Hünkâr Mahfeli ve Konya Postnişinin odalarının bulunduğu bölüme çıkar, burada ayrıca 2 oda daha vardır. III. Selim bu mahfeli yaptırdıktan sonra mevlevihaneye gelmeyi adet edinmiştir. Şeyh Galib'de bu mahfel için yapım tarihi olan H. 1206'ya "Müsel-len şahnişin-i padişahi" tarihini düşürmüştür. Hünkâr mahfeli-

nin tavanı da kalemişi bezeli olup, bir de mihrabı bulunur (Res.11) Kalem işi tavan Konya'dan İstanbul'a gelen çelevi ve şeyhlere ayrılan odada da devam eder. Bu bölümün bir de tuvaleti bulunur.

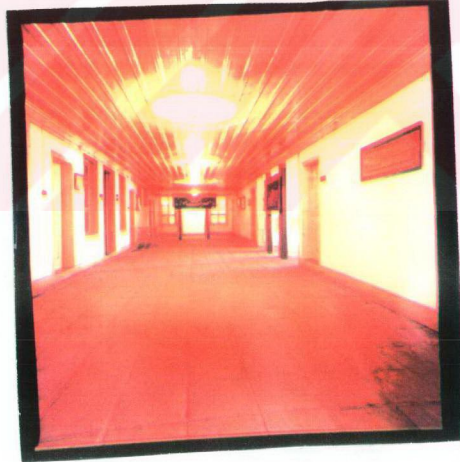
Res - 11

Hünkâr mahfelinin alt katı şeyh dairesidir, şeyhin misafirlerini kabul ettiği, sonbetlerini yaptığı, dervişlerle görüştüğü bölüm olan bu kısmın da dışarıdan ayrı bir kapısı vardır. Kapıdan girişte iki kanatlı, oymalı trabzan parmaklıkları olan merdivenle hünkâr mahfeline padişaha ait özel bir çıkış bulunur (Res.12). Alt katta ise içiçe 2 oda, kahve ocağı ve tuvalet yer alır.

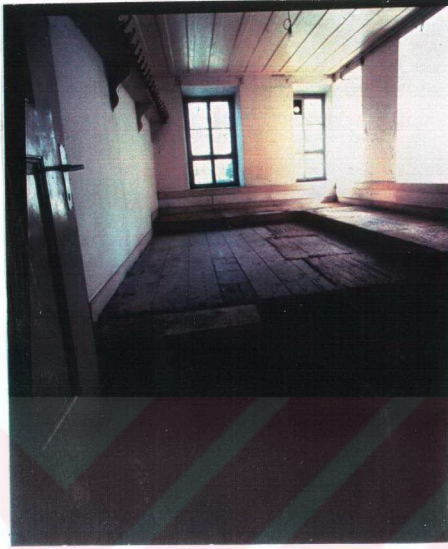

Res- 12

İçeriden de girişi bulunan derviş hücrelerinin asıl cümle kapısı mevlevihanenin sağ kanadındadır. Uzun bir koridora sıralanan 10 oda, bir matbah ve meydan odası vardır (Res.13). Koridor taş döşelidir. Derviş hücrelerine girişte ufak bir taşlık vardır, burada abdest alınacak delikli taş bulunur, bir basamakla tahta döşeli ve genellikle halı kaplı olan oturma bölümüne çıkılır, 2 penceresi bulunan bu odalarda yerden biraz yüksek bir sedir L şeklinde pencere önü ile bir duvar boyu uzanır, dervişler bu odalarda ders verirler, kendi sanatlarıyla meşgul olurlar ve misafirlerini kabul edip, eğer sürekli mevlevihanede ikamet ediyorlarsa yatarlardı (Res.14) Matbah burada sembolik olarak bulunur. Mevlevihanenin asıl mutfağı bugün mevcut değildir, sadece ocağın kalıntıları vardır.

Res - 13

Res - 14

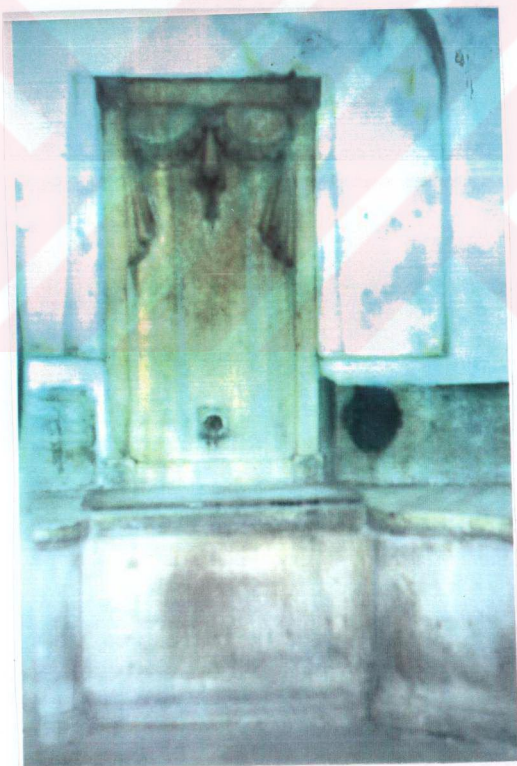
2.3.2.2.2. MUVAKKİTHANE VE SEBİL

Taç kapıdan bahçeye girişte sağ tarafta yer alır, cephesi Galib Dede Caddesine bakar. Caddeye bakan bu ön cephenin sağ tarafında yarım oval yalağı bulunan, çeşme aynasının üst kısmı vazodan çıkan kıvrık dallar, alt kısmı defne dallı madalyon motifleri bezeli mermer zarif bir çeşme bulunur (Res.15)

Dikdörtgen bir oda olan muvakkithane ve sebilin içinde kapının tam karşısındaki duvarda çeşme aynasında iki yana açılan pilili perde motiflerinin bulunduğu yine geç Osmanlı dönemi özelliklerini taşıyan ikinci bir mermer çeşme daha vardır (Res. 16). Odanın caddeye bakan 2 penceresinde dokuzar tas yeri bulunur.normal günlerde su,kandil ve bayramlarda ayran, şerbet buradan dağıtılırdı.

Res- 15

Res -16

Odayı mermer bir seki dolandır, bu seki üzerine muvakkithanede bulunan saatler konur, muvakkit saatlerin tayini ve tamiri ile uğraşır, namaz vakitlerini tesbit edip soranlara bildirirdi. Muvakkithanede ayrıca irtifa almatleri, alaturka ve alafranga saatler, takvim yapma esaslarına yarayan yazma risaleler, kronometre, usturlab, kiblenüma, rub'u tahtaları, kum saatleri, basıtalar gibi araçlar da bulunurdu. Osmanlı İmparatorluğunun çoğunlukla geç dönem kulliyelerinin birer parçası olan muvakkithaneler saatlerin çoğalması, meydan saatlerinin şehir ve kasabalara konmasıyla zaman içinde önemlerini ve görevlerini kaybetmişlerdir (38).

Galata Mevlevihanesinin son muvakkidi Munis Dede'dir. 1832 yılında vefat eden Munis Dede Mevlevihanede medfundur.

2.3.2.2.3. KÜTÜPHANE

Sebil ve muvakkithanenin kapısının yanındaki ikinci bir kapı ile üst kata kütüphaneye çıkılır. Tonozla örtülü taş merdivenlerden sonra önü sütunlu bir taraça bulunur. Taraçadan sonra biri küçük diğeri büyük içiçe 2 oda kütüphanedir. Haled Said Efendi tarafından Yesarizade hattı ile yazdırılmış şu kitabe giriş kapısının üstünde yer alır (Res.17).

Ey vakıf-ı her halim olan Mevlânâ
Haled yoluna canını vakfetse sezâ
Mecmua-yı isyanımı setr etmek için
Etti keremin üstüne bir kubbe bina

Asıl kütüphane odasının cepheye bakan yönünde 3 tane, yan tarafta 2 tane olmak üzere 5 penceresi vardır. İç ve dıştan tonoz çatılıdır. Çatı kurşun kaplı olup, üzerinde alem vardır.

Haled Said Efendi kütüphaneyi inşa ettirdikten sonra (H.1235) M.1819 tarihli ilk vakfiyesi ile kitaplığa 266 cilt

(38) DAYIOĞLU, "İstanbul Muvakkithaneleri",Yayınlanmamış Lisans Tezi, H.Ü.Sanat Tarihi Bölümü,1979,6 s.

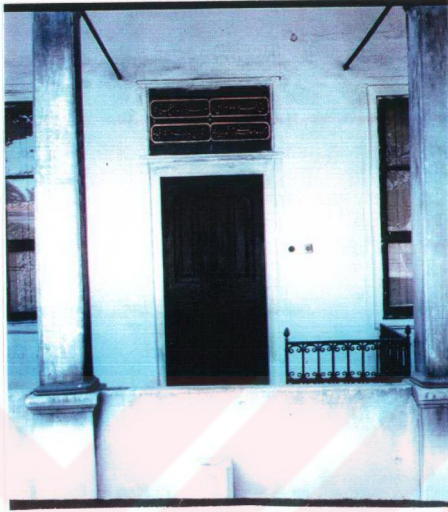
(H.1237) M.1821 tarihli ikinci vakfiyesi ile de 547 cilt olmak üzere toplam 711 adet içlerinde yazı, cilt, tezhip, tezyin ve minyatür bakımından çok nadide eserlerin bulunduğu yazma kitaplarını bağışlamıştır. Kütüphane personelinin tayinini mevlevihane şeyhine bırakmış ancak birinci kütüphanecinin tembellik gibi bir hastalığa yakalanmamış ve bekâr olmasını, ikincisinin de dergahın duacı dedesine verilmesi şartını koşturmuştur. Ayrıca bu kimselerin Arapça, Farsça bilmelelerini, tasavvufa vakıf olmalarını, kütüphane sofasında önce mesnevi okutulmasını sonra da isteyenlere diğer ilimlerde dersler verilmesini Salı ve Cuma günlerinin bu işe ayrılmasını istemiştir (39).

Kütüphanenin idaresi, kitapların korunması, memurların maaşı ve mevlevihanedeki dedelerin refahı için çoğu Yunanistan'da bulunan arazi ve çiftliklerini vakfetmiştir(40).

Bugün kütüphanede Haled Said Efendinin vakfettiği kitaplar bulunmamaktadır. Kütüphanenin 1946 yılında karakol haline getirilmesiyle kitaplar Süleymaniye Kütüphanesine devredilmiştir. Mevlevihane müze haline dönüştürüldüğünde kitaplığa bağış yoluyla kitaplar alınmıştır. Halen 3600 adet kitabı bulunan kütüphanenin 570 adet kitabı Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun, 532 adedi Ref'i Cevad Ulunay'ın, 190 adedi Sedat Değirmencioğlu'nun, 162 adedi Semahaddin Cem'in, 153 adedi Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun, 89 adedi Halil Can'ın, 86 adedi Mehmet Ali Sarper'in bağışlarıdır. Matbaa baskısı olan kitaplar içinde 81 adedi taş basmadır.

(39) ERÜNSAL, Türk Kütüphaneleri Tarihi, II.C, 127 s.

(40) SEREZLİ, "Haled Efendi Kütüphanesi" Türkiye Otomobil Kurumu Belleteni 66, 12-13 s.

Res - 17

2.3.2.2.4. TÜRBELER

2.3.2.2.4.1. ŞEYH GALİB TÜRBESİ

İsmail Ankaravi'ye ait olan bu türbe evvelce ahşap olup, ölümünde Galib Dede'de buraya gömülmüştür. 1819 yılında yaptırılan bina ise dikdörtgen planlı bir yapıdır. 3 basamak merdivenle çıkılan türbede 9 pencere açıklığı vardır. Arsanın durumuna göre sağ taraftaki kısa duvardaki pencereler yarım olup altında 2 dolap bulunur. Girişin karşısındaki sağır duvarda da ahşap kapaklı iki dolap daha vardır. Türbe içinde 7 kıvrık dal biçiminde madeni fener askıları bulunmaktadır. Aynı askıdan bir tanede cephede kalmıştır. Çapraz tonozludur. Çatının kurşun kaplı üstünde mevlevi tarikatının

simgesi haline gelen Mevlâna sikkesi yapılmıştır (Res.18).

Türbede Şeyh Galib, İsmail Ankaravi dışında Şeyh İsa Dede Efendi, eniştesi Şeyh Selim Efendi ve Şeyh Mehmed Ruhi Dede medfundur.

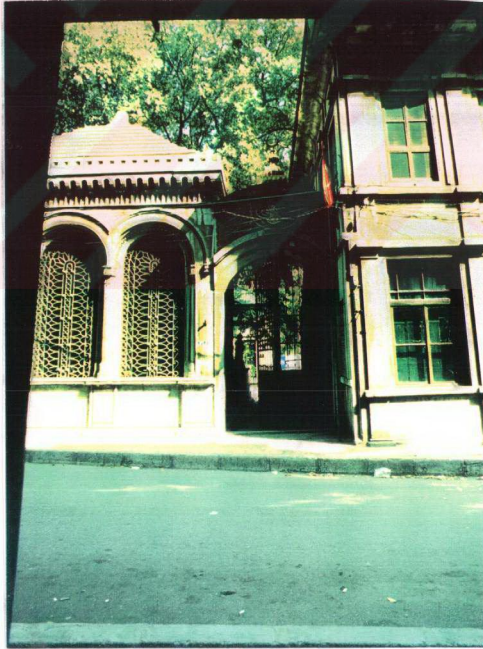
Res - 18

2.3.2.2.4.2. HALED SAİD EFENDİ TÜRBESİ

Haled Said Efendi, türbenin yerinde bulunan kahvehaneyi satın alarak aynı yerde 1819 yılında kendisi için bir türbe yaptırmıştır. Ancak, Sultan II. Mahmud'la politik bazı sebepler yüzünden aralarının açılması üzerine Konya'ya sürgün gönderilmiş ve orada 1822 yılında başı kesilerek idam edilmiştir, gövdesi Konya'da Hadikât'ül Ervah denilen Mevlânâ bahçesinde kalmış başı ise türbeye gömülmüştür. Kendisinin dışında türbede mevlevihanede şeyhlik yapmış Kudretullah ve Ataullah Dede Efendilerle "Menâkıb-ı Mevlânâ" yazarı Selânik

Şeyhi Ubeydullah Efendi, Şeyh Kudretullah Dede'nin eşi Emine Esmâ Hanım yatarlar (Res.19).

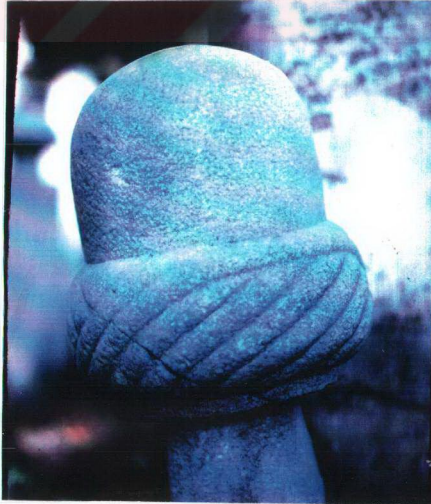
Türbe rokoko üslûbunda yapılmış bir yapıdır. Basamaklı prizmatik mermer bir çatı ile örtülüdür. Saçak kısmı dişli mermer süslemelidir. 8 penceresi vardır. Yuvarlak kemerli yarım sütunlu pencereler demir şebekelidir. Türbenin içi dik sayılabilecek bir kubbe ile örtülüdür. Yıldızlı kalemişleri ile bezemiştir. Bezemenin bütünü ortada dairesel bir madalyon ve bundan aşağı doğru sarkan sekiz oval madalyon oluşturur. Bu madalyonlar sekiz taç motifine bağlıdır. Tümünü kıvrık dallar ve rûmiler meydana getirir. Oval madalyonların dördü kartuş biçimindedir. Kartuşların içinde belki mevlevihanenin bulunduğu yeri anlatan manzara resimleri, madalyonların içinde ise büyükçe bir masa üstünde mevlevi sikkesi bulunur.

Res - 19

2.3.2.2.5. HÂMÛŞÂN (KABRİSTAN) VE BAHÇE

Galata Kulekapısı Mevlevihanesine taç kapının süslediği kapıdan girildiğinde yolun iki yanında yer alan geç Osmanlı devri mimari özelliğini taşıyan kütüphane ve türbelerin arasındaki dar geçitten itibaren semahanenin önüne kadar açılan geniş bahçe Haled Said Efendi tarafından 1819 yılında taş döşettirilmiştir. Bahçenin girişte sol tarafında Haled Said Efendi ile Şeyh Galib Türbeleri arasındaki kabristan Hâdikât-ül Ervah - Ruhlar Bahçesi- adını alır. Bu bölümde Galata Mevlevihanesi son muvakkiti Munis Dede'nin de kabri bulunur. Şeyh Galib türbesinden sonra ahşap bahçe kapısı ile hâmuşâna girilir. Mevleviler kabristana susanlar yurdu- suskunlar anlamına gelen farsça "Hâmûş-hâne" veya "Hâmûşân" derler. Buraya dedeler ve dergaha mensup muhipler sınırlanır (gömülür). Mevlevi şeyhlerinin sağlıklarında giydikleri destarlı sikkeler mezar taşlarına da yapılır (Res.20). Dedelerin mezar taşlarında dal sikke bulunurdu (Res.21), muhiplerin başlarına sikke yapılmaz hangi memuriyettense ona göre kafesi, kâtibi destarlı veya örfi destarlı ve fesli taş yapıldı. Kadın muhibbelerinse mezar taşlarında çiçekler bulunur, mevlevi olduğu baş taşının göğsüne hakedilen kabartma sikkeden anlaşılırdı (Res.22).

Res- 20

Hâmûşân'da Galata Mevlevihanesinde şeyhlik yapanlardan, dedelerden, canlardan, neyzen, kudümzenden başka Tepe-delenli Ali Paşa'nın aile efradı, nakli kabirle mevlevihane bahçesine getirilen Türkiye'de matbaacılığın kurucusu İbrahim Müteferrika, bestekâr Vardakosta Seyyid Ahmed Efendi, Humbaracı Ahmed Paşa, şair Leylâ Hanım gibi tarihi şahsiyetlerin de kabirleri bulunmaktadır. Tarihi önemi kadar mezar taşlarındaki taş işçiliği ve Osmanlı serpuş çeşitlerinden verdiği örnekler açısından kabristan günümüzde sayısı caddeler, oteller, gökdelenler yapımıyla hızla ortadan kalkan mezarlıklarımız içinde bakımlı ve sağlam kalan nadir örneklerimizdendir.

Res-21

Res- 22

Bahçe içinde bir çeşme bir şadırvan iki kuyu bulunmaktadır.

Çeşme: Mevlevihane bahçesine girildiğinde sebil ve muvakkithanenin arkasına düşen mahalde cephesi semahaneye bakan kesme taştan klâsik Türk mimarisi özelliklerini taşıyan çeşme matbah Emini Hasan Ağa tarafından yaptırılmıştır. Kemerindeki beş kıtadan ibaret talik hatlı ve şair Nisariye ait tarih beyti şudur.

Ey Nisâri teşneler bu çeşmeye tarih için
Dediler "Ayn-ı Hasan rah-ı Hüseyin'i kıldı sad
H.1059

Çeşme daha sonraki yıllarda Sultan Abdülmecid döneminde onarım geçirmiştir. Bu onarıma ait kitabe ilk kitabenin üzerine konulmuştur H.1268 (M.1851) tarihlidir (Res. 23).

Res - 23

Şadırvan : Reis-ül Küttab Raşid Efendi tarafından H.1792 tarihinde getirilen içme suyunu II. Mahmud ile Zernigâr Hanımın kızları olan, şair olduğu kadar sanatı ve bilginlerikoruması, cömertliği ve dindarlığı ile de tanınan Adile Sultan (1826-1899), yaptırdığı şadırvanla mevlavianeye kazandırmıştır. Sekiz mermer sütunun taşıdığı konik çatı ile örtülü bulunan şadırvanın tepesinde mevlvi sikkesi bulunur. Çeşmelerin yer aldığı hazne de sekizgen prizmadır (Res.24). Altında sarnıç bulunmaktadır. Her ikisine de ait Ziver Paşa tarafından yazılmış kitabe bulunmaktadır (Res.4).

Res - 24

Sarnıç ve şadırvanın arka kısmı zamanımıza gelemeyen şeyh ve ailesinin ikamet ettiği harem dairesinin bulunduğu bahçedir. Yine bahçenin bir köşesinde beşik tonozla kaplı çamaşırhane bulunur içinde mermer çamaşır tekneleri hala mevcuttur.

Bahçede sarnıçtan suyunu alan iki kuyunun özellikle mermer kuyu taşlarında zarif işçilik dikkati çeker(Res.25).

Res - 25

3. TARİKATLAR VE DİVAN EDEBİYATI

Yüksek zümre edebiyatı da denilen divan edebiyatı bu adı şairlerin, şiirlerini divân adını verdikleri dergilerde toplamalarından almıştır. Genel olarak a) Din Dışı Divan Edebiyatı, b) Dinî-Tasavvufi Divan Edebiyatı olarak ikiye ayrıl- sa da Divan Edebiyatında İslâm Kültürü esastır.

Türkler kendi uygarlıkları ve kültürleri ile birlikte VIII. yüzyıldan itibaren İslâm dinini kabule başlamalarıyla yepyeni bir toplum yapısı ve kültürü ile karşılaştılar. Artık kültür merkezlerinde İslâm uygarlığının bütün ilim ve bilgile- ri okutulmaya başlandı.

İslâm uygarlığına katılan diğer ulusların ortaklaşa kullandığı Arapların malı olan hecelerin kapalı ve açık oluş- larına göre belirli kalıplara göre ölçümleri demek olan vezin idi. Vezni Araplar'dan önce İran'lılar almış ve Farsçanın özel- liklerine göre değiştirerek arûz veznini bulmuşlardır. Türkler de İran'lılardan bu vezni alarak Türkçeye ve Türk beğenisine uydurmaya çalışmışlardır. Bu durum Türkçeye pekçok farsça keli- me katılması demek olmuş ve Osmanlıca dediğimiz dil ortaya çık- mıştır.

Divan Edebiyatında ilk mutasavvıf şairimiz Ahmet Yesevi- dir. Ahmet Yesevi aynı zamanda ilk Türk tarikatının kurucusudur. kendi tarikatını ve görüşlerini yaymak için yazdığı şiirlerini Divân-ı Hikmet adlı eserinde toplamıştır. Genellikle hece vez- ninde olmakla beraber aralarında arûz vezninde yazılanlar vardır.

Anadolu'da ise ilk mutasavvıf şairimiz doğum tarihi bi- linmeyen 1252 de öldüğü kabul edilen ve Mevlânâ'nın babasının öğrencilerinden olan Hoca Ahmed Fakih'dir. Tasavvufi ve ahlâ- ki öğütler veren Çarh-Nâme adlı eseri kitaplarından biridir. Mevlâna ve Bektaşî tarikatının kurucusu Hacı Bektaş Veli'de kalemlerini geniş kitlelere kendi tasavvufi inançlarını öğretme yolunda işleten tarikat pirleridir. Hacı Bektaş Veli hece vez- nini benimsemiş olmakla birlikte Mevlânâ eserlerinde Farsçanın

etkisinden kurtulamamıştır. Daha sonraki yıllarda Hurufiliğin yayılışında önemli rolü olan Şair Nesimi, Kadı Burhaneddin, Nesimi, Şeyhi, Ahmed Paşa, Necati, Hayreti, Zati, Fuzuli, Nef'i Şeyhülislâm Yahya, Naili Kadim, Nâbi, Şeyh Galib, Keçecizade İzzet Molla gibi divan şairleri tasavvufi eserlerinde arûz veznini kullanmışlardır.

3.1. DİVAN EDEBİYATININ MEVLEVİLİKTEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Türk güzel sanatlarının tüm kollarında mevleviler ön planda gelir. Güzel sanatlar dalında yetenekli mevleviler pozitif bilimlere de aynı ölçüde yer vermişler çoğu ikisini bir arada yürütebilmiştir. Safiullah Musa Dede (M.1681-1744) gramer bilginidir. Nasır Seyyid Abdülbaki Dede (M.1765-1821) matematik ve musiki bilginidir. Müneccimbaşı Ahmed Dede, Sultan .IV.Mehmed devrinin astronomu, tıp, biyoloji ve tarihle uğraşan bilginidir. Topkapı Sarayı Müzesi saat koleksiyonlarının en değerlileri mevlevi sanatçıların yapıtlarıdır. Musiki tarihimizin en mümtaz isimleri İtrî, İsmail Dede Efendi, Nâyi Osman Dede mevlevidir. Sultan III. Selim'de bu tarikata mensup olup, İlhamî Mahlasıyla şiirler yazmış, musiki ile meşgul olmuş besteler yapmıştır.

Türk tasavvuf ve edebiyat tarihinde de mevleviliğin önemi büyüktür. Dar ve katı görüşlü ulemaya karşı mevleviler daima sanatçının, düşünürün yanında yer almış, mevlevihaneler divan şairlerinin, tasavvuf bilginlerinin rahat ve özgürce çalışabildikleri, üretimde bulunabildikleri mekanlar olmuşlardır. Yalnızca Galata Kulekapısı Mevlevihanesinin yetiştirdiği divan sahibi ve şair mevleviler arasında divan sahibi ve Sultan II. Mahmud'a hocalık yapmış aynı zamanda tarih düşürmede üstad olan Aynî Dede, yirmiden fazla tercüme ve telif eseri bulunan ve mesneviyi altı cilt üzerine açıklayan İsmail Ankaravi, Divan şairi ve Hüsn-ü Aşk yazarı Şeyh Galib, Divan şairi ve Tezkire-i Mevleviyye yazarı Esrar Dede, Miraciye sahibi Sırrı Abdülbaki Dede, Mesnevi takrirleri ve şiirleriyle ünlü Adem Dede, Divan sahibi Naci Ahmed Dede, Gülşen-i İrfan yazarı Derviş Sineçak Divan şairi Şeyh Ahmed Celaleddin Dede gibi pekçok ünlü divan şairi bulunmaktadır. Be nedenle mevlevihanenin müze haline dönüştürülmesinde müzeye verilecek isimler konusunda mevlevihanenin yetiştirdiği divan şairlerinin ünü ve bu şairlerin türbe ve kabirlerinin de mevlevihanede bulunması gözönüne alınarak Mevlevi Müzesi, Musiki Müzesi gibi isimler arasından Divan Edebiyatı Müzesi adı tercih edilmiştir.

3.2.MEVLEVİHANENİN MÜZEYE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Galata Mevlevihanesinin 30 Kasım 1925 tarih ve 677 sayılı "Tekke ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Ünvanların Yasaklanması ve Kaldırılmasına" dair Kanunla etkinliğine son vermesinden sonra mevlevihanesinin bir bölümü ilkokul olarak bir süre kullanılmış, Haled Said Efendi Kütüphanesi uzun süre Kakarol olarak kullanılmıştır. Mevlevihanesinin şamdanları, rahleleri, kürsü ve meşhur hattatların levhaları gibi değerli eşyaları eski ismi "Evkaf Müzesi" olan Türk ve İslâm Eserleri Müzesine götürülmüştür.(41)

Uzun yıllar bakımsız kalan ve harap bir hale gelen mevlevihane ile ilgili bildiğimiz ilk girişim İstanbul'u Sevenler Grubunun 8.2.1941 tarihli toplantısında olmuş, Maarif Vekili Hasan Alî Yücel'in Galata Mevlevihanesinin bir Mevlevi Müzesi haline getirilmesi teklifi görüşülmüş ve Maarif Vekâletinin mevlevihaneyi ıslah ve muhafaza ederek mevlevi büyüklerinin kabirlerinin tamir edilmesi çalışmalarına başlaması kararı alınmıştır.(42).

1942 yılında İstanbul'u Sevenler Cemiyetince Okmeydanı'ndan İbrahim Müteferrika'nın Ayaspaşa'dan Müteferrikanın muavini Abdullah Kırımı'nin kabirleri ile Beyoğlu semtinde lağvolunan çeşitli mezarlıklardan 17 kabir taşlarıyla birlikte mevlevihaneye nakledilmiş, bahçede onarımlar yaptırılmış, ancak asıl bina ile ilgili onarıma başlanılamamıştır (43).

Türkiye Turing Kurumuna bağlı İstanbul'u Sevenler Cemiyeti 1946 yılında tekrar zamanın Eğitim Bakanı Şemseddin Sirer'e müracaat etmiş, Bakanlıkça teklifleri kabul edilerek 20.10.1946 tarihinde Mevlevihanesinin "Mevlevi Kültür Müzesi" haline dönüştürülmesine karar verilmiş bu mak-satla da 18.11.1946 tarih ve 3-4951 sayılı Kararnesi ile

(41) ULUNAY, "Takvimden Bir Yaprak", Milliyet, 4 Mayıs 1967

(42) "Galata Mevlevihanesi Mevlevi Müzesi Oluyor" Vakit, 9.2.967

(43) R.S.A, "Galata Mevlevihanesi, T.O.K.B., 66, 1947, 11 s.

bütün saha müstemilâtıyla Vakıflardan Eğitim Bakanlığına devredilmiştir (44).

Bu yıllarda Galata Mevlevihanesinin bahçesinin bir bölümüne İstanbul Belediyesi tarafından Evlendirme Dairesi yapılması kararlaştırılmış, Eski Esârlar ve Müzeler Genel Müdürü Nuri Can ise bir Türk Panteonu olan mevlevihanenin çevresinin cadde tarafına düşen dükkanların da kamulaştırılarak önünün açılacağı yerde, bina yapılmasına mani olunmasını istemiştir (45)

İstanbul İmar Müşaviri Prost'un da itirazına rağmen 1946 yılında Evlendirme Dairesi yapımına başlanmış, kazılarda Bizans dönemine ait St. Theodor Manastırının bir duvar parçası ve bu manastırın mezarlığına ait tuğla lâhit ve kemikler bulunmuş, İskender Paşa zamanında kurulan ilk mevlevihanenin Bizans tuğlası ve Türk harcıyla yapılan mesned duvarları ortaya çıkmış fakat inşaat sırasında hepsi tahrip edilmiştir (46).

Mevlevihanenin semahane bölümünün ciddi onarımı bindokuzyüzaltmışlı yıllarda Milli Eğitim Bakanlığınca başlatılmış, Topkapı Sarayı Müzesi Restoratör ve Mimarı Selma Emler tarafından onarım keşifleri ve raporları hazırlanmıştır. Aslının aynen yapılmasına özen gösterilen bu onarımlar 1970 yılında tamamlanmış mülkiyeti Vakıflarda olan mevlevihane Kültür Bakanlığının kullanımına verilerek 1970-1975 yılları arasında müzeolojik çalışmalar, kalan diğer onarımlar ve bahçe düzenlemesi de tamamlanarak 27 Aralık 1975 tarihinde mevlevihane "Divan Edebiyatı Müzesi" adı ile halkın ziyaretine açılmıştır.

(44) R.S.A., Ayn.Yer

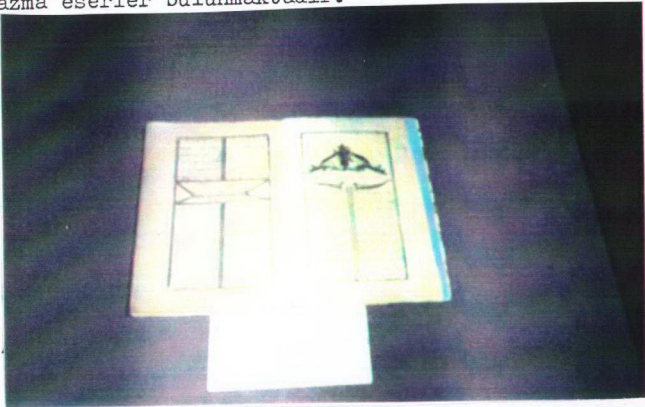
(45) Vakit Gazetesi, 1.10.1946

(46) R.S.A., Ayn.Yer

3.2.1. DİVAN EDEBİYATI MÜZESİ KOLEKSİYONU

1970 yılında idari olarak Türk ve İslâm Eserleri Müzesine bağlı bir şeflik olarak görevine başlayan müze çalışmalarını 1975 yılında tamamlayarak resmen müdürlük olarak açılmıştır. Bu tarihlerde koleksiyonunu oluştururken amacı; Türk toplumuna kendi kültür benliğini tanıtırken yalnız yazma eserlere bağlı kalmayarak güzel sanatların kollarından ve divan şairi ve şiirinin tamamlayıcısı olan sanatlardan örnekler vererek bu algılamayı kuvvetlendirmek, desteklemek olmuş; Yazma, tezhip hat ve bunların yazılmasında kullanılan araçlar, divit, hokka, makta, kamyş kalemler, ayrıca mevlevihanenin dinî yapısına uygun düşen halılar, seccadeler, şamdanlar, buhur-danlar, müttekalar, rahleler, tesbihler ile mekanla bütünleşen ve müzenin dergah olduğu gözönüne alınarak mevlevî kıyafetleri, musiki aletleri, mutfak araç gereçleri de koleksiyonuna almak olmuştur.

Divan Edebiyatı Müzesi koleksiyonunun önemli bir bölümünü yazma kitaplar oluşturur. Müzede halen 246 yazma, 195 levha bulunmaktadır. Yazma eserler arasında Kanuni Sultan Süleyman namına Ali bin Salih-i Rumi tarafından tercüme edilen Kelile ve Dimne, Bayburtlu Zihni'nin Divanı, Şeyh Galib'in Divanı ve Hüsn-ü Aşk'ı (Res.26), nev'i Divanı, Şair Leylâ Hanım Divanı, Nâbi Divanı, Fuzûli'nin Divanı ve Hadikât-üs Süeda'sı, Esrar Dede Divanı, Ruhi Bağdadi Divanı, Fânî Divanı, Mesneviler, Kur'an-ı Kerimler, En'am'ı Şerifler, murakkalar ile tasavvufa dair yazma eserler bulunmaktadır.

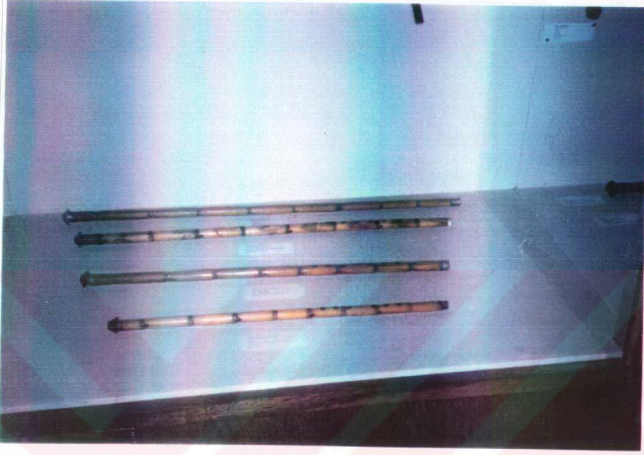
Levhalar, koleksiyonların ağırlığında ikinci sıradadır. 195 adet levha, 4 ferman bulunmaktadır. Levhâların çoğunluğu "Ya Hazreti Mevlânâ" hatlıdır, bazıları mevlevî sikkesi formunda istif edilmiştir. Tâlik, sülûs, nesih, kûfi, celî, rik'a gibi yazı örneklerinin kullanıldığı diğer levhalar Besmeleler Kur'an'dan ayetler , hadisler ile güzel sözlerdir. Bunlar arasında II. Sultan Mahmud'un sülûs celisi ile yazdığı Kelime-i Tevhid (Res.27), 1835 tarihli Yesarizade Mustafa İzzet'in talik celisi ile yazdığı "Ya Hazreti Mevlânâ", 1839 tarihli Mustafa Rakım'ın "Ya Hazreti Muhammed Celaledin Mevlânâ" yazısı bu grubun seçkin örneklerinden bazılarıdır.

Res - 27

Koleksiyonda üçüncü grup musiki aletleridir. Başta ney çeşitlerinden mansur, şah, davud, bolahenk, süpürde, muhtahsen, nısfıyeler olmak üzere (Res.28) kudümler, halileler, Sultan Reşad'ın büyük oğlu Şehzade İzzeddin için Mısır'da yaptırılan ve şehzade tarafından kullanılmış kanun (Res.29, rebap, nefir, kemençe, tanbûr, ut, bendir, çığırtma, zihter, zurha, kaval, çifte kaval, kabak kemane, sipsi, mey, meydan davulu,

küçük ve orta boy davullar, lavta, mandolin, olmak üzere 61 adet teli sesli, nefesi sesli ve vurmali musiki aleti bulunmaktadır.

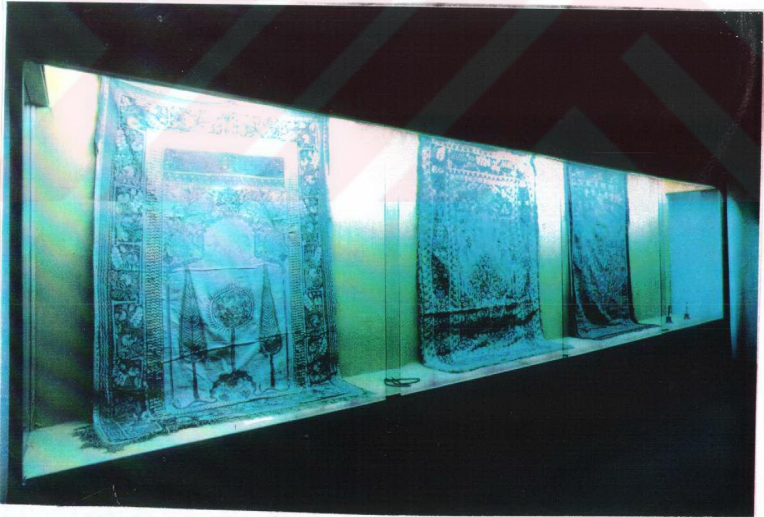
Res - 28

Res - 29

Koleksiyonda sergilenemeyen ancak güzel örneklerden olan Bergama, Kağızman, Yahyalı, Türkmen, Uşak, Kars, Kırşehir dokumaları halı ve kilimler 52 adettir. Türklerin ananevi sanatı olan halıcılık, göçebe Türk kavimlerinin kalın ve ısıtıcı bir zemin sağlamak için oluşturduğu tekniğin zamanla sanat değeri kazanacak derecede geliştirilen, bütün islâm âlemine Türkler tarafından tanıtılan bir sanattır. İlk vatani Türkistan bölgesidir. Anadolu'da ise 13.yy'dan 19. yüzyıla kadar kesintisiz tarihi gelişimini sürdürmüştür. Müze koleksiyonları Türk halı sanatının geç dönem eserlerindendir.

İşleme seccade örnekleri de XVIII. ve IX. yüzyıla tarihlenir, keçe, yine bir keçe cinsi olan arakiye ile atlas üzerine ipek ve sırma ile aplık ve sarma işleme teknikleri kullanılarak yapılan seccadelerden 6 tanesi teşhirde (Res. 30) 3 tanesi depoda bulunmaktadır.

Res - 30

Koleksiyonda madeni şamdan, buhurdan, gülabdan ve mutfak araç ve gereçlerinin dışında ağırlık organik eserlerde ahşap, kağıt ve tekstil türündedir ((Res.31).

Res - 31

3.2.2. ESER TOPLAMA

Divan Edebiyatı Müzesi kuruluşunda, koleksiyonunun önemli bir bölümünü Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi. Arkeoloji Müzesi gibi İstanbul'daki müzelerden sağladığı gibi bir bölümü de bağış olarak alınmıştır.Yazar Ref'i Cevad Ulunay, Kemal Edip Kürkçüoğlu, Besteci Sadettin Heper, Hukukçu Yazar Saffettin Pınar ilk yıllarda çeşitli türde eserler bağışlamışlardır. Daha sonraki yıllarda bağışlar az da olsa devam etmiş, satın alma yoluyla koleksiyon geliştirilmiş, halen de ilave yapılmaktadır.

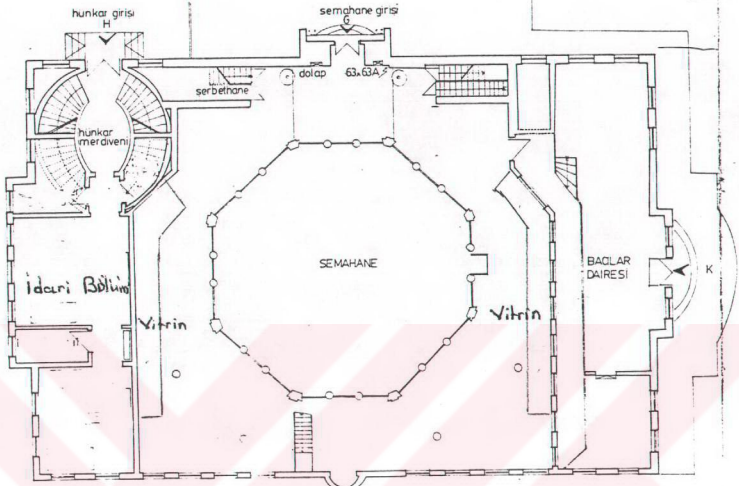
Bugün müzede 195 adet levha, 246 adet yazma eser,65 adet musiki aleti, 61 adet halı,kilim, 22 adet serpuş, 14 adet tesbih, 4 ferman, 9 adet işleme seccade, 188 adet de muhtelif eserler olmak üzere toplam 804 adet eser bulunmaktadır.

3.2.3. SERGİLEME MEKANLARI VE SERGİLEME

Divan Edebiyatı Müzesinin halka açıldığı 1975 yılındaki düzenlemesinde semahane binasının iki katı tamamen teşhir ve depolara ayrılmıştır. Bugün idare binası olarak kullanılan Şeyh Dairesi bölümünde yazma eser koleksiyonları, semahane binasında alk katta ise semahane alanının çevresinde hat koleksiyonundan örnekler duvarlarda sergilenmiştir. 1983 yılında açılan Anadolu Medeniyetleri Sergisi sırasında Divan Edebiyatı Müzesinde musiki aletleri sergisi açılmış ve bunun için semahane alt katında sergilenen levhalar kaldırılarak bu bölüme duvar vitrinleri yerleştirilmiştir, halen bu vitrinler kullanılmaktadır.

Semahane kapısından girildiğinde dairesel alanın çevresinde sağ kanatta mihrap alanı çevresine kadar kesintisiz 11,5 metre, sol kanatta aynı şekilde 11,5 metre boyunda yine mihrap alanına kadar uzanan meşe ağacından yapılmış ahşap duvar vitrinleri bulunmaktadır. (Plan.3), yerden 55 cm yükseklikteki vitrinlerin iç derinliği 70 cm, yüksekliği 150 cm, cam kalınlığı ise 6 mm. dir. Vitrin içleri bütün müzede krem rengi keten kumaş döşemelidir. Vitrin içi aydınlatma yapılmıştır. Vitrin tavanına buzlu cam arkasına akkor lambalar konulmuş olup, bu bölümde buzlu cam ile vitrin tavanı arasında 50 cm.lik bir boşluk bırakılmış iki uca da hava boşlukları konulmuş olması nedeniyle hava cereyanı sağlanmış akkor lambanın yayımladığı ısı'nın vitrin içine girmesi engellenmiştir.

Sergileme elemanları olarak vitrin içinde kullanılan krem rengi keten kumaşlarla kaplı kaideler kullanılmıştır (Res.32).

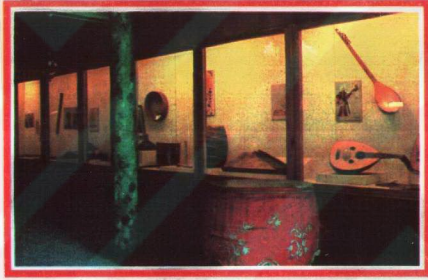
Plan - 3

SEMHAHANE ZEMİN KAT PLANI 0:1/100

Res- 32

Girişte sağ taraftaki vitrinlerde, vitrin üzerlerine yazılan yazılarla nefesi sesliler, derisi sesliler ve kendisi sesliler olarak ayrılmış bölümlerde. Nefesi seslilerde sıra ile zurna, nefir, ney çeşitleri (bolahenk, şah nısıfiye, davud, şah mansur) dilli kaval, çifte kaval, mey, sipsi. Derisi seslilerde; növbe, kudüm, tekke tefi ve davullar. Kendisi sesliler bölümünde; halile, saz, ut, kanun, baron kemençe, kabak kemane gibi musiki aletleri duvarda ve zeminde sergilenmiştir. Vitrin duvarına asılan musiki aletlerini ve sazandeleri gösteren minyatürlerle geçmişle bağ kurulması bir ölçüde sağlanmış- tır. Bu minyatürlerden bir kısmı da girişte pano üzerinde bulunmakta giren ziyaretçi minyatürlerden eski musiki aletlerini gördükten sonra vitrinlere geçmektedir (Res.33).

Res - 33

Musiki aletleri vitrinleri minber ve mihrap bölümünde biter, bu bölümden sonra yine kesintisiz ve karşı vitrinlerin devamı olan duvar vitrinlerinde başta musiki aletlerinin devamı olan mandolin, santur ve ut sergilenir, daha sonra Galata Mevlevihanesi son şeyhi Ahmet Celaleddin Dede'ye ait hırka, tennure, destarlı sikke, mest gibi mevlevi kıyafetleri ve müze koleksiyonunun önemli objelerinden olan Yesarizade'nin talik hatlı levhası (Res.34), 17 yüzyıla ait kur'anı kerim, mesnevi, hilye-i şerif ve buhurdan ile gülabdanlar bulunur, vitrinlerin sonunda Preziosi gibi meşhur ressamların Galata Mevlevihanesini

konu alan resimlerinin reproduksiyonları panolar üzerinde sergilenir, yine bu bölümde açıkta sergilenen bir orjinal sema talim tahtası bulunur. Sema talim tahtaları dervişlerin üzerinde sema ayinindeki dönüşlerini çalıştıkları özel bir araçtır.

Res - 34

Müzenin sağ ve sol kanattan oluşan üst katında tavan yüksekliği 3.80 cm. olan bol pencerelerle aydınlanan içiçe odalarda, aralarda ve koridorlarda, alt katta bulunan duvar vitrinlerinin aynı duvar vitrinlerinde ve yine meşe kaplama masa tipi vitrinlerde seksiyonlara ayrılmadan koleksiyonlar sergilenmektedir. Duvar vitrinlerinde alt kat vitrinlerinin aksine buzlu cam bölümü konulmamış ve aydınlatma için flüoresans lambalar kullanılmıştır. Masa tipi vitrinler iki çeşittir, biri düz masa tipi vitrindir, diğeri ise rahle tipi eğimli vitrinlerdendir.

Bu bölümdeki sergileme mekanları (Plan.4).

1 No.lu 470X340 cm. boyutundaki mekanda 230 cm. boyunda, 160 cm. eninde ve 60 cm. derinliğinde tek bir duvar vitrini bulunur. Vitrinin yerden yüksekliği 55 cm. dir. Bu vitrinde mevlevilerce çok önemli bir ikram olan, 1001 günlük çile günlerinde gördükleri hizmetler içinde tahmiscilik gibi bir görevinde bulunduğu kahve ile ilgili objelerden kahve döğücü, kahve soğutucu, fincan, tepsi ve havlu gibi eserler sergilenir (Res.35).

Res - 35

2 No.lu 340 X 320 boyutundaki küçük mekanda yine aynı ölçülerde tek bir duvar vitrininde dergah mutfak araçlarından örnekler bulunur. Tekyeler gösterişten kaçan, manevi zenginliğe önem veren müesseseler olduğundan kullandıkları araç ve gereçlerde yaşantılarını aksettiren sade eşyalardır (Res.36).

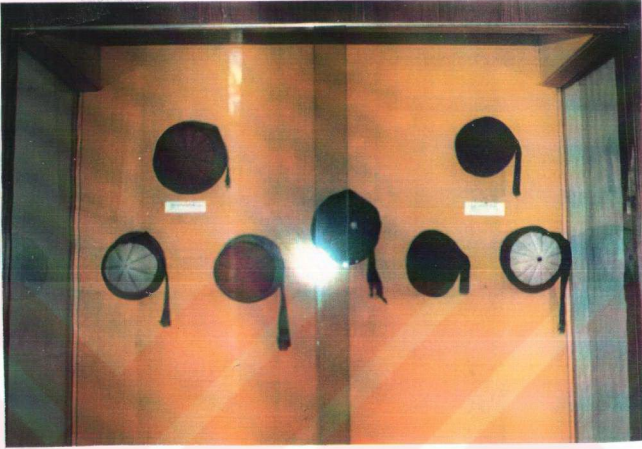
Res - 36

3 No.lu 320X655X320X450 cm. boyutlarındaki yamuk planlı mekan, müzeye bağışta bulunan Hukukçu-Yazar Saffettin Pınar'a ayrılmıştır. Masa tipi 195 cm boyunda 85 cm eninde yerden 72 cm yüksekliğindeki bir vitrin içinde hediye edilen koleksiyonun objeleri; zeytin ağacından hokka takımı, el yazma kitaplar, tophane lüleleri, İznik çini parçaları, dua yazılı tas, kelime-i Tevhid yazılı fincanlar sergilenmektedir (Res37).

Res - 37

4 No.lu Oda 305 X 320 cm. ebadında olup, tarikat taçları (Res.38), kemerleri ve Bektaşilerin boyunlarına astıkları teslim taşları masa tipi ve duvar tipi iki vitrinde sergilenmektedir.

Res - 38

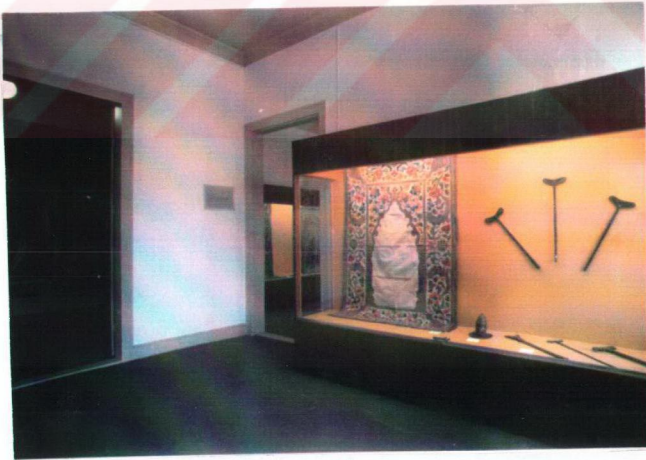
5 No.lu 660 X 470 cm boyutlarında dikdörtgen odada lectern (rahle) olarak adlandırılan kitap, resim, minyatür, el yazması gibi nesnelerin sergilenmesinde yararlanılan, üstü eğimli 85 X 145 cm ölçülerinde yerden 72 cm yüksekliğinde olan (Res.39) vitrinlerden 3 adet bulunmakta olup, içlerinde 1329-1373-1440-1457-1477-1527-1649 ve 1746 tarihlerinde yazılmış mesneviler, üzeri altın yaldızlı savatlı uç kısmında "Ya Fet-tah" yazılı makas, sedef ve fildişi, üzeri mevlevi sikkesi bezeli, mevlevi sanatçılar tarafından yapılmış maktalar ile 16. yüzyıl yorgan yüzü sergilenir.

6 No.lu 480 X 480 cm. kare planlı odada tekbir 260 cm. boyunda duvar vitrini bulunur. Atlas üzerine ipek ve sırma işlemeli seccade ile küçük asa anlamına gelen ve kur'an okuyanların çene altlarına veya koltuk altlarına destek almak

dinlenmek amacıyla koydukları müttekâlar (Res.40), rahle tipi vitrin içinde ise kur'an-ı kerim, devedişinden ve kehribardan yapılmış tesbihler sergilenir.

Res - 39

Res - 40

7 No.lu oda seccadeler odasıdır. Sergileme mekanlarının en geniş olan bu odanın ölçüleri 570 X 670 cm. dir. Biri 5 metre diğeri 260 cm. uzunluğundaki iki duvar vitrini ile bir masa tipi vitrin yer alır. Divan Edebiyatı Müzesinde bulunan seccadeler 18 ve 19. yüzyıllara aittir. Bunların bir kısmı İstanbul'da yapılmış bir kısmı Osmanlı İmparatorluğunun diğer merkezlerinde yapılmıştır. Eski bir Osmanlı tekniği olan aplike işi seccadelerden biri Yugoslavya'nın Banyaluka şehrinden gelmedir. Banyaluka seccade üzerine şehrin manzarası aplike tekniği ile işlenmiştir (Res.30). Aynı odada duvar vitrinlerinin içine seccadeler arasına 19. yüzyıl gümüş şamdani, sedef işli rahleler serpiştirilmiştir. Ayrı bir masa tipi vitrin tesbih koleksiyonuna ayrılmıştır. Yüzsürü, amber, kuka, tik ağacı, şahmaksut gibi malzemelerden yapılmış tesbihler sergilenmektedir

8 numaralı mutrıb bölümünde odanın özelliğine uygun müzik aletleri masa tipi bir vitrinde sergilenmektedir. Sergilenen musiki aletleri özellikle mevlevi müziğinin temeli olanlar növbe, halile, tekke tefi, ut ve kudümdür.

9 numaralı kenar uzunlukları 170X180X340X320X220 cm.olan yamuk planlı mekanda tek bir 195 cm boyunda 85 cm eninde rahle tipi olarak adlandırılan vitrinde 16-17-18. yüzyıllara ait divan şairlerinin el yazma kitapları ile murakka adı verilen, kıt'a denilen küçük yazı parçalarının bir araya getirilerek birbirine bağlanmasıyla meydana getirilen albümler bulunur (Res. 41).

Res - 41

10 numaralı mekan semahanenin Konya Postnişine ayrılan bölümüdür. Burada temsili olarak konulmuş bir sedir ve karşılıklı duvarda iki kavukluk bulunur. 482 X 320 cm. boyutlarındadır.

11 numaralı mekan yine plana göre semahanenin daire sel çevresine uydurulmaya çalışılan 310 X 480 X 330 X 390 X 310 X 480 cm. altı kenar uzunluğunda yamuk planlı bölümlerdendir. Orjinal kullanımından dolayı Hünkâr Mahfelidir (Res.11). Sultan III. Selim'in yaptırdığı onarım sırasında kendisi için hazırlattığı bu mekanda masa tipi vitrin içinde 17 yüzyıl divan şairlerinden Ruhi Bağdadi, Nabî, Fâni, Neş'et divanları Şeyh Galib'in Hüsn-ü Aşk-ı, divanı, Asım ve Fitnat Hanım, Ragıp Paşa divanları, Bezm-i Alem Valde Sultan vakfı olan Mevlid-i şerif (Res. 42) ve mevlevi sanatçıların yaptıkları maktalar sergilenmektedir.

Res - 42

12 numaralı 480 X 425 cm. boyutlarındaki oda geleneksel Türk sanatlarının başında gelen ebru sanatında klasik Türk ebrusunu zamanımıza taşıyan bir sanatçı olan Mustafa

Düzgünman'ın (1920-1990) ebruları ve kendisinin ebru yapımında kullandığı ebru teknesi, fırçaları ve boya kutularının sergilenmesine ayrılmıştır.

13 numaralı oda 480 X 425 cm. boyutlarında dikdörtgen bir mekandır. 18 ve 19 yüzyıllara ait yazma divanlar ile Müneccimbaşı Mehmet Arif'in yaptığı takvim sergilenir. Vitrinler rahle tipidir.

Ayrıca bütün mekanlarda boş ve müsait duvarlara müzenin levha koleksiyonundan örnekler asılmıştır.

Yukarıda kullanılan mekan numaraları gerçekte işaretlenmemiştir. Bu satırların yazarı tarafından anlatımda kolaylık amacıyla kullanılmıştır. Müze içinde ziyaretçinin izlemesi gereken bir yönlendirme bulunmamaktadır. Ziyaretçi giriş ve çıkışı semahane kapısındanadır.

Tüm müzede aydınlatma elemanları olarak vitrin içi aydınlatmasının dışında üst katta her mekanda bir karpuz içinde akkor lamba bulunan avizeler, alt katta ise semahane alanının çevresinde 8 cam fanus içinde akkor lambalar kullanılmıştır. Ayrıca üst katta Yalnız Hünkâr Mahfelinde Adile Sultan Türbesinden müzeye getirilen 12 mumlu avize ile semahane alanının tam ortasına tavandan inen, iki tabakadan oluşan her tabakadan altışar kolu ve her kolda altışar fanus ve mumu olan üst kısmı taç şeklinde avize bulunur (Res.43).

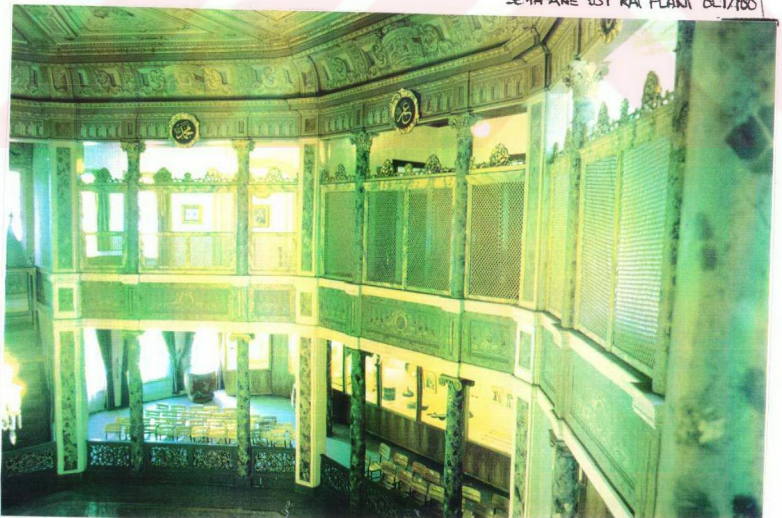
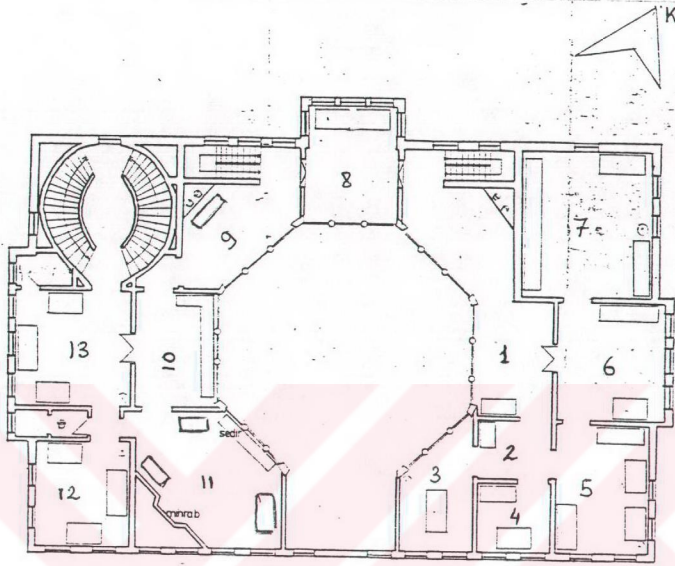
Res - 43

Müzede zemin bugün asıl renginden ve özelliğinden çok uzaklaşmış olan deve tüyü renginde halı ile kaplıdır. Tavanlar çok açık mat gri yağlıboya, duvarlar ise mat beyazdır. 1992 yılında yapılan badana ve yağlıboya sırasında, duvar rengi arzu edilen krem rengini tam tutmamakla beraber göz kamaşması yapmayacak matlık verilmiştir (Res.44).

Pencerelerden ayrıca genel aydınlatma sağlanmakta bu nedenle masa tipi vitrinlerde aydınlatma bulunmamaktadır.

Res - 44

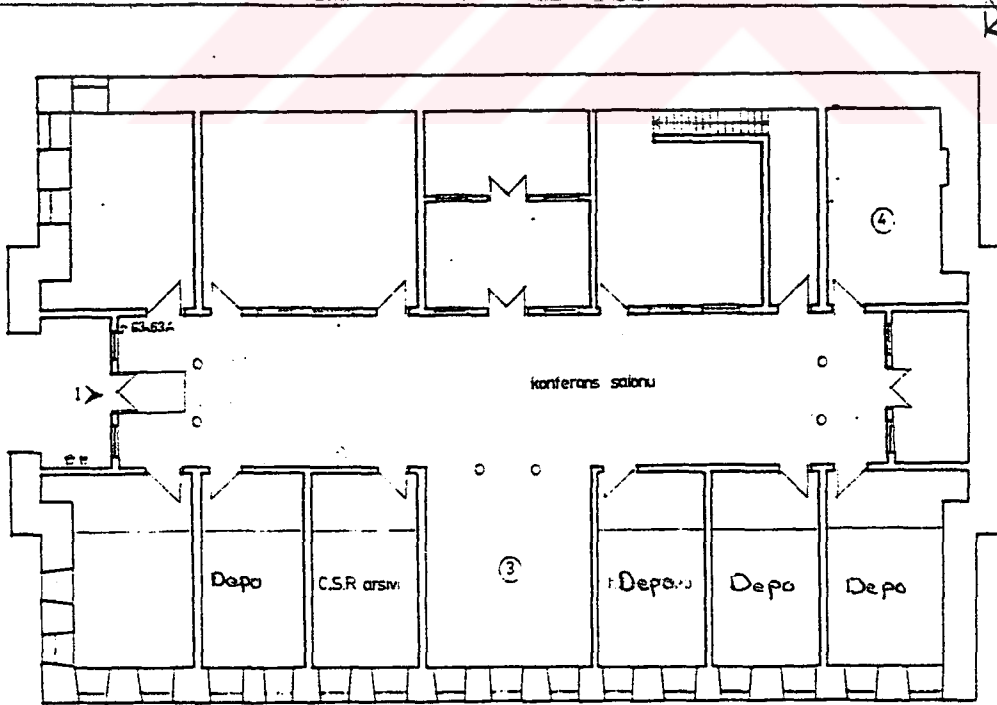

Res- 45

3.2.4. DEPOLAR VE DEPOLAMA YÖNTEMLERİ

Semahane binasının alt katı derviş hücreleridir. Burada uzun taş döşeli bir koridora açılan döşemesi ahşap üzerine hasır kaplı, dikdörtgen, 2 demir parmaklıklı pencere açıklığı bulunan 7 oda değişik amaçlı depolara ayrılmıştır. Müzede periyodik olarak yapılan sema gösterilerinde ve konferanslarda kullanılmak üzere 200 sandalye mevcuttur. Bu sandalyelerin kullanılmadığı zamanlarda muhafazası için 2 oda ayrılmıştır. Sema ayini yapıldığı günlerde semazenlerin kıyafetlerini değiştirebilmeleri için iki oda tahsis edilmiştir. Diğer üç oda ise müze demirbaş, arşiv ve eski eser deposudur (Plan 5)

Eski eser deposunda iki duvar boyu çelik raflar üzerinde teşhire konulmamış eserler kendi aralarında gruplara ayrılarak yerleştirilmiştir. Yazma kitaplar çelik kartoteks dolap içindedir, halıların muhafazası ise topa sarılarak amerikan bezi torbalar içine konularak yapılmaktadır.

Plan - 5

SEMAHANE ALTI KAT PLAN 01/100

Müzenin özellikle İstanbul'daki tekyeler hakkında bilgi ve belgeleri içeren , zarflar içinde muhafaza edilen önemli bir arşivi vardır. Cemaleddin Server Revnakoğlu terakesinden müzeye gelen bu arşiv çelik dolaplarda korunmaktadır. Arşiv ve kırtasiye deposu bir aradadır.

3.2.5. BELGELEME YÖNTEMLERİ

Müzedeki koleksiyon, kuruluş yıllarında diğer müzelerden getirilerek ve bağışlarla oluşmuştur. Bugün bağışların yanı sıra satın alma yoluyla da koleksiyonu tamamlayıcı özellikleri görülen eserler koleksiyona katılmaktadır. Kültür Bakanlığına bağlı müzelerde eser alımı ve belgeleme işlemleri eserin müzeye geliş şekline göre yapılır. Divan Edebiyatı Müzesine eserler iki yolla girmektedir.

a) Satın Alma Yoluyla Eserlerin Müzeye Girişi ve Belgeleme Yöntemleri:

Satıcı tarafından müzeye getirilen eser, komisyonca incelenmek üzere getiren kişiye teslim alma makbuzu verilerek müzede alıkonur. Koleksiyonla ilgili müze uzmanı tarafından müdürlük makamına müze koleksiyonlarını tamamlayıcı mahiyette görülen eserin alınması istemiyle yazı yazılır bu yazıya müdürlükçe olur verildikten sonra 4 müze uzmanı tarafından fiyat takdir komisyonu oluşturulur. Bu rapora alınacak eserin özellikleri, boyutları, fiyatı yazılır, onay belgesi eklenir, müdür tarafından da imzalanan tüm bu belgelere satıcı tarafından kesilen fatura ile müze ayniyat makbuzu eklenerek bağlı bulunan Saymanlık veya Mal Müdürlüğüne 870 harcama kaleminden ödenmesi için gönderilir.

Müzece satın alınan eser müze envanter defterine ve repertuvar defterine kaydedilir, verilen envanter numarası eserin cinsine göre kağıt etiket, bez etiket veya boya ile üzerine konur, daha sonra her eser için ayrı çıkartılan resimli envanter kartı hazırlanır. Eser depoya veya teşhire kaldırılır.

b) Bağış Yoluyla Gelen Eserlerin Müzeye Girişi ve Belgeleme Yöntemleri:

Bağış yoluyla gelen eserlerde ödeme olmadığından ayniyat makbuzu kesilir, envanter ve repertuvar defterine kaydedilir numara verilip envanter kartı çıkartılır, bunların dışında bağışı yapan kişiye müdürlük tarafından bağış için teşekkür mektubu yazılır ve sergilemede eserin bağışçısının adı da vitrinde belirtilir.

Müzedede sergilenen eserlerin dışında kabristandaki mezar taşları da tarihi değer taşıdığından bu taşların da ayrıca envanterleri ve katologlamaları yapılmıştır.

Müze eserlerinin katalog çalışmalarına levhalarla başlanmış olup henüz tamamlanmamıştır.

3.2.6. KORUMA YÖNTEMLERİ

Binada; a) Soyguna ve yangına karşı binanın bütününde alınan önlemler, b) Eserlerin hava, aydınlatma, rutubet, ısı ve bunların meydana getirdiği fiziksel ve kimyasal bozulmalardan koruma için alınmış önlemler olmak üzere iki türlü koruma yöntemi uygulanmaktadır. Bunlar:

a) Binanın Soygun ve Yangına Karşı Korunması : Geniş bir bahçe içinde yer alan müzenin doğu ve güney yönlerine bakan taraflarında Alman Lisesi, kuzeyinde Belediye'ye ait Tarık Zafer Tunaya Sanat Merkezi, batısında ise Galib Dede Caddesinde yer alan binaların penceresiz arka cepheleri bulunur, bütün bu mekanların ortasında kalışı ile cadde ve sokaklardan ayrılmış olması hırsızlık tehlikesi yönünden az da olsa emniyet sağlamakla birlikte diğer taraftan tamamiyle ahşap yapının bu kapalı çevre içinde yangın tehlikesine karşı önlemi çok azdır. Yapının yangın alarmı yoktur. Bahçede yangın muslukları, müze içinde ise CO_2 , KKT ve BCF kuru dolum yangın söndürme cihazları bulunmaktadır.

Müze bahçesinde müze bekçileri akşam 17.00 sabah 8.30 arasında görev yapmaktadırlar. Her saat başı müzenin bahçesinde çeşitli yerlere konulmuş bulunan saatleri kontrol anahtarları ile kurarak çevreyi dolaşan bekçiler aynı zamanda ruhsatlı tabanca taşıma hakkına da sahiptirler.

b) Eserlerin Korunması: Bütün tarihi binalar içinde yerleşmiş bulunan müzelerdeki sorun burada da karşımıza çıkar. Binanın orjinal durumunu bozmadan modern metodların kullanılması oldukça zordur. Müzenin üst kat odalarında pencere sayısı oldukça fazladır. Güneş ışıklarına karşı pencerelerde önlemler sadece kumaş perdelerle alınmıştır. Binanın ısıtma, havalandırma sistemleri, nem alıcı cihazları yoktur. Halı ve tekstil objeler yılda bir kez 24 saat havalandırılmaktadır. Depoda muhafaza edilen halılar topa sarılarak boylarına göre

dikilmiş amerikan bezi torbalarda korunmakta, güve önleyici olarakta gerek vitrinlerde gerek depoda naftalin kullanılmaktadır. Kitaplar depoda çelik kartoteks dolaplarda, teşhirde ise vitrin içlerinde sergilenmektedir. Ciltleri yıpranan kitaplar Süleymaniye Kütüphanesine gönderilerek orada konunun uzmanlarınca tamirleri yapılmaktadır.

Vitrin aydınlatmasında üst kat duvar vitrinlerinde flüoresans lambalar filitresiz konulmuştur. Masa tipi ve rahle tipi vitrin içleri aydınlatılmamış pencerelerden giren gün ışığı kullanılmıştır.

3.2.7. EĞİTİM VE TANITIM YÖNTEMLERİ

Kültür Bakanlığına bağlı bütün birimlerde hizmetiçi eğitim programları Bakanlık Personel Dairesince düzenlenmektedir. Müze Müdürlüğünce düzenlenen eğitim programı yoktur. Bakanlıkça açılan hizmetiçi eğitim seminerlerine konularına göre müze uzmanları görevli izinli olarak katılmaktadır.

Periyodik olmamakla birlikte müzede derviş hücrelerinin bulunduğu koridorda (Res.46) Mevlânâ ve tasavvufla ilgili konularda konferanslar düzenlenmektedir.

Res.46

Mevlevihanenin Bacılar Bölümü bugün sergi salonu haline getirilmiştir. Mistisizm ile ilgili resim sergileri açılmaktadır (Res.47)(47).

Res-47

Divan Edebiyatı Müzesinin en önemli tanıtım faaliyetini müze binası ile bütünleşen sema gösterisi (Res.48) ve Türk sanat müziği konserleri oluşturur. Müzede her ayın son pazar günü sema gösterisi düzenli olarak yapılmaktadır. Bunun dışında 10-17 Aralık "Mevlânâ Haftası" içinde müzede haftanın her günü sema gösterisi yapılmaktadır. Yurt dışından gelen turist grupları için turizm acentalarının düzenlediği sema gösterileri gerek müzenin gerekse Mevlânâ ve mevlevilik hakkında tanıtım için çok etkili olmaktadır. Bütün bu tür faaliyetler için Bakanlık onayı gereklidir.

Divan Edebiyatı Müzesinin yazılı tanıtımı müzeye gelenlere verilen Türkçe ve İngilizce basımlı ücretsiz broşürlerle yapılmaktadır.

Müze ve mevlevihane ile ilgili bugüne kadar tek bir kitap yayınlanmıştır. Can Kerametli tarafından "Divan Edebiyatı Müzesi Galata Mevlevihanesi" ismiyle çıkan bu kitap Türkiye Turing Kurumu yayınlarındandır.

(47) 1993 yılında Müze'de Ocak ayı içinde Ressam Gülsün ERBİL Nisan ayı içinde Ressam Yasemin GÖK'ün resim sergileri açılmıştır.

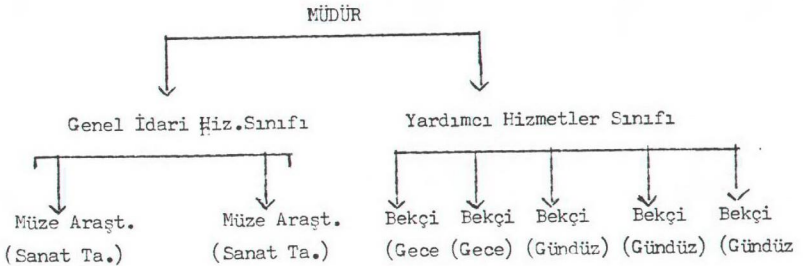

Res- 48

3.2.8. İDARİ VE MALİ YAPI

Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı olan Müze Müdürlüğüne Bakanlık bütçesinden her malî yıl başında 100-900 harcama kalemlerinden ödenekler gelmektedir. İta Amiri Müze Müdürüdür.

Müzedede genel idari hizmetler ve yardımcı hizmetler sınıfından personel görev yapmaktadır. Halen Müzenin mevcut personel sayısı şemada gösterilmiştir.

4. GALATA MEVLEVİHANESİNİN MÜZE OLARAK KULLANILMASININ ÇAĞDAŞ MÜZECİLİK BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. KOLEKSİYON

Divan Edebiyatı Müzesinin koleksiyonunu oluşturan nesnelerin içeriği dinsel ve etnoğrafiktir. Müzenin kurulması amaçlandığı günden itibaren koleksiyonun da amaçları belirlenmiştir. Koleksiyonun ağırlığı müze ismine uyacak şekilde divan şairlerinin yazma divanlarına, tasavvufi ilgili konularda yazılmış eserlere ve hat sanatçılarının çeşitli yazı türlerinde yazdığı dinsel içerikli güzel yazı örneklerine levhalara verilmiştir. Bunların dışında mevlevihane binasına uygun düşen tarikat eşyaları ve musiki aletleri de toplanmıştır.

Ancak, 30 Kasım 1925 tarih ve 677 sayılı Kanunla Tekye ve Türbeler ile bunların ünvanlarının kaldırılmasıyla, türbeler ve tekyelerde bulunan eşyalar toplatılarak bir kısmı Vakıflar Genel Müdürlüğü depolarına bir kısmı eski ismi Evkaf Müzesi olan Türk ve İslâm Eserleri Müzesine getirilmiştir. Ref'i Cemal Ulunay'ın, 27 Nisan 1967 tarihli Milliyet Gazetesinde "Takvimden Bir Yaprak" isimli köşesindeki yazısında semahanede müteaddit avizeler, kocaman mihrap saatleri, rahleler, kürsiler, en meşhur hattatların levhaları olduğundan bahseder ve yanan Yenikapı Mevlevihanesinin 180 cm boyundaki levhalarının Hattat Eczacı Uğur Derman'da olduğunu öğrendiğini bir vesile ile onların Kuledibi Mevlevihanesinde yerlerini bulmasını arzu ettiğini yazar (48).

Müze ilk kuruluşunda Türk ve İslâm Eserleri Müzesine bağlı bir şeflik olduğundan eserlerin büyük bir bölümü de bu müzeden devredilmiştir. Ancak Envanter Defterinde binanın kendine ait orjinal nesneleri olduğuna dair hiçbir bilgi

(48) ULUNAY, "Tarihten Bir Yaprak", Milliyet, 27.4.1967

kayıtta gözükmemektedir.

Bugün sergilenen koleksiyon açısından müze ziyaretçiyi yormadan belli bir mesaj verebiliyorsa da, bu koleksiyonun yeterliliğini göstermez, objelerin levhalar ve halılar dışında kalan tamamına yakın bölümü teşhirdedir. Bu durum vitrin değişimi- geçici sergi düzenlenmesini ve yıpranan eserin bakıma alınmasını engellemektedir. Koleksiyon geliştirilmelidir, ama yeniden bir amaç belirlenmesine muhakkak ihtiyaç vardır, zira müze sahip olduğu bina ile müzeye verilen isim arasında bir çelişki içindedir. Bu nedenle:

a) Müzenin içinde bulunduğu yapının gözönüne alınmasıyla; mevlevilik, mevlevihanelerde kullanılan eşyalar, mevlevilerin ayinde kullandıkları musiki aletleri, kıyafetleri, diğer araç ve gereçleri ile mevlevi sanatçıların eserlerinden oluşan koleksiyonun tamamlanmasına gidilmesi;

b) Müzenin adının Divan Edebiyatı Müzesi olduğu gözönüne alınarak, koleksiyonda bulunmayan divan şairlerinin de yazma eserleri, bu eserlerin yazılmasında kullanılan araçlar, divan şairlerini gösteren minyatürler, kıyafetler temin edilerek koleksiyonun tamamlanması düşünülmelidir.

Yukarıdaki iki şıktan birincisi müze-bina bütünleşmesi bir yana Türkiye müzelerinde bir tamamlayıcılık sağlar. Konya Mevlânâ Dergahında kurulu Mevlânâ Müzesinin dışında bu konu ile ilgili örnekleri verebilecek bir ikinci müze yoktur. Konya'da doğan mevleviliğin asıl geliştiği merkez İstanbul'dur. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethinden hemen sonra ilk mevlevihaneyi kiliseden camiye çevrilen Kalerderhane Camiinde kurmuştur, mevlevihane adıyla kurulan ilk dergah ise Galata Kulekapısıdır. Yapının gerek tarihi, gerek içinde yetiştirdiği sanatçıların önemi nedeniyle koleksiyonların, mevlevihanelerde kullanılan eşyalar- mevlevi sanatçıların yap-tıkları eserlerle devam etmesi daha yerinde olacaktır.

İstanbul'a ilk getirilen piyano Kulekapısı Mevlevi-
hanesinde bir müddet kullanıldıktan sonra kaldırılmıştır.
Bu piyano halen İstanbul Belediye Şehir Müzesindedir, yine
Belediye Şehir Müzesi koleksiyonları içinde Mevlânâ minyatürü
olduğu bilinmektedir. Özel koleksiyonlarda Fûrûzan Selçuk Ko-
leksiyonu, Şehabettin Uzluk Koleksiyonu, Abdülbaki Gölpınarlı
Koleksiyonu gibi Koleksiyoncularda Mevlânâ ve mevlevilik ile
ilgili çok değerli eserler bulunmaktadır. Topkapı Sarayı Müze-
sinin saat koleksiyonunun büyük bölümü mevlevi sanatçıların
elinden çıkmıştır. Türlü müzelerdeki mevlevilik ve mevlevi
sanatçıların eserlerinin bir yerde toplanması konunun ziyaretçi-
ye tam iletilmesi için gereklidir.

Bugün ne yazık ki Boston Müzesi, British Museum, Buda-
Peşte Müzesi, Paris Bibliotheque- Nationale'de de mevlevi re-
simlerinden çok değerli örnekler bulunmaktadır. Koleksiyonun
geliştirilmesinden önce bu tür bilgilerin toplanması gerekli-
dir. Ayrıca bir eserin hangi müzede olduğunun bilinebilmesi
için bilgisayarlı toplu katalog sistemine Türkiye Müzelerinin
en kısa zamanda geçmesi hem müzeler arası işbirliğini sağlaya-
cak, ziyaretçiyi ve araştırmacıyı müze müze dolaşmaktan kurtar-
acak hem de müzeler kendi koleksiyonlarındaki eksikleri bulup
değiştirme veya nakil yoluyla koleksiyon tamamlayabilecektir.

Ayrıca bir müze uzmanı konusu ile ilgili koleksiyonla-
rın ve parçaların nerede olduğu konusunda araştırmalar yapma-
lıdır. Divan Edebiyatı Müzesi için bu koleksiyoncu ve mevlevi
tarikatından olan kimseler ile temas kurmakla mümkündür. Özel-
likle miras yoluyla varislere geçen eserler değeri bilinmeden
gelişi güzel ellere satılmaktadır. Bunun dışında açık arttırma-
lar ve antika fuarları da koleksiyonun eksiklerinin tamamlan-
ması açısından takip edilecek yerlerdir.

4.2. ESER TEMİNİ

Koleksiyonlar bir müzenin servetini teşkil eder, ancak bu serveti toplarken müzeci, müzenin programına giren, koleksiyonda tamamlayıcılık yapabilecek objeleri seçmek zorundadır. Bunun için müze tarafından

- A) Müzede koleksiyon geliştirmeye ihtiyaç var mı?
- B) Alınacak eser bir boşluğu kapatıyor mu ?
- C) Müzenin eseri alacak maddi kaynağı var mı?
- D) Alınacak eserler için yeni sergi mekanları mevcut mu?

gibi sorulara yanıtlarla bu program çizilebilir. Müzenin ve ülkenin durumu ve seviyesine göre bir program dahilinde geliştirilecek koleksiyonlar ise müzelere genel olarak,

- a) Bağış yoluyla
- b) Satın alma yoluyla
- c) Kazı yoluyla
- d) Zoralm ile
- e) Müzeler arası değişimle
- f) Ödünç alma yoluyla
- g) Geçici sergilerle

h) Sanatçı ve bilim adamının müzeye davet edilerek uygulamalarını burada yaptırmak ve bunun sonucu eser kazandırmak yoluyla olur. (49).

Bağış yoluyla müzeye gelen eserlerde bir takım problemler ortaya çıkar. Bunlar armağan sahibinin bağışladığı eserlerin türleri değişik de olsa bir bütün olarak aynı yerde sergilenmesini istemesi ile sürekli sergilenmesi istemidir. Sürekli sergilenen eserlerin bakımı zorlaşır, yıpranması hızlanır, ayrıca müzeler pasif değil aktif olmak zorundadırlar ve zaman zaman sergilemeleri değiştirme esnekliğine sahip olmaları gerekir. Hibe veya armağan yoluyla müzeye gelen eserleri ayrılmaz bir grup halinde sergilemek ise seksiyonlar arası karışıklığa sebebiyet verir.

(49) ATAGÖK, Koleksiyon Geliştirme Ders Notları, Müzecilik Böl. 1992-1993 yılı

Divan Edebiyatı Müzesinin 2. kat 3 numaralı mekânı (Bknz. Plan. 4) böyle bir koleksiyona ayrılmış ve vitrinde karışık olarak armağan edilmiş objeler bir arada sergilenmiştir (Res. 37). Örneğin İznik çini parçası, kahve fincanı, tophane lülesi, kepçeler, mevlevilikle ilgili ey yazma kitaplar bir aradadır.

Bunun için müzelər, koleksiyonları kabul ederken kendi koleksiyonlarında tamamlayıcılık yapabilecek olanları kabul etmeğe özen göstermelidir. Tek tek parçalar eğer mutlaka bağışlanmak istenirse müzeye istediği şekilde sunma hakkı da verilmelidir.

Satın alma politikası tamamen malî yıl başında Bakanlık tarafından sağlanan ödeneklerle yürütüldüğünden özgür bir seçim yapma imkanını Divan Edebiyatı Müzesi gibi küçük müze sayılan müzeler bulamamaktadır. Bazen gelen esere istenen fiatla müzenin o seneki eski eser harcama kalemindeki bütçesi birbirini tutmamakta bazen de harcama kaleminde para bittikten sonra çok nadir veya koleksiyona çok gerekli bir eser çıkrsa bile alınamamaktadır.

Bağış yapabilecek mevlevi veya mevleviliğe sempati duyan ailelerde bulunan eserler konusunda müze tarafından bir araştırma yapılmamıştır, mirascısı olan ailelerde bu tür eserler diğer koleksiyonerlerin eserlerinden farklı yer tutmakta, bu tür esere sahip kişiler mevlevi dede veya başka akrabalarının eşyalarını aile yadigarı olarak tutmaktadırlar, ancak mirasçılar içinde konu ile ilgilenmeyenlerin ellerinde bulunanlar bazen bağış bazen de satılmak üzere müzeye getirilmektedir.

Ayrıca, müzenin bir dernek kurması halinde derneğin kafeterya işletilmesi, hediyeelik eşya reyonu, slayt, resim, kitap satışları ve buna benzer faaliyetleri sonucu müzeye sağlanan gelirleri, eski eser alımlarında dernek adına eserin alınarak müzeye devredilmesini sağlar ve müze idaresine bu konuda hem maddi rahatlık hem de eserlerin başkalarına gitmesini önlemeye imkan verir.

4.3. SERGİLEME MEKANLARI

Müzeye çevrilen tarihi binaların içine bir müzenin yerleşmesi sayesinde harab olmaktan, hatta belki de yok olmaktan kurtulmaları gibi; Divan Edebiyatı Müzesinin de kuruluşu, mevlevihanenin ilgisiz kişiler elinden kurtarılıp orijinal fonksiyonuna dönüştürülmesi yolundaki başarılı örneklerden biri olmasına yol açmıştır. Ancak, müzecilik açısından olumlu yönlerinin yanı sıra pek çok olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Ahşap bir yapı içinde sergilenen eserlerin ve tarihi binanın yangın riski, bütün eski yapılarda görülen aşırı nem, aydınlatmada pencerelerden giren güneş ışığı, sergileme alanlarının mecburi olarak binanın yapılışındaki plana göre düzenlenmesi bu olumsuz yönlerini teşkil eder.

Binanın yapısı ve onunla birlikte teknik ve estetik özellikleri müze olarak kullanımında daima engel niteliğinde olsa da bu olumsuz yönleri, asgari çözüm yolları ve sergileme mekanlarındaki yeni düzenlemeler ile giderilebilir. Örneğin: a) Müzenin adı gözönüne alınarak divan şairlerinin yazma eserlerine ağırlık verilerek koleksiyonun bu yolda arttırılması düşünülerek yapılan düzenleme ile b) Müzenin orijinal durumu, mevleviler ve onların yaşayışları düşünülerek yapılan düzenleme olarak iki şekilde olabilir.

Müzenin adı ile bütünleşmesindeki düzenlemede: Müzenin halen deposunda bulunan yazma eserler ile yine koleksiyonda eksiklerin alınması ve yalnız yazma esere bağlı kalmayarak yazılmalarında kullanılan araç gereçlerin sergilenmesine ağırlık verilebilmesi için, müzenin halen idare binası olarak kullanılan 430 X 500 cm boyutlarındaki içiçe iki dikdörtgen odadan oluşan bölümünün (Bkz. Plan 3) sergi mekanı olarak kullanılmak üzere boşaltılması ve pencereleri ileri bir teknoloji ürünü olan, camların iç kısmına ~~giriş~~ kaplanan filmlerle kaplanmalıdır. Değişik firmaların şeffaf ve

çeşitli renklerde ürettikleri pencere filmleri güneş ve ışık kontrolü için pencerelerden giren zararlı ve insan mekanizmasını olumsuz yönde etkileyen enfraruj sıcaklığını ve soldurucu ultraviole ışınlarını yüksek oranda geri yansıtır, güneş sıcaklığını kontrollü olarak pencerelerden alır bu özelliği ile de soğutma giderlerinden tasarruf sağladığı gibi müze binasının güneş alan ve almayan bölümlerindeki ısı farkını dengeler, aynı zamanda buraya içeriden ve dışarıdan standart ve dekoratif bir görünüm kazandırır, mimari yapıyı bozmaz (50). En az 5 yıl ömrü olan bu filmlerle kaplanan pencerelere daha sonra jaluzi konularak gün ışığının girmesi de önlendikten sonra masa ve duvar vitrinlerinde yazma eserler ile divit, hokka takımı, makta, rahle, mühre gibi bunların yazılmasında kullanılan araç gereçler sergilenerek, panolarda temin edilebildiği takdirde orjinal divan şairleri minyatür ve resimleri veya kopyaları ile eserler ve yazarları hakkında bilgiler içeren levhaların konulması ziyaretçinin konuyu daha iyi kavramasını sağlar.

Levha koleksiyonu için ise halen geçici sergi salonu olarak kullanılan (Bkz.plan 3) Bacılar Dairesinde pencerelerin film ile kapatılmasından sonra önlerine geçici monte edilmiş laminant denilen kaygan bir madde ile kaplı (51) sunta panolar konularak üzerlerine levhalar asılabilir. Aydınlatmada ise 9 metre boyunda 4 metre genişliğinde dikdörtgen bir mekan olan salonun ortasına konacak raylı sistemle filitreli spotlar kullanılması yeterlidir. Aynı bir oda olan son bölüm ise hattatların hayatları hakkındaki yazılı bilgiler ve fotoğraflar ile levhaların yazılmasında kullanılan aletlerden örneklerle ayrılarak düzenlenebilir.

Binanın orjinal durumu ile bütünleşmesi düşünülen düzenlemede:

a) Müzenin giriş katı olan semahane bölümündeki duvar vitrinlerinin kaldırılmasıyla ziyaretçi tarafından ya-

(50) Dr.Fethiye Erbay ile görüşme, 6.9.1993

(51) Dr. Fethiye Erbay ile görüşme,6.9.1993

pının yani semahanenin algılanmasını sağlamak, mevlevilik ve mevlevi sanatçılarla ilgili eserleri tanıtmadan önce mevlevilerin yaşadığı ortamı tanıtarak ilgi ve etkiyi güçlendirmek amaçlanabilir, bu durum vitrin içindeki eserlerin aşırı ışık altında tutulmasındaki zararları önleme açısından da önemlidir. Zira bu mekan aynı zamanda sema ayinlerinin yapıldığı gösteri alanı, klasik ve tasavvuf müziği konserlerinin düzenlendiği konser salonu olarak kullanılmaktadır. Gösteri ve konserlerin düzenlenmesi aylara göre değişmekle beraber istatistiki olarak düşünüldüğünde bir aya en az iki gösteri düşmektedir. Salonun aydınlatılması yetersiz olduğundan bu gibi faaliyetlerde vitrin içlerinin ışıkları da yakılmakta ve eserler gösteri ve konser müddetince ışık ve ısı altında kalmaktadır.

b) Müzenin semahane bölümünde sergilenen eserlerin büyük bir bölümü musiki aletleridir. Bu eserlerin sergilendiği vitrinler halen idare binası olarak kullanılan 430X490 cm ve 500X490 cm. boyutlarında içiçe iki odadan oluşan bölüme (bkz.plan 3) konulabilir.

c) İdare binası (Plan 8) de gösterildiği şekilde bahçe içinde müsait bir yere inşa edilebilir.

d) Semahane içindeki duvar vitrinlerinden girişte sol tarafta bulunanların arka kısmı kafeslerle ayrılmış bacılar dairesidir, bu bölüm kadınların sema ayinini izlemesi için ayrılan orjinal bir bölümdür. Girişte sağda minyatürlerin asılı olduğu panoların arkasında ise kafesli, şerbetlerin misafirler'e dağıtıldığı şerbethane penceresi yer almaktadır. Bunların her ikisi de vitrin ve pano ile kapatılmıştır oysa mevlevihanenin tanıtılması yönünden önemli yerlerdir.

e) Halen semahane içinde biri Mevlâna'nın hayatını diğeri Mevlevihanenin tarihçesini anlatan 40 x 45 cm. ebadında iki levha bulunmaktadır, ancak her iki levhada boyutları ve içerdiği bilgiler açısından yetersizdir. Daha büyük harflerle daha geniş şekilde mevlevihane anlatılmalı ayrıca mevlevilerin yaşayışları, törenleri hakkında da bilgiler eklenmelidir.

f) Semahanenin ortasındaki sema yapılan alan diz boyu ahşap perde ile ziyaretçilerin dolaştığı alandan ayrılmıştır. Yaklaşık 12 metre çaplı dairesel bu alan müzenin ziyaretçilere açık olduğu saatlerde boştur. Ziyaretçiler sema ayininde semazenlerin dönüşlerini merak etmektedir. Bu nedenle semahane, sema alanına sema gösterisi yapılacağı günlerde kaldırılmak üzere normal insan boyunda, üzerinde durduğu kaide sema müziği ritmine göre dönen semazen mankenleri, post makamına ise bir post veya yine şeyh giysili bir mahkenin konulması hem statik sergilemeyi dinamikleştirecek, hem de ziyaretçilerin dikkatini ve öğrenmesini etkileyecektir.

g) Semahanenin (müzenin) içinde sema ayinlerinden oluşan müzik kasetleriyle ziyaretçiye gezisi boyunca mevlevi müziği dinletmek de bu etkiyi tamamlayacaktır.

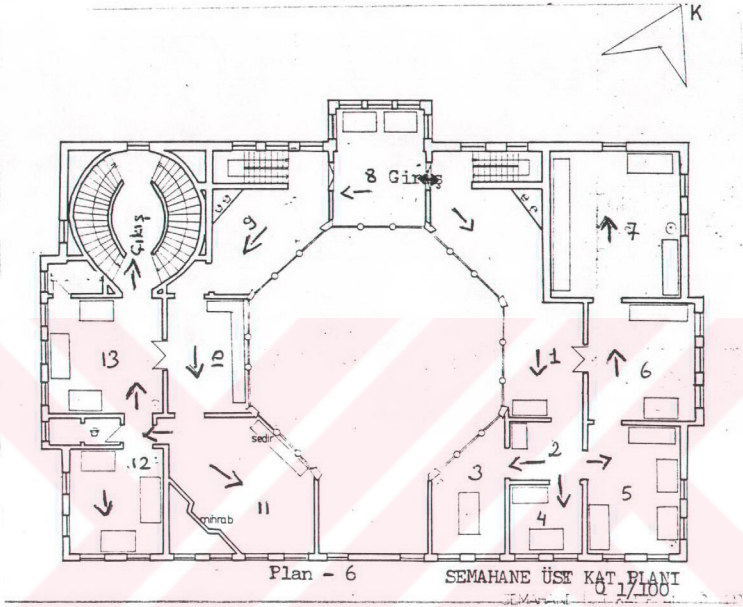
h) Mevlevilerin rütbelerine göre günlük ve tören kıyafetleri tek veya kompozisyonlar içinde mankenlerle sergilenmelidir. Bu kompozisyonlar mutrip denilen kudumzen, neyzen, halilezen gibi saz heyetinden oluşan bir grup, mevlevilerin yemek adabı ve yaşayışlarını yansıtan tablolar olmalıdır.

Bunların haricinde müzenin genelinde sergilemede yapılacak düzenlemelerde:

Müzenin içi dairesel bir alan olduğundan genelde soldan sağa doğru olan dolaşıma ziyaretçi uymamakta ok işaretleri ile bir yönlendirme de yapılmadığından rastgele bir dolaşım olmaktadır. Bu rastgele dolaşım özellikle üst katta karışıklığa sebebiyet vermektedir. Bu nedenle (plan 6) de gösterildiği gibi bir numaralandırma ve oklarla yönlendirme yapılmalıdır.

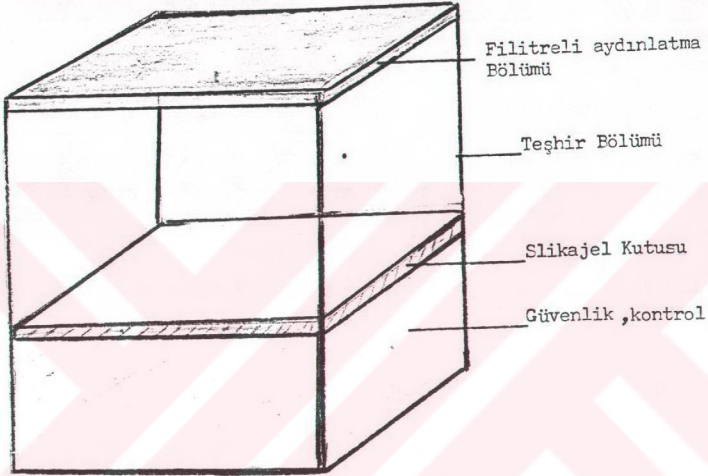
Müzedede belli bir sirkülasyon sağlanabilmesi için mevcut iki kapıda kullanılmalı semahane kapısından giren ziyaretçi üst salonları belirlenen yönlendirme ile gezdikten sonra Hünkâr ve Şeyh Dairesi kapısından (halen idari bölüme

ait kapı) çıkmalıdır (bkz.plan 6).

Müze koleksiyonlarının neredeyse tümünü organik eserler oluşturur. ICOM bu organik nesnelerden tempera, yağlıboya, doğal deri, boynuz, kemik, fildişi, ahşap türlerine 150-180 lüks aydınlanma düzeyi; dokuma, suluboyalar, elyazmaları, ölmüş deriler, kilimler için ise 50 lüks, olanak var ise daha az aydınlanma sınırı koymuştur. Oysa eski bir bina olan müzede halen aydınlanmanın büyük bölümü pencerelerden giren güneş ışığından sağlanmaktadır. Bazı odalarda 4 bazı odalarda 3 büyük pencere mevcuttur

ve sadece kumaş perdeler kullanılmaktadır. Vitrin aydınlatmasında ise üst kat duvar vitrinlerinde flüoresan lamba kullanılmış ve filtre konulmamış olup, tekstil, kağıt gibi objeler morüstü ışınımın direkt etkisinde bırakılmıştır. Bu nedenle duvar vitrinleri aşağıdaki çizim 1 . gibi 3 bölümden oluşmalıdır.(52).

Çizim -1

Ayrıca vitrinler bina ahşap olduğundan titreşime dayanıklı ve sağlam kontrüksiyonlu olmalı, aydınlatma bölümünde ısı vitrin içine girmemeli, iyi bir havalandırma sağlanmalı, kontrol bölümüne de alarm cihazı yerleştirilmelidir.

50 lüks aydınlanma ile sınırlanan ve müzede rahle tipi vitrinlerde sergilenen el yazmaları için ise ayrı bir durum söz konusudur, bu tür eserlerin gün ışığı ile aydınlanması sakıncalıdır. Vitrin dışına konacak yapay ışık kaynakları kullanılmalıdır.

(52) CAN, Feza, Bakım Koruma, Müzecilik Bölümü 1991-1992
yıllı ders notları

Organik malzemeli eserlerin korunmaları için bağıl nem oranının sürekli olarak tutulması gereken %50-65 bağıl nem düzeyinin müzede sağlanması için vitrin içlerinde sli-kajel kullanılması gereklidir (53). Slikajelin değişim zamanının saptanabilmesi ve vitrin içindeki ısrının ölçülebilmesi için vitrinlerde termo-higrograf kullanılmalıdır.

Kurutma yoluyla havayı nem emici maddelerden geçirerek nemi düşüren aletler müzenin belirli yerlerine konulmalıdır.

Binanın ısıtma tertibatı yoktur, bu nedenle koleksiyonu oluşturan ve nem çekici özellikleri bulunan pamuk, ahşap, kağıt eserler gece-gündüz ve mevsimler arasındaki ısı ve nem farklılıklarından dolayı nem emerken genişleyip, kuruyup ortama havaya nem verirken kuruyup, küçülür ve çatlar. Mevsimler arası farkı ortadan kaldırmak için müzenin ısı - tılması gereklidir. Yaz-kış 18-20 derecelik bir ısı müzeler için yeterlidir.

Havalandırma ve genel aydınlatma için gerekli olduğu kadar tarihi bir yapı olan müzede varlığı kaçınılmaz olan pencereler çok ışıklı bir alan oldukları için hem morüstü ve kızılaltı ışınımolar açısından zenginliği, hem de içeriye giren ışığın ısıyı yükseltmesi ve eğer iyi bir havalandırma sağlanamazsa dışarı çıkamaması sonucu ser etkisi yapması ve hem de vitrin camında aynalaşmaya neden olacaklarından çok tehlikelidirler (54). Pencerelerin morüstü ve kızılaltı ışınımolar ile güneş ısını içeri yansıtmayan şeffaf pencere filmleri ile kaplanmaları, daha sonra üzerlerine jaluzi takılması uygun olacaktır.

Sergilemek, sergi alanında objeleri uygun biçimde yaymak ve anlatmak tekniğidir. Bu teknikte fotoğraf, renk, ışık, ses, grafik gibi medya kullanımları anlatımı kuvvetlendirir. Divan Edebiyatı Müzesi vitrinlerinde etiketler

(53) CAN, "Ayn.yer

(54) SİREL, Aydınlatma, Müzecilik Bölümü 1991-1992 yılı ders notları

Türkçe ve İngilizce olarak ve yeterli bilgilerle hazırlanmıştır, ama etiket dışında anlatımda ifadeyi kuvvetlendirici fotoğraf ve panolarda bilgiler eksiktir, bunlar da verilmelidir. Musiki aletlerinden güzel bir koleksiyona sahip olan müze bunları sadece etiketler ve birkaç eski minyatür baskıları ile sergilemektedir. Oysa Mevlevi ayinlerinin temel musiki aletleri olan ney, kudüm ve halilenin ayinlerde çalınmasını gösteren fotoğraflar, mankenler, musiki aletlerinin yapımları, tarihçeleri hakkında bilgiler, Mevlevi mutfak eşyalarının sergilendiği vitrinde Mevlevilerin yemek adaplarını gösteren resimler ve bilgiler, divan şairlerinin hayatları, yaşayışları, giyimleri hakkında kısa bilgiler eğitici ve öğretici müzecilik açısından gereklidir.

4.4. DEPOLAMA

Divan Edebiyatı Müzesinde müzelik eser ve arşiv deposu olarak ayrılmış bulunan odalar binanın durumu göz-önüne alındığında gerek yangın, gerek su basması, gerek se eserlerin taşınması durumları için nispeten kolay bir bölümde bulunmaktadır. Hırsızlığa karşı emniyet yöntemi odalardaki camlara konulan demir parmaklıklar ve devamlı kilitli tutulan 2 ayrı içiçe kapılarla sağlanmıştır.

Müzelerde depoların görevleri eserlerin teşhir edilmeyenlerinin toplanıp korunmasını sağlamaktır. Koruma ise yalnız yangın, sel, hırsızlık olaylarını kapsamakla kalmayıp, eserlerin korunmasında uygun iklim koşullarını da sağlamakla olmalıdır. Bu konuda ana teknikler ise:

a) Depolar ile sergileme salonları aynı nem oranında olmalıdır.

b) Eserler yapıldıkları malzemeye göre (keramik, maden, ahşap, kağıt vs.) ayrı depolarda saklanmalıdır. Zira her malzeme ayrı nem oranı ister.

c) Aynı sınıflandırmaya giren eserler aynı depolarda kendi aralarında sınıflandırılmalıdır. Şöyleki;

- 1- Numarasına göre
- 2- Ölçülerine göre (büyük-küçük)
- 3- Geldikleri yere göre (Coğrafi bölge)

d) Eserler depolara numaraları görülebilecek şekilde yerleştirilmelidir.

e) Ambalaj, paketlenme için kullanılan malzemeler eserlerin bulunduğu depolara konulmamalıdır.

f) Toz için filtre sistemi kullanılmalıdır.

g) Depolarda yangına karşı önlem alınmalıdır.

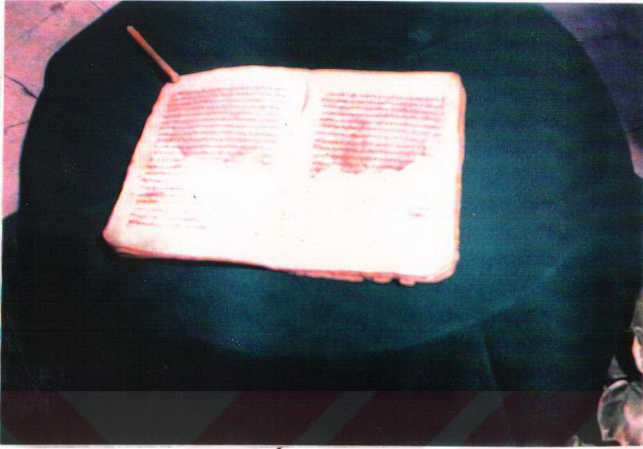
h) Hırsızlığa karşı alarm tertibatı konulmalıdır.

i) Isı kontrolü mutlaka gereklidir. Depoda nem alıcı veya nem verici aletler bulundurulmalıdır. Bunların dışında depolarda sürekli ışık kullanılmamalı ve bekletilen eserlerin zaman zaman kontrolü yapılarak gerekli görülenler bakım ve onarıma gönderilmelidir. (55).

Divan Edebiyatı Müzesinde hırsızlık olmamasına, personel ve taşımada kolaylık yönlerinden yeri iyi seçilmiş depolarda korunan malzemeler organik malzeme türünde olup, bitkisel ve hayvansal kökenli bu maddeler yüksek oranda (C) içerir ve nem çekicidirler (Res.49).Müzedeki 1991 yılı Kasım ayında yapılan ölçümde nem oranı %98 dir (56). Organik eserlerde % 55 bağıl nemin üstündeki değerlerde küfler gelişip yaşarlar, mantar ve böceklenme olur

(55) ATASOY, Belgeleme Ders Notları, Müzecilik Bölümü
1991-1992 ders yılı

(56) İstanbul Rölöve ve Anıtlar Teknik Md.lüğü Uzmanı
Behçet Erdal tarafından 5 Kasım 1991 tarihinde
ölçülmüştür.

Reş- 49

Divan Edebiyatı Müzesinin koleksiyonlarının çoğunluğunu teşkil eden levhalar, halılar ve yazma kitaplar için özel önlemlere gerek duyulmaktadır. Levha ve yazma kitapların ana maddesi kağıttır. "1861 yılına kadar her türlü kağıt kumaş kırpıntısından yapılmış olup dayanıklı malzeme idi" (57), ancak başlangıçta izlenemeyecek kadar yavaş da olsa bu tür eserlerde;

a) Mikro-bitkilerin neden olduğu bozulmalar görülebilir. "Mantarlar selülozu bozar, ciltlerde leke yapar, tutkal ve zamları bozar, iplikleri, mürekkebi, deriyi, plastik malzemeyi etkiler" (58). Sarı, kahverengi, siyah lekeler belirir (Res.50). Bu nedenle temizlik, ısı ve uygun nem oranının sağlanması dışında mikro-organizmanın gelişmesini önleyecek bir hava akımı sürdürülmelidir.

b) Hayvanların neden olduğu bozulmalarda karıncaların, balık böceği, un kurdu ve güveleri için (Res.51) konunun uzmanlarınca hazırlanan, kitap ve levhalar için böceklerle savaşta kullanılan kimyasal ilaçları raflara

(57) Müzelerde Koruyucu Önlemler ve Güvenlik, ICOM.T.K.K. yayını, 221.s.

(58) Aynı Eser, 222 s.

koymak, gerektiğinde depoyu ilaçlamak, fare gibi kemirici hayvanların da girmesini önlemek gereklidir.

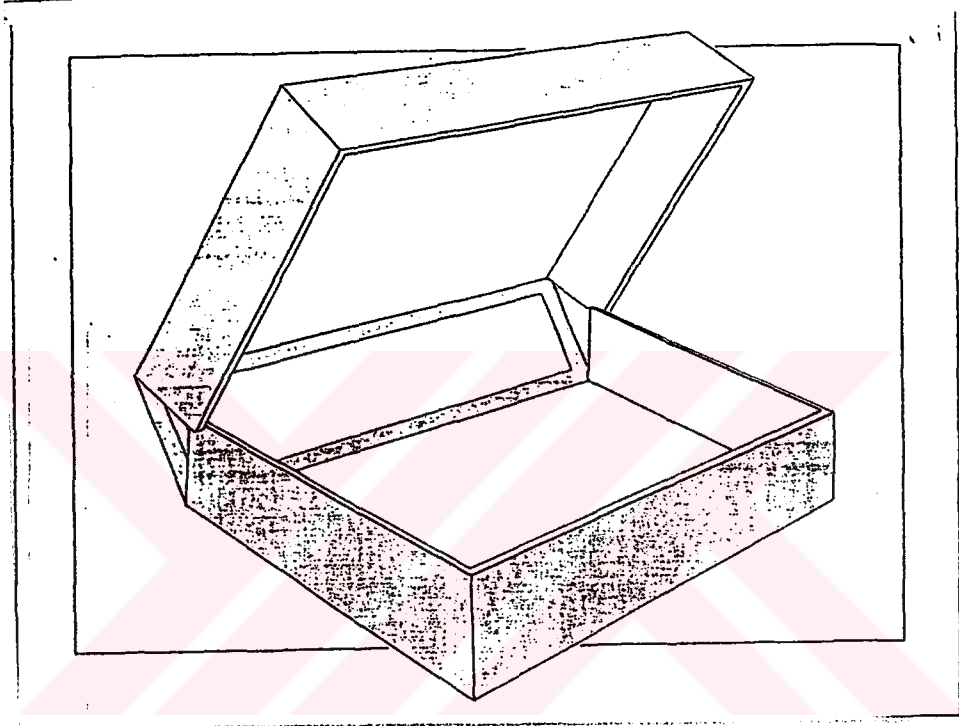

Res-50

Res-51

Müzede halen levhalar çelik raflarda boy sırasına göre tasnif yapılarak korunmakta, yazma kitaplar ise çelik dolaplarda muhafaza edilmektedir. Levhaların aralarına yanmaz kimyasal sıvıya batırılmış kumaşlar koymak da gereklidir. Kitaplar için ise çizim 2 de görülen asitsiz kartondan yapılmış kutular gereklidir (59).

Çizim-2

Müzede halılar naftalinlenip, ahşap rulolara sarılarak boylarına göre dikilmiş amerikan bezi torbalara konulmaktadır. Yılda bir kez havalandırma ve tozlarının alınması yapılmaktadır. Ancak Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde yapıldığı gibi halıların gerekiyorsa onarımları yapıldıktan sonra yıkanıp, ilaçlanıp, arkaları asitsiz kumaş kaplanarak yine boylarına göre dikilmiş amerikan bezi torbalara rulo şeklinde konarak çelik raflarda muhafazası yapılması daha yerinde olacaktır. Halıların

(59) CAN, Bakım Koruma Ders Notları, Müzecilik Bölümü
1991-1992 ders yılı

arkasına kumaş kaplanması, halının teşhire alındığında dikilecek olan brandaya hazır halde muhafaza edilmesi konusunda da çalışmalar yapılmalıdır.

Depoda az sayıda diğer eserler ahşap, maden, cam ve seramik türündendir. Hepsi ısı, nem, hava kirliliği, böcek ve mikro-organizma gibi çevre tehlikelerine karşı korumasızdır. Divan Edebiyatı Müzesinde ısıtma tertibatı yapılması, depolarda nem alıcı aletler bulundurulması ve yangın tehlikesine karşı önlem alınması mutlaka gereklidir.

4.5. BELGELEME

Müzelerde belgeleme eser ile ilgili bilimsel bilgilerin yer aldığı bir kayıt sistemidir. Demirbaş defteri, envanter defteri, envanter fişi, repertuvar defteri, onarım kartı adları ile düzenlenen bu bilgiler müzenin türüne, büyüklüğüne, eser sayısına göre değişir. Büyük müzelerde önce müzeye giren eserlere demirbaş numarası verilerek depoya alınır, sonra seksiyonlarına göre çıkışları yapılır, demirbaş numarası eski eser olsun olmasın satın alma, bağış v.b. yolla müzeye giren her türlü nesneye verilen numaradır. Ve her sene 1'den başlar veya 1'den itibaren sürekli devam eder. Envanter numarası sadece eserlere verilen numaradır. Her bölüm kendi içinde numaralandırılır (Cam eser, maden eser gibi) bu numara envanter defteri ve envanter kartında aynıdır. Repertuvar defteri de envanter sırasına göre tutulur, katalog numarası esere bilimsel çalışma yapılırken verilen sıra numarasıdır. Repertuvar defteri ise eserin müzede bulunduğu yeri gösterir. Bunlardan başka her eser için bir onarım bir de konu kartı çıkartılır. Onarım kartı

eserin zimmet makbuzu niteliğindedir, üzerine geçirdiği tüm onarımlar ve yapılan müdahaleler işlenir, böylece eserin müzeye girdiğinden itibaren ne tür işlemler görüldüğü anlaşılır. Konu kartı ise araştırma ve çalışma esnasında eserlerin kolayca bulunmalarına yardımcı olacak kayıt sistemidir, defter şeklinde de olabilir (60).

Yukarıdaki belgeleme türlerinden bir kısmı Divan Edebiyatı Müzesinde uygulanmamaktadır. Zira müze diğer müzelere göre eser sayısı açısından küçüktür ve seksiyonlara ayrılmamıştır. Müzeye gelen eserler nereden, nasıl geldiği, ölçüleri, satın alma ise fiatı, kısaca tarihi, varsa yapanın (sanatçının) adı, müzeye girdiği zamanki durumu ve cinsi hakkındaki bilgileri içeren envanter defterine kaydedilir, daha sonra aynı bilgilerin tekrarı olan ancak resim de ilave edilen envanter kartı çıkartılır. Müzede bulunduğu yeri gösteren repertuvar defterine geçirilir.

Onarım ve konu kartı çıkartılmamaktadır, ancak onarım kartı Divan Edebiyatı Müzesi için de gerekli ve yapılması gereken bir işlemdir; zira koleksiyonların çoğu organik kökenlidir ve müzenin kendi laboratuvarı bulunmadığından önlem alınmamaktadır. Restorasyon ve Konservasyon merkezine gönderilmesi gereken eserler için onarım kartı mutlaka bulunmalıdır.

Ayrıca çağdaş müzecilik artık bilgisayar kullanımını mutlaka gerekli kılmaktadır. Türkiye'de bu uygulamaya geçen müzeler bulunmakla birlikte kısa zamanda Divan Edebiyatı Müzesi dahil bilgisayar kullanımı genelleştirilmelidir.

(60) ATASOY, Belgeleme Ders Notları, Müzecilik Bölümü 1991-1992 ders yılı

4.6. KORUMA

Müzeler, geçmişten bugüne kadar gelen kültür değerlerinin korunduğu kurumlardır. Birinci görevleri gelecek kuşaklara devredilecek mirası güvenlik altına almakla birlikte sanatın, tekniğin, kültürün, uygarlığın nasıl geliştiğini , insanlığı ve geçmiş tarihini, yaşadığı çevreyi, bu çevre ile dünyanın ilişkisini anlatabilecek malzemeye sahiptirler ve bu malzemeyi geniş halk kitlelerine sunmakla görevlidirler. Müzeler eserlerini sergiler, halk ile eserler arasında doğrudan doğruya yakınlaşmayı arzular, ziyaretçi sayısının artışı sağlama çabasında çalışır, halkı eğitmek, eğitirken eğlendirmek çabasında ilerlerken koruma görevini de aynı doğrultuda yürütmek zorundadır.

Divan Edebiyatı Müzesi yangın ve soyguna karşı korunmada teknik ve personel donanımında yetersizdir.

Teknik Donanım Yetersizlikleri:

Bina 6000 m² bahçe içindedir. Biri Galib Dede Caddesine açılan, diğeri Şahkulu Bostan Sokağına açılan 2 bahçe kapısı ile dışarıya bağlantısı bulunmaktadır. Ancak, Galib Dede Caddesine açılan kapı itfaiye araçlarının girebilmesi için yeterli genişlikte değildir, Şahkulu Bostan Sokağına açılan kapı ise geniş araçların bahçeye girmesine imkan vermekle beraber arazi durumunun eğimli olması müzenin teraslar halinde düzenlenen bahçesinin bulunması ve bahçe içindeki ağaçların engellemeleri bulunmaktadır. Bir yangın tehlikesi gözönüne alınarak kapının ve yolun büyük araçların girmesine ve müzeye en yakın mesafeye gelebilmesine imkan verecek şekilde düzenlenmesinde yarar vardır. Müzeye en yakın itfaiye birimi ise Harbiye İtfaiyesidir.

Müzedede halen karbon köpüklü yangın söndürme aygıtları teşhir salonlarında, kütüphanede, depoda belirli mesafelerle yerleştirilmiştir. Ayrıca bahçeye yangın söndürme musluğu konulmuştur. Ancak bu önlemler tamamıyla ahşap olan, tarihi bina özelliği de taşıyan müze için yetersizdir.

Bu nedenle önce gerek itfaiye ile gerek emniyet teşkilâtı ile ulaşılması direkt olan telefon bulundurulmalı, yanıcı malzemelerin ateşe dayanıklı malzemeyle değiştirilebilmesi sağlanmalıdır. ICOM Türkiye Milli Komitesi yayını olan Müzelerde Koruyucu Önlemler ve Güvenlik konulu kitabında "Müzelerde kullanılacak çuval panolar, yer halıları, kumaş vitrin kaplamaları kesinlikle yanmazlık kazandıran eriyiklere batırılmalıdır. Teşhir vitrinlerinin yapımı ile tabloların koruyucu çerçevelerinin yapımında plexiglas veya buna yakın malzemenin kullanılmasına dikkat edilmesi" (60) özel tavsiyeler olarak verilir.

Müzenin dış çevre aydınlatması ise yetersizdir, bahçe müze önünde iki spot ile tüm bahçeye serpiştirilmiş 17 adet bahçe feneri ile aydınlatılmaktadır. Işık gücü olarak fenerler iyi aydınlatma sağlamamaktadır.

Müze için bir diğer tehlike ısınma için elektrikli ve tüp gazlı sobaların kullanılmasıdır. Eserlerin korunmasının yanı sıra yangın tehlikesine karşı da ısınmanın kalorifer tesisatı ile yapılması gereklidir.

Personel Donanımı Yetersizlikleri:

Bir müzenin teknik donanımı ne olursa olsun bu tekniği kullanmayı bilen elemanı yoksa yetersiz kalır. Bu nedenle Divan Edebiyatı Müzesinde koruyucu personelin yani bekçi ve güvenlik elemanı sayısının arttırılması gereklidir. Üç gündüz iki gece bekçisi kadrosu bulunan müzede gündüz ziyaretçiye açık olan saatlerde sadece üç bekçi müze içinde bulundurulmalı, iki görevli üst kat sağ ve sol galerilerde diğer bir görevli giriş katında görevlendirilmelidir. Ayrıca bahçe için iki bekçi ile giriş bölümünde bir emniyet görevlisi polis bulunması gereği vardır. Gece bekçilerinin ise nöbet saatleri olan akşam 17.00 sabah 08.00'e kadar süre içinde bir değil, iki kişi olarak görev yapmaları hem bekçilerin hem müzenin güvenliği açısından ge-

(61) Müzelerde Koruyucu Önlemler ve Güvenlik , 30 s.

reklidir. Önerilen bu sayılar en minumum gereksinmeler dikkate alınarak yapılmaktadır. Personelin senelik izin, hastalık hali gibi durumları gözönüne alınmadan hesaplanmış sayılardır.

Bunların dışında bahçe içinde yer alan müzelerin bekçi köpeği bulundurmaları bekçiyi desteklemek açısından yararlıdır.

4.7. EĞİTİM VE TANITIM

Divan Edebiyatı Müzesi İstanbul şehrindeki müzeler içinde turist otobüsleri ve özel araçlarla ulaşılması en zor olanlardan biridir. Şehrin en sıkışık ve kalabalık bir merkezinde kalması, İstiklâl Caddesinin trafiğe kapanması, müze çevresinde yakın park yerinin bulunmaması ziyaretçileri caydırıcı yönde etkilemektedir. Müzenin bir diğer olumsuz yönü bugüne kadar kalorifer sisteminin yapılmamış olmasıdır. Kış aylarında son derece soğuk olan yapı gerek ziyaretçinin müzeye gelmesini gerekse müze içinde konferans seminer, sergi, atölye çalışması gibi kültürel faaliyetlerin yapılmasını engellemektedir. Oysa ki müze her ne kadar turist otobüslerinin ve özel otoların ulaşım sıkıntısı ve imkansızlıkları olan bir yerde bulunsa da Alman Lisesi ile yanyana, Avusturya Lisesi, Tarhan Koleji, Galatasaray Lisesi gibi okulların Alman ve Fransız Kültür Merkezlerinin çok yakınındadır, fakat okulların eğitim verdiği, açık olduğu aylar müzenin soğuk dönemlerine rastlamaktadır ve bu okullarla bağlantı kurulup geziler, konferanslar, sergiler düzenlemek imkanı olmamaktadır, bu konu diğer halk grupları içinde geçerlidir, müze geçici sergi için salonunu ancak ilkbahar-yaz- sonbahar aylarında yılın altı ayı içinde açabilmektedir. Bu aylar da sanatçıların tercih etmediği aylardır.

Müzenin personele yönelik hizmetiçi eğitim faaliyetleri olan Müzecilik, Halkla ilişkiler ve yönetim psikolojisi, Eski eser tanıtımı ve kaçakçılığının önlenmesi, arşiv, gibi konularda düzenlenen seminerleri müze dışında olduğundan bu konuda bir aksama yoktur. Ancak, geniş halk kitlelerine yönelik faaliyeti yukarıdaki nedenlerle sema gösterileri ve bu gösterilerden önce kısa süreli tasavvuf musiki-si konserlerinin dışında yok denecek kadar azdır.

Müzenin içinin kalorifer tesisatıyla ısıtılmasından sonra yapılacak şu düzenlemelerle müzenin gerek tanıtımı, gerek faaliyetlerini ve ziyaretçi sayısını arttırmak mümkün olabilir.

a) Müzenin Galib Dede Caddesine bakan cephesinde bulunan 2 ve 3 katlı eski eser niteliğinde olmayan binaların kamulaştırılıp kaldırılarak müzenin Tünel Meydanına ve İstiklâl Caddesine bakan yönünün önünün açılmasıyla Tünel ve İstiklâl Caddesinden geçenlerin dikkati müzeye çekilebilir (Plan 7).

b) Müze bahçesinin müsait bir bölümüne yapılacak bir bina ile İdari Binanın sergileme bölümünde de önerdiğimiz şekilde bu yeni binaya taşınması ve bu bina içinde ayrıca konferans salonu, kafeterya, atölye, kitap satış reyonu gibi bölümlerin de yer alması düşünülebilir (Plan 8)

c) Müzenin içinde bulunmayan yöhlendirme bahçesinde de yoktur. Binanın biri Galib Dede Caddesinde, diğeri Şahkulu Bostan Sokağına açılan iki bahçe kapısı bulunmaktadır. Ziyaretçinin Şahkulu Bostan Sokağındaki kapıdan girerek Galib Dede Caddesindeki kapıdan çıkması için yapılacak düzenleme (plan 8) de gösterildiği gibi gerçekleştirilebilir.

d) Şahkulu Bostan Sokağındaki kapı araç girişine müsaittir, bahçe içinde belli sayıda araba alabilecek bir park yeri yapılabilecek alan vardır. Park yerinden sonra bekçi ve bilet gişesi binası da yapılabilir (Plan 8).

e) Park eden araçlardan çıkan veya yaya gelen ziyaretçilerin bahçenin ağaçlık olan bu bölümünden yürüyerek müzeye yönlendirilmesi, ziyaretleri sonunda bahçeye konulacak masa ve banklarda dinlenmeleri, arzu edenler için soğuk yiyecek ve içecek alabilecekleri büfeler sağlanabilir.

f) Müzeden çıkışın Galib Dede Caddesine bakan kapıdan olması ve çıkışta bulunan orjinali sebil ve muvakkithane olan bölümün (Bkz. Plan 2) hediyeelik eşya satış yeri olarak düzenlenerek kullanılması ve burada müzenin konusuna uygun Mevlânâ ve Mevlevilikle ilgili hediyeelik eşyaların (sikke şeklinde kolye, yüzük, broş, mevlevi bibloları, minyatür kopyaları, musiki aletleri ve bibloları, mevlevi ve klasik Türk müziği kasetleri gibi) satılması, hem ziyaretçinin artmasını hem de müzeye gelir gelmesini sağlayabilir.

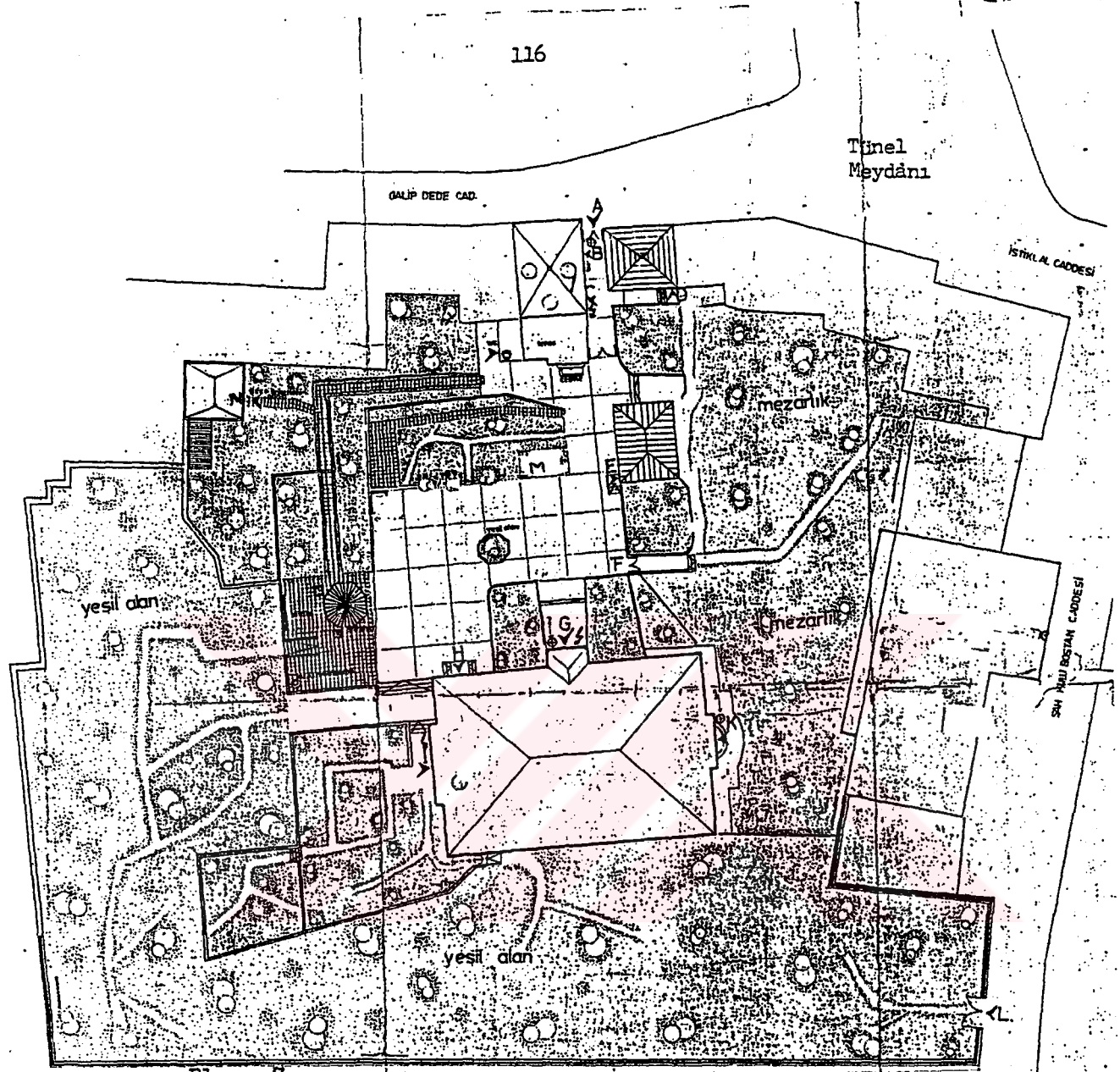
Ayrıca müzede sema gösterisi ve tasavvuf musikisi konserlerinin dışında Türk klasik musikisi korolarının konserlerini vermelerine yeniden başlanmalıdır (62).

Yalnız müzecilik ile ilgili değil edebiyatla da ilgili konferanslara da ağırlık verilmeli, bunun için yazarlarla işbirliği yapılmalıdır.

Mevlânâ Haftası nedeniyle müzede verilen konferansların bir kısmı yakın okullarda da müze uzmanlarınca verilmelidir.

Musiki ile ilgili konuda da haftanın belli bir gününde, ayrılacak bir mekanda musiki dersleri ve çalışması yapılması yine müzenin türüne uygun düşen eğitim ve tanıtım faaliyetlerinden olacaktır.

(62) Müzenin kuruluş yıllarından başlayarak 1976-1983 yılları arasında Şef Prof.Dr.Nevzat Atlığ yönetimindeki Kültür Bakanlığı Klasik Türk Musikisi Korosu konserlerini Divan Edebiyatı Müzesi Semahane Bölümünde vermiştir.

Plan - 7
Mevcut Durum

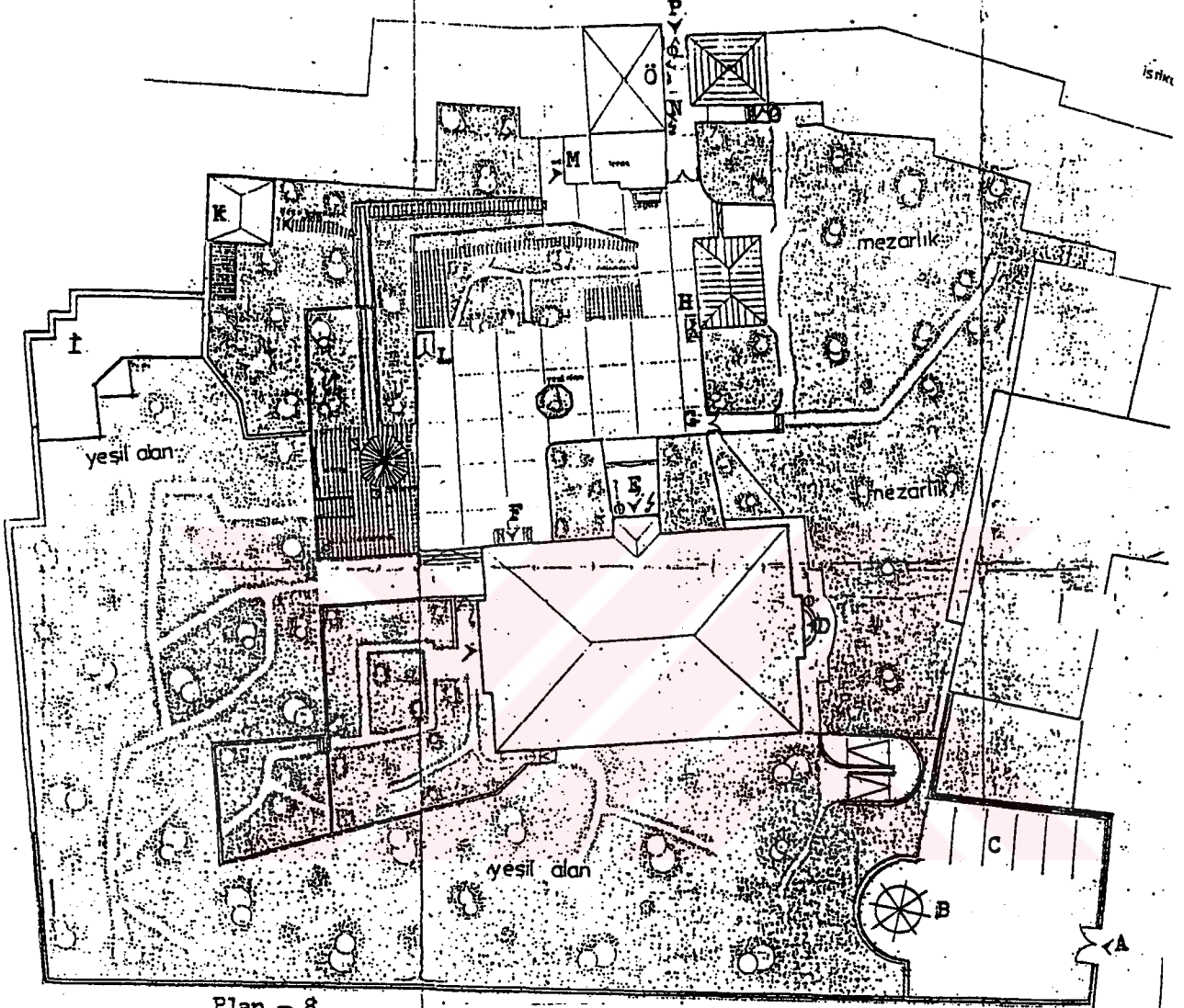
duman tesisi

- A- Müze Ana Giriş Kapısı
- B- Muvakkithane ve Sebil
- C- Kütüphane Giriş Kapısı
- D- Haled Said Ef. Türbesi
- E- Şeyh Galib Türbesi
- F- Mezarlık (Hamusan) Girişi
- G- Semahane (Müze) Girişi
- H- Hünkar Kapısı (İdari Bina Girişi)
- İ- Derviş Hücresleri (Konferans Salonu)
- K- Bacılar Dairesi (Geçici Sergi Salonu)
- L- Bahçe Kapısı
- M- Gişe
- N- Gece Bekçileri
- O- W.C.

Tünel
Meydanı

GALİP NERE CAN

isnık

Plan - 8
Öneriler Paftası

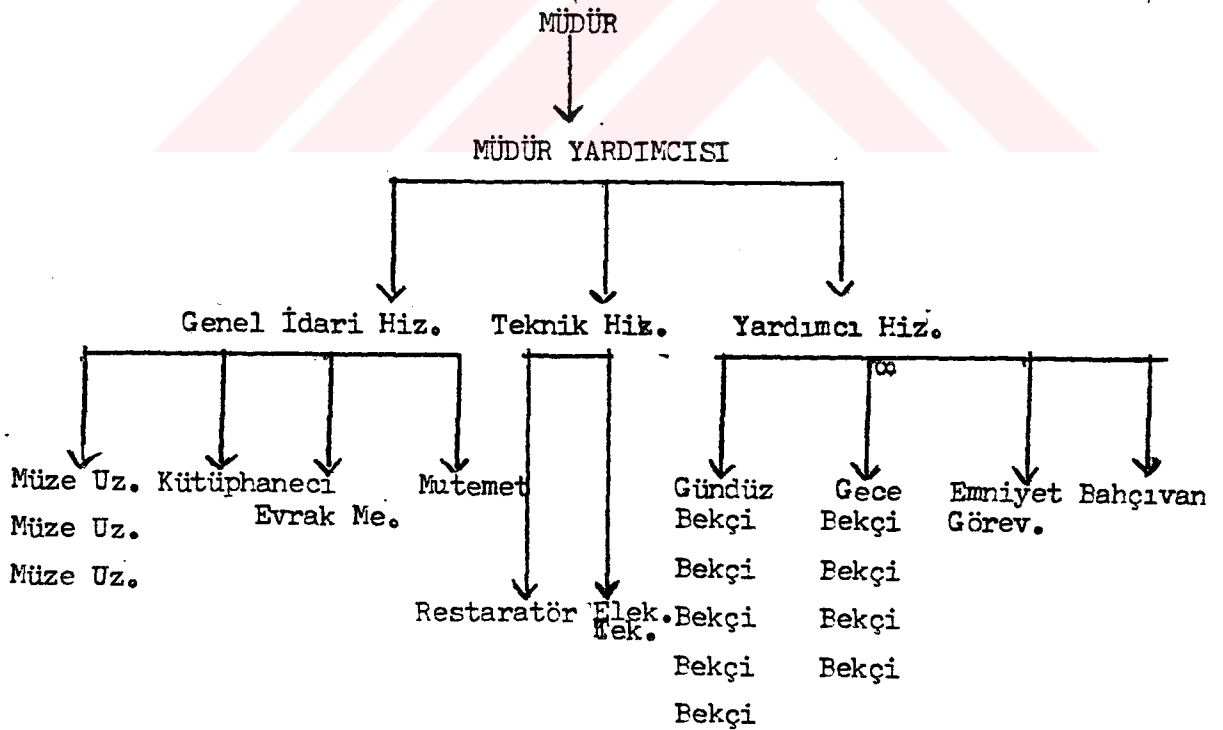
alman lisesi

- A- Müze Ana Giriş Kapısı
- B- Gişe
- C- Otopark
- D- Müze Sergi Salonu (Bacılar Dairesi)
- E- Müze (Semahane) Giriş
- F- Hünkar Kapısı (Çıkış)
- G- Mezarlık (Hamuşan)
- H- Şeyh Galib Türbesi
- İ- İdare Binası, Konferans Salonu, Kafeterya Atölye
- K- Gece Bekçileri
- L- Büfe
- M- W.C
- N- Kütüphane Girişi
- O- Haled Said Ef. Türbesi
- Ö- Hediyeelik Eşya Satış Reyonu (Sebil ve Muvakkithane)
- P- Bahçe Çıkış Kapısı

4.8. İDARİ VE MALİ YAPI

Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı bir Müdürlük olarak görev yapan müzede her türlü harcaması Bakanlıkça gönderilen ödeneklerden yapılmaktadır. Müzenin diğer müzelerde olduğu gibi kendi derneği yoktur. Bu da müzenin maddi pek çok işinde aksamalar yapmaktadır. Bir müze derneği kurulmasıyla tanıtım, eğitim bölümünde önerdiğimiz kafeterya, satış reyonu, fotokopi çekimi, musiki dersleri verilmesi gibi faaliyetlerin başlaması müzeye ek gelir sağlayacak ve pek çok ihtiyacını kendi içinde halledebilecektir.

Personel sayısı bugün son derece yetersizdir. Müzede gişe memuru, evrak memuru, mutemet, kütüphaneci, bekçi, bahçıvan, elektrik teknisyeni, güvenlik elemanı gibi pek çok kadroya ihtiyaç bulunmaktadır. Bugünkü haliyle olması gerekli asgari personel şeması aşağıda gösterilmiştir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye müzelerinin büyük bir kısmı müze olarak yapılmamış eski medrese, imaret, cami, saray gibi binalarda kurulmuştur. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi eski Mahmut Paşa Bedesteninde, Manisa Müzesi Muradiye Külliyesi içindeki medresede kurulmuş daha sonra imaret de müze idaresine verilerek müze genişletilmiştir. İzmit Müzesi Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan Hükümet Konağıdır. Kayseri Etnografya Müzesi Huant Hatun Medresesi içindedir. Divan Edebiyatı Müzesi de eski Galata Kulekapısı Mevlevihanesinde kurulmuş olduğundan bu tür müze örneklerindendir. Müze haline getirilen bu eski abideleri üç gruba ayırabiliriz.

a) İçinde kendi orijinal yapısı ile ilgili koleksiyonu barındıranlar. Dolmabahçe Sarayı gibi;

b) Binanın orijinal fonksiyonu ile alakası olmayan koleksiyonları bulunduranlar. Bütün müze haline getirilmiş Bedesten ve Medreseler gibi;

c) İçinde teşhir malzemesi olmamakla birlikte Ayasofya Müzesinde olduğu gibi binanın kendisi müze haline getirilenler.

Divan Edebiyatı Müzesi bir derecede birinci maddeye girmektedir. Sergilenen objeler binanın orijinal kullanımı olan Mevlevihaneler ve Mevlevilikle ilgilidir. Ancak, Galata Kulekapısı Mevlevihanesinin kendi eserleri olduğu konusunda iki eser dışında müze envanter defterinde bir kayıt bulunmamaktadır. Bina ise orijinaline sadık kalınarak restore edilmiş iyi örneklerden biridir. Gerek müze içindeki objeler, gerek bina yalnız Türk kültür tarihi açısından değil, dünya kültürü açısından da son derece önemlidir. Mevlânâ'nın fikir ve düşüncelerini benimseyen pek çok insan bugün Avrupa, Asya, Amerika ülkelerinde yaşamaktadır, kendi mev-

levi gruplarını kurmuşlar, sema ayinleri yapmaktadırlar. Bütün bunların merkezi Konya Mevlânâ Müzesi sayılsa da orijinal hali ile bakımlı kalan tek örnek yapı Galata Mevlevihanesidir. Türkiye sınırları içindeki mevlevihanelerin pek çoğu yanmış, yıkılmış veya asıl halinden uzaklaşmıştır. Kilis Mevlevihanesi Kütüphane ve Mescid olarak kullanılmaktadır, Gaziantep Mevlevihanesi Tekye Camii olarak bilinmekte Gelibolu Mevlevihanesi ise yakın zamana kadar askeri depo olarak kullanılmakta idi, bunların hepsi büyük ölçüde özelliklerini kaybetmiş durumdadırlar.

Divan Edebiyatı Müzesi ise gerek tarihi ve sanat değeri olan yapısının muhafaza edilmiş olması, gerek koleksiyonlarının mevlevi sanatçılar tarafından yapılmış eserlerle, mevleviliği ilgilendiren eserlerden oluşması nedeniyle şanslı bir müzedir. Ancak, böylesine önemli ve tek örneği kalmış bir yapının önce yangın korunma önlemlerinin ciddi bir şekilde alınması gerekir. Isıtılmasının elektrik sobaları ve tüp gaz kullanılan sobalarla olması her an tehlike arz etmektedir. Özellikle sema ayinleri sırasında müzenin tüm ışıkları kullanıldığından, yüklemeye fazla olmaktadır. Bu konuda ilk önlemi alabilecek bir teknisyen kadrosu dahi mevcut değildir.

Müzedeki sergilenen eserler ise müzenin yapısal durumu nedeniyle aşırı nem ve pencerelerden giren morötesi ve kızılaltı ışınımın etkisi altındadır. Mevsimler arası soğuk-sıcak farkı ise bir diğer olumsuz etkidir.

Müzenin ısıtma ve iklimleme tertibatına önemle ihtiyacı bulunmaktadır. Ancak, öyle bir sisteme geçilmesi halinde de kimya mühendisleri ile ortak bir çalışmaya gidilerek müzenin açılış tarihi olan 1975 yılından bu güne kadar olumsuz teşhir ve depolama sistemleri içinde bulunan eserlerin sağlanan normal ortama çıkarılmasında doğacak sorunların kaldırılması çalışmaları yapılmalıdır.

Tüm müzelerin ortak amacı kısaca koleksiyonlarının en iyi şekilde korunması, en ideal şekilde halka sunulması ve halkın eğitimine katkıda bulunulmasıdır. Divan Edebiyatı Müzesi de bunu amaçlamaktadır ama kentsel planlama içinde müzenin yeri Ayasofya Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi, Arkeoloji Müzesi ve Türk ve İslâm Eserleri Müzesi gibi bir merkezde olmadığından turistler için de, yerli ziyaretçiler için de ters gelmektedir. Araba trafiğinin de güçlüğü gözönüne alındığında müze kendini tanıtmaya zorluğu içindedir. Bu nedenle, bahçe içinde yeni bir idare binası yapılarak bu bölüm içinde konferans salonu, kafeterya, atölye gibi halkın ihtiyaçlarına yönelik ve onları müzeye çekebilecek mekanların bulunması faydalı olacaktır.

Bütün bu önerilenler için de belirli bir bütçe ayrılması gereklidir, müze kuracağı bir dernekle bu ihtiyaçlarından bir kısmının karşılanmasını sağlayabilir, ayrıca zengin işadamları ve holdinglerin de bu konuda yardımları istenebilir.

Sonuç olarak mevlevihaneler içinde mimari bütünlük ve iç süsleme bakımından özelliğini kaybetmeden günümüze gelebilmiş tek yapı olan Galata Mevlevihanesinin bu günkü durumu müze haline getirilmesi sayesinde. Yapılan restorasyonda aslına bağlı kalınması, tadilatlarla girişilmemesi de halen ayda bir defa düzenlenen sema ayini törenlerinin atmosferine uygun bir ortam yaratmıştır. Koleksiyonlar ile binanın bütünleşmiş olması da diğer müzeye çevrilen tarihi yapılardaki müzelerden çok daha yerinde bir uygulama olmuştur. Eski binalarda görülen bir takım olumsuz yönler mevcut bulunmakla birlikte çağdaş müzecilik anlayışı ile yapılacak çalışmalar bunların giderilmesini sağlayabilir.

R E S İ M L E R

- Resim 1 - Hasan Ağa Çeşmesi Kitabeîeri
- Resim 2 - Taç Kapı İç Kitabe H-1206 (M.1791)
- Resim 3 - Taç Kapı Dış Kitabe H-1250 (M.1835)
- Resim 4 - Adile Sultan Sarnıcı Kitabesi H-1263 (M.1847)
- Resim 5 - Semahane Giriş Kapısı Üstündeki H-1276 (M.1859) tarihli Kitabe
- Resim 6 - Semahanenin cepheden görünüşü (Divan Edebiyatı Müzesi)
- Resim 7 - Semahanenin eski hali
- Resim 8 - Semahanenin İçten Görünüşü
- Resim 9 - Bacılar Dairesi Girişi
- Resim 10- Bacılar Dairesinin İçten Görünüşü
- Resim 11- Hünkar Mahfeli
- Resim 12- Hünkar Mahfeline Çıkan Merdivenler
- Resim 13- Derviş Hücrelerinin açıldığı Taşlık
- Resim 14- Derviş Hücrelerinin Bugünkü Görünümü
- Resim 15- Haled Said Efendi tarafından yaptırılan H-1235 (M.1819) Tarihli Çeşme
- Resim 16- Sebil ve Muvakkithane Binası İçinde Haled Said Efendi Tarafından H-1235 (M.1819) tarihinde yaptırılan Çeşme
- Resim 17- Haled Said Efendi Kütüphanesi Giriş Kapısı Üstündeki Kitabe
- Resim 18- Şeyh Galib Türbesi
- Resim 19- Haled Said Efendi Türbesi
- Resim 20- Mevlevi Şeyhi Mezar Taşı
- Resim 21 - Mevlevi Derviş Mezar Taşı
- Resim 22- Kadın Mevlevi Mezar Taşı
- Resim 23- Hasan Ağa Çeşmesi H- 1059 (M.1649)
- Resim 24- Adile Sultan Sarnıcı
- Resim 25- Mevlevihane Bahçesindeki Kuyulardan Birinin Görünüşü

- Resim 26 - Şeyh Galib'in el yazması Hüsn-ü Aşk Env.172
- Resim 27 - Sultan II.Mahmud'un Sülüs-Celisi ile yazdığı Levha, Env.272
- Resim 28 - Müzede Sergilenen Neyler
- Resim 29 - Müzede Sergilenen Kanun,İhlamur ve Akça Ağaçtan Mısır'da yapılmıştır.
- Resim 30 - Müzede Sergilenen Seccadeler
- Resim 31 - Gördes, saf seccade
- Resim 32 - Kaideler Üzerinde Sergilenen Kudümler
- Resim 33 - Müzede Sergilenen Musiki Aletleri
- Resim 34 - Hattâ Yesarizade tarafından yazılmış Levha Env.486
- Resim 35 - Müzede Sergilenen Mutfak Eşyaları
- Resim 36 - Müzede Sergilenen Mutfak Eşyaları
- Resim 37 - Müzede Sergilenen Koleksiyon
- Resim 38 - Müzede Sergilenen Tarikat Taçları
- Resim 39 - Müzede Sergilenen El Yazmaları
- Resim 40 - Müzede Sergilenen Seccade ve Müttekalar
- Resim 41 - Müzede Sergilenen el yazmaları ve murakkalar
- Resim 42 - Bezm-i Alem Valde Sultan'ın vakfı Mevlid-i Şerif
- Resim 43 - Semahanede bulunan avize
- Resim 44 - Müzeden bir görünüş
- Resim 45 - Müze Konferans Salonu
- Resim 46 - Müze Geçici Sergi Salonu (Baçılar Dairesi)
- Resim 47 - Müzede Yapılan Sema Gösterilerinden Bir Görünüş
- Resim 48 - Kağıt eserler üzerinde nemin etkisi
- Resim 49 - Deri eserler üzerindeki bozulmalar
- Resim 50 - Kurtların tahrip ettiği bir levha

P L A N L A R V E Ç İ Z İ M L E R

Plan 1 - Müze Adres Planı

Plan 2 - Müze Yerleşim Planı (Mevlevihane)

Plan 3 - Müze (Semahane) Giriş Katı Sergi Salonu

Plan 4 - Müze (Semahane) Üst Kat Sergi Salonları

Plan 5 - Depolar (Derviş Hücreleri) ve Konferans Salonu

Plan 6 - Müze (Semahane) Üst Kat Önerilen Dolaşım Planı

Plan 7 - Müze (Mevlevihane) Bugünkü mevcut plan

Plan 8 - Müze (Mevlevihane) önerilen paftası (Çizim :
Mim.Hamdi Arabacıoğlu)

Çizim 1- Bir vitrin örneği

Çizim 2- Asitsiz yazma eser muhafaza kutusu

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- ATAGÖK, Tomur, Müze Tipolojisinin Gelişimi , Tasarım Mimarlık, İçmimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi, Sayı 30, İstanbul, 1992
- ATAGÖK, T, "Koleksiyon Geliştirme", Yıldız Tek.Üni. Müzecilik Yüksek Lisans Bölümü Yayınlanmamış Ders Notları, 1991-1992
- ATASOY, Sümer, Türkiye'de Müzecilik, Tasarım, Mimarlık, İçmimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi, Sayı 30, İstanbul 1992
- ATASOY, S, "Belgeleme" Yıldız Tek. Üni. Müzecilik Yüksek Lisans Bölümü Yayınlanmamış Ders Notları, 1991-1992
- AYVANSARİİ, Hüseyin, Hadikaâtül Cevami , İstanbul 1281
- BEYTUR, Mithat Bahari, Mesnevi Gözüyle Mevlânâ Şiirleri, Aşk ve Felsefesi, İstanbul, 1965
- Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi, İstanbul, Tarihsiz
- CAN, Feza, "Bakım ve Koruma ", Yıldız Tek. Üni. Müzecilik Yüksek Lisans Bölümü Yayınlanmamış Ders Notları, 1992
- CENGİZ, Erdoğan, Divan Şiiri Antolojisi , İstanbul, 1972
- DAYIOĞLU, Server, "İstanbul Muvakkithaneleri", Hacettepe Üni. Sos. ve İda. Bil. Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara, 1979
- DAYIOĞLU, S, The Galata Oloister of Dervishes, Image, Ankara, 1990
- DEVELİOĞLU, Ferit, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1978
- DEVLETŞAH, Devletşah Tezkiresi (Çev.Necati Lugal), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1977
- DURU, M. Celal, Tarihi Simalardan Mevlevi, İstanbul, 1952
- ECO, Umberto, Bir Müze İçin Öneriler, Sanat Dünyamız Aylık Kültür Dergisi , Sayı 53, İstanbul, 1993

- EDMONDO DE AMICIS, İstanbul, (Çev.Prof.Dr.Beynün Akyavaş),
İstanbul, 1986
- ELDEM, Nezi, Müze Mimarisi Üzerine, Tasarım Mimarlık, İçmi-
marlık ve Görsel Sanatlar Dergisi, Sayı 30, İstanbul,
1992
- ENGİNÜN, İnci, Divan Edebiyatı Müzesi, Hisar Aylık Fikir ve
Sanat Dergisi, Sayı 147, Ankara, 1976
- ERDOĞAN, Muzaffer, Mevlevi Kuruluşları Arasında İstanbul Mev-
levîhaneleri, Güneydoğu ve Avrupa Araştırmaları Der-
gisi, Sayı 415, İstanbul, 1976
- ERTOP, Konur, Divan Edebiyatı Müzesi Anlamalı Bir Yapıya Yer-
leşmiş Ama Konu Edindiği Alanı Tanımıyor, Milliyet
Sanat Dergisi, Sayı 345, İstanbul, 1979
- ERÜNSAL, İsmail, Türk Kütüphaneleri Tarihi, I-II Cilt, Ankara,
1988
- ESEN, Muzaffer, Galata Mevlevihanesi Milli Kültür Sahası,
Türkiye Otomobil Kurumu Belleteni, Sayı 66, İstan-
bul, 1947
- Galata Mevlevîhanesi Mevlevi Müzesi Oluyor, Vakit Gazetesi
İstanbul, 9 Şubat 1941
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik, İstanbul,
1953
- GÖLPINARLI, A, Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1972
- GÖLPINARLI, A, Divan Edebiyatı Müzesinin Tarihçesi ve Divan
Edebiyatı Şiirinden Günümüze Kalanlar, Milliyet
Sanat Dergisi, Sayı 165, İstanbul, 1976
- GÖLPINARLI, A, Mevlânâ, Ankara, 1973
- GÖLPINARLI, A, Mevlevi Adap ve Erkanı, İstanbul, 1963
- GÖKHAN, Erce, Müze Yapıları, Tasarım Mimarlık, İçmimarlık ve
Görsel Sanatlar Dergisi, Sayı 30, İstanbul, 1992
- İŞİN, Ekrem, Mevlevihaneler, İstanbul Dergisi, Sayı 4, İstan-
bul, 1993
- İBMAK, Sadı, Galata Mevlevihanesini Kurtaralım, Yeni Sabah
Gazetesi, İstanbul 1962

- KARA, Mustafa, Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zavi-ler, İstanbul, 1980
- KATHPALIA, Yash Pal, Arşiv Malzemesinin Korunması ve Resto-rasyonu, (Çev. Dr.Nihal SOMER), Ankara, 1990
- KERAMETLİ, Can, Galata Mevlevihanesi-Divan Edebiyatı Müzesi İstanbul, 1977
- KILIÇ, Hülya, Müze Aydınlatmasında Zararlı Işınımalar ve Nesne-nelerin Bunlardan Korunması- İst.Devlet Müh. ve Mim.Akademisi Yapı Fiziği Kürsüsü Yayınları 3, İstanbul, 1981
- KILIÇ, Nurullah, Tarikatların ve Tekkelerin Tarihi, İstanbul, 1974
- KUBAN, Doğan, Müzeye Kenti Nasıl Yansıtmalı, Sanat Dünyamız Aylık Kültür Dergisi, Sayı 53, İstanbul, 1993
- LEVENT, Agah Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, 1973
- Müzelerde Koruyucu Önlemler ve Güvenlik, ICOM, Türkiye Milli Komitesi Yayınları, Ankara, 1979
- Müzelerin Teşkilatlanmasında Pratik Öğütler, ICOM, Türkiye, Milli Komitesi Yayınları, Ankara 1963
- ÖZTUNA, Yılmaz, Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi, I-II Cilt Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1990
- RASIM, Ahmet, Osmanlı İmparatorluğunun Reform Çabaları İçinde Batış Evreleri, İstanbul, 1987
- R.S.A, Galata Mevlevihanesi, Türkiye Otomobil Kurumu Belle-teni, Sayı 66, İstanbul, 1947
- SEREZLİ, Esad, Haled Efendi Kütüphanesi, Türkiye Otomobil Kurumu Belleteni, Sayı 66, İstanbul, 1947
- SİREL, Hülya Kılıç, Aydınlatma Ders Notları, Yıldız Tek.Üni. Müzecilik Yüksek Lisans Bölümü Yayınlanmamış Ders Notları, 1991-1992
- SİREL, Şazi, Müzelerde Aydınlatma, Tasarım Mimarlık, İçmi-marlık ve Görsel Sanatlar Dergisi, Sayı 30, İstanbul, 1992

- ŞEHİSUVAROĞLU, Haluk, Galata Mevlevihanesi, Türkiye Otomobil Kurumu Belleteni, Sayı,241, İstanbul,1962
- ŞEHİSUVAROĞLU, H, Galata Mevlevihanesi, Cumhuriyet Gazetesi İstanbul, 31.8.1962
- TANIŞIK, İ. Hilmi, İstanbul Çeşmeleri ,I,II Cilt,İstanbul, 1945
- TANSUĞ, Sezer, Müze Kurmak, Sanat Dünyamız Aylık Kültür Dergisi, Sayı 53, İstanbul,1993
- TURANİ, Adnan, Sanat Terimleri Sözlüğü, Ankara, 1966
- Tarikatlar Ansiklopedisi (Haz.Ahmet Güner), İstanbul, 1991
- ULUNAY, R. Cemal, Kuledibi Mevlevihanesi, Milliyet Gazetesi İstanbul, 27.4.1967
- ULUNAY, R.C, Takvimden Bir Yaprak, Milliyet Gazetesi, İstanbul, 4.5.1967
- UZLUK,Şehabettin, Mevlânâ'nın Ressamları, İstanbul, 1945
- UZLUK, Ş, Mevlevilikte Resim Resimde Mevleviler , İstanbul , 1957
- YAZICIOĞLU, Fikri, Hız.Mevlânâ'nın Torunlarından Sultan Divanı Konya, 1963
- YÜCEL, Erdem, Yok Olan İstanbul Mevlevihaneleri, Türkiye Otomobil Kurumu Belleteni, Sayı,60/339, İst. 1977
- 53-YÜCEL, E, Galata Mevlevihanesi, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, İstanbul, 1979

S Ö Z L Ü K

A

ARAKİYYE : "Terlik, ter emen" anlamına gelen bu söz, başa giyilen ve dövme yün keçeden yapılan beyaz yahut kahverengi çok defa yukarı kısmı aşağıya nisbetle yassı olan ve üstü, iki tarafın birleşmesinden meydana gelen bir çizgi arz eden boyu kısa serpuşa denir. İlk zamanlarda, Mevlânâ'nın ve yolundan gelenlerin kadın halifeleri olduğu halde son zamanlarda kadınlara dervişlik, şeyhlik ve halifelik verilmezdi. Kadınlara sikke de tekbir edilmez, arakiyye tekbirle nirdi. Çile çıkarmaya ikrar veren, fakat henüz sema çıkarmamış bulunan matbah canları da arakiyye giyerlerdi. Diğer tasavvuf yollarında da arakiyye vardır.

B

BAROK : 1650-1760 yılları arasında Avrupa'da tutulan sanat üslubudur. Barok sözcüğü Portekiz'ce "Muhtazam olmayan inciler" manasına gelir. Bütün formlar şişirilmiş çıkıntılar halindedir. Yüzeyler muntazam olmayan çıkıntılar halinde düzenlenmiştir. En çok mimari ve heykelde etkili olmuştur. Barokta heykel ve mimari tamamen birbiri içinde kaynaşmıştır. Saray ve kiliselerin kubbeleri olup, bu kubbeler gökyüzüne benzer bezeme ile süslenirdi. Çoğunlukla da meleklerin uçuşu resmedilmiştir. Osmanlı sanatında bilhassa mimaride çok etkili olmuştur.

BASKESEMEK : Ayak mühürlenerek (sağ ayağın başparmağını sol ayağın başparmağı üzerine koyup durmak) eller sağ üstte gelmek üzere göğse, yahut sağ el kâlb-üstüne, sol el böğüre doğru konarak vücudun biraz öne, başın vucuda doğru daha aşağıya ve düz olarak eğilmesi. Bu duruma "niyâz etmek, niyaz vaziyeti"de denir.

C

CAN : Mevleviliğe intisap edenler birbirlerine ya sadece "Can" yahut adının sonuna Can getirerek hitap ederler. Matbah görevlilerine de Can denir.

CELÎ: Hat sanatında Celî, yazıları normal kalem boyundan daha büyük olarak yazılmasıdır. Celî yazmak için hattatlar ya özel kalem yaparlar ya da yazıyı kareleyip büyüterek yazarlardır.

D

DAL SİKKE : Destârsız sikke

DESTARLI SİKKE : Sarık demektir. Mevlevilerde destar sarmak, Şeyhlerin ve halifelerin hakkıdır. Şeyh seyyidse, yâni Hz. Muhammed soyundansa yeşil, değilse beyaz destar sarar. Halifeler ve Çelebiler dühani yani bakılınca siyah görünecek derecede koyu mor destar sararlar. Çelebiler destarı alttan sikke görünmeyecek tarzda sararlar, Çelebi olmayanların dastarlarının alt tarafından sikkeleri görünür.

DİVAN: Klasik Türk Edebiyatında bir şairin bütün mahzumelerini bir araya toplayıp sıraya koyduğu şiir kitabıdır. Önemli şairlerin kitapları ünlü hattatlara yazdırılırdı.

DÜHANİ SARIK : Siyaha yakın mor destarlı sikke

E

EBRU: Kitre, kola gibi yapıştırıcılarla yoğunlaştırılmış su üzerine terebantın ile veya öd ile sulandırılmış boya atarak şekiller elde etme tekniğine denir. Bu yolla elde edilen kağıtlar Türk Sanatı içinde önemli bir yer tutar.

F

FIKİH : Bir şeyi gereği gibi anlayıp bilme, şeriat ilmi, şeriatın usul ve hükümleri, ameli ve şer meseleler bilgisi

G

GÜLÂBDÂN : İçine gülsuyu konulan muhafaza, kap

H

HALİFE : Birinin yerine geçen kimse

HALİLE : Zil, Avuçtan büyük olan ve iç tarafı biraz çukur bulunan çukur yerindeki kayışa el geçirilen ve iki ele takılarak birbirine, hafifçe bir aşağıya çekilmek şartıyla vurulup tempo tutulan büyük zilb Halile çalana halile vuran anlamına gelen Halile-zen denir.

HATTAT : İslâm harflerini sülüs, nesih, râk'a, talik, divani vb. gibi yazı tarzlarında en güzel şekilde yazabilen sanatkarlara denir. Geleneksel yollarla yıllarca çalıştıktan sonra iyi bir hattat olunabilir.

HEMDEM : Cancığer, arkadaş, sıkı fıkı.

HİLYE-İ ŞERİF : Süs, ziynet demektir. Hazreti Peygamberin başlıca vasıflarını anlatan sözler içine alan levhalara da bu ad verilmiştir. İlk kez Hattat Hafız Osman tarafından oluşturulmuştur.

HÜNKÂR MAHFELİ : Büyük camilerde hükümdarlara ayrılmış ve etrafı parmaklıkla çevrilmiş olan yerden yüksek yer.

İ

İCAZETNAME : İcâzet kağıdı, şahadetname, diploma. Mevlevilikte birisine muhip ve derviş yetiştirmek için verilen izin, bu izin kağıtla belgelenir ki buna icazet-nâme denir.

İRŞAD MAKAMI : Doğru yolu bulma, tanrı yoluna girme

İRTİFA ALETİ : Tahta üzerine yerleştirilmiş demir bir çubuktan oluşur, bununla öğle vakti güneşin yüksekliği ölçülerek zaman tayin edilir.

K

KARTUŞ : Etrafı kabartmalı nebat motifleri veya silmelerle çevrili kitabelirlere denir.17 ve 18. yüzyıl Barok mimarisinde çok kullanılmıştır.

KUDÜM : Halkın çifte nara dedikleri, birbirine bağlı, yere konması için keçe, kilimden yuvarlak altlığı olan, üzeri deri gerili bir usul vurma aleti. Mevlevilerce kutsal sayılmış ve kudüm-i şerif denilmiştir.

M

MAHFİL : Oturulacak, görüşülecek yer, toplantı yeri.

MAHLAS : Bir kimsenin ikinci adı, eskiden şairlerin şiirlerinde kullandıkları ad.

MAKTAA : Üzerinde kamyş kalemin ucu kesilerek düzeltilen kemik, şimsir veya madenden yapılmış alet.

MECMA'UL BAHREYN : İki deniz veya büyük suyun kavuştuğu nokta.

MEDFÜN : Defnolunmuş, gömülmüş

MEŞÂYİH : Şeyhler

MEŞİHÂT : Şeyhlik

MUHİB : Bir tarikatın taraflısı olan

MURAKKAA : Hattat meşknamesi, birbiri üstüne yapıştırılarak mukavva gibi olmuş bir kağıt üzerine yazılan meşk, güzel yazı örneği

MUTASAVVUF: Tasavvufla uğraşan, ilahiyatla uğraşan ve bunu yaymaya çalışan

MÜDERRİS : Ders veren, ders okutan, medrese hocası

MÜRİD : Bir şeye bağlı olan kimse

MÜTTEKÂ: Dayanılacak alet, koltuk değneği, asa

N

NAATHAN : Na't, kaside okuyan , cuma günleri bâzı selâtin camileriyle, tekyelerde güzel sesle na't- i şerif okuyan adam

NEFY: Sürme, sürgün etme

NIYAZ VAZİYETİ:Bkz. Başkesmek

P

PİR, PİR MAKAMI : yaşlı, ihtiyar, bir tarikatın ilk kurucusu, per meslek ve sanatın öncüsü-PİR MAKAMI, tarikatın kurucusunun yeri

S

SER ETKİSİ :Güneş ışığının içeri girdiği kapalı mekanda ışık ısıyı yükseltir iyi bir havalandırma yapılamazsa dışarı çıkamaz, bu olaya ser etkisi denir.

SİKKE : Danga, alâmet anlamına gelen bu söz, Mevlevi külâhının adıdır. Mevlevi külâhı, Mevlânâ yolunda oluşa, Mevlânâya mensup bulunuşa alâmet olduğu için bu tabirle anılır. Sikke, tepesi, başa giyilen kısma nazaran pek az incelen ve boyu bir karış üç parmak boyunda olan dövme keçeden yapılmış içiçe geçmiş iki kat külâhtır. Rengi deveyünü rengindedir. Koyu kahverengiye çalar. Daha açık renkte de olabilir.

SLİKAJEL : (SiO_2) Nem dengeleme özelliğinden yararlanılan renksiz kristaller halinde malzeme

SOMAT :Aslı sımât'tır. Mevlevi sofrasına denir.Matbah'da yemek yenen yere de somat-hane adı verilir.

SOYUNMAK : Derviş olmaya karar verip evvelce giymiş olduğu elbiseyi çıkarmak, hizmet elbisesi olan tennureyi ve arakiyyeyi, sema çıkardıktan sonra da sikkeyi giymek.

Ş

ŞÂRİH : Bir kitabı şerh eden, bir kitaba açıklama yazan kimse

ŞERH ETMEK: Açık anlatma, açıklama, bir kitabın ibaresini kelime kelime açıp izah ederek yazma.

T

TAÇ KAPI : Genellikle bir kamusal yapıya giriş-çıkışı sağlayan anıtsal kapı "portal" de demir.

TALİK : Hat sanatında bir yazı türü. İran'da rika'a ve tevkii yazılardan yararlanılarak 16. yüzyılda yaratılmıştır.

TAYLASAN : Destârın, sikkenin giyilişine göre sol taraftan, arkadan uzanan ve arkaya bırakıldığı zaman bele kadar, öne alındığında göğse kadar inen ucu

TENNÜRE : Tandır ve ocak hizmetlerinde giyilen elbise anlamına gelir. Kolsuz, yakasız, önü göğsün aşağısına dek açık, üst tarafı bele kadar bedene tam gelecek derecede dar, alt tarafı geniş bir elbisedir. Tennure iki kısımdır: Hizmet Tennuresi, Semâ' Tennuresi. Hizmet tennuresini matban canları giyerler etekleri rahat adım atacak kadar geniş, sema tennuresine nisbetle çok dardır. Rengi siyah, yahut koyu kahverengidir; yani kir göstermeyecek renktedir. Matbah canı bununla hizmet görür; üstüne deste gül giymez. Yalnız dışarıya çıkarken giyer, beline de kılıflı bir maşa sokarak hizmete gitmiş olduğu anlatır. Sema tennuresinin etekleri gayet geniştir. Eteklerinde üç parmak enliliğinde kalın kumaş dikilmiştir. Bu tennure açılınca semazen yavaşlarsa bile hemen sönmemesi yani kapanmaması içindir. Eskiden eteklere kurşun da dikildiği varmış.

TEFSİR :Yorum, Kur'an-ı Kreml'in mana bakımından izahı

TERMO-HİGROGRAF : Havanın sıcaklığını ve bağıl nem düzeyini ölçmek ve kaydetmek için kullanılan alet.

TEZHİP: Altın ile yapılmış süsler.

TEZYİNAT : Süsleme. bezeme

TONOZ : Bir kemer gözünün kesiksiz olarak derinliğine devam etmesi ile meydana gelen yarım silindir biçiminde tavan örtüsü

R

REİS-ÜL KÜTTÂB:Divan kâtiplerinin başı olup, Tanzimat'tan önce Hariciye Nazırı'na verilen ad idi.

U

USUL : Asıllar, kökler, bir ilmin veya tekniğin asıl mevzuundan önce öğrenilmesi gereken esas, başlangıç bilgi.yol, yöntem

Ü

ÜSLUP : Stil, bir devrin veya sanatçının kişiliği, yâni teknik, renk, kompozisyon, biçim ve anlatım bakımından özellikleri

ZÜHD-Ü TAKVA : Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme.